

XVI. évfolyam, 175 szám

2016. május

Irodalmi Jelen

Élet-kaddis –
Szépirodalmi összeállítás
Kertész Imre emlékére

Böszörményi Zoltán:
Megmaradni

Bányai Tamás: A szír menekült

Szőcs Géza: A visszatérő

Podmaniczky Szilárd:
Három szék

Kun Árpád:
Megint hazavárunk

Csepcsányi Éva: ez történt

Wehner Tibor: Öt rövid szöveg

Demény Péter:
Elképzeljük a soát

Füleki Gábor: Piramiskönyv –
Esszé Babics Imre Gnózisáról

Kadlót Nikolett:
A negyvenes, ha versel

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az Occident Média Kft.

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Főmunkatársak: Szócs Géza, Makkai Ádám (Budapest)

Munkatársak: Laik Eszter (próza), Varga Melinda (vers, interjú),

Boldog Zoltán (kritika),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón Steinhübel Zoltán alkotása

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

Megmaradni

I.

Az éjszaka rongyai parázslanak
a fák csupasz ágai között,
rozsdálló levelet lenget a szél.
Felsír a gazdátlan tél
a menekülttábor sétatérén,
jég pereg dermedt ujjairól.
Messze az otthontól
tompá kését forgatja türelemmel
hűség-alélt szívemben.
Mint koldus,
kinek ma is kevés jutott,
akarom, hogy örökké megmaradj,
suttogom.
Suttogok, pedig kiáltanom kéne,
ébressze szavam
hazámat, e szelíd vidéket,
kitartásra biztasson,
téged is, aki még érted a magyar szót:
megmaradni, ez a küldetésünk,
megmaradni mindenáron,
mint soha nem múltó fény kése az éjben.

II.

Hányszor szúrtak hátba,
hányszor sebeztek véresre
a kudarc tüskéi,
akiket nagyon szerettem,
hányszor szegték kedvem,
akikre vigyáztam,
és szívemen dédelgettem,
hányszor csaltak meg,
árultak el kevés pénzért, olcsón,
s feszítették keresztre lelkem.
Míg a világ kereke mohón forgott,
a történelem gyors vizű forrása fakadt.
Őseim téglái a szavak.
Belőlük építkezem,
suttogom, pedig kiáltanom kéne,
ébressze szavam
hazámat, e szelíd vidéket,
kitartásra biztasson,
téged is, aki még érted a magyar szót:
megmaradni, ez a küldetésünk,
megmaradni mindenáron,
mint soha nem múltó fény kése az éjben.

III.

Csak szavakkal menthető meg
a fuldokló gondolat,
csak a magyar szó adhat
nyugalmat, békét az éjnek,
csak az ő izinkéje, porca
oldja véremben az örömtől részeg
boldogságos évet.
Testem melegét is ő adja,
ő szellemem izzó parazsa.
Ha megbetegszem, ő ápol,
ő az étkem, a jászol,
igyekeztemben a bőség,
minden tettemben a lehetőség.
Kincseit ha megosztom,
mézet ad és kolompot,
sebre írt örök vágyat,
csillog a pillanat, áthat
titoktól súlyos suttogása.
Suttogok, pedig kiáltanom kéne,
ébressze szavam
hazámat, e szelíd vidéket,
kitartásra biztasson,
téged is, aki még érted a magyar szót:
megmaradni, ez a küldetésünk,
megmaradni mindenáron,
mint soha nem múltó fény kése az éjben.

IV.

Gazdagságból mi hasznom?
A magyar szó a rangom,
ő a dajkám, dédelget,
gőgös hatalma nyugodalmam,
béke száll minden kimondott szavamra.
Az életnek színpadot épít,
hogymondhassam, szép itt,
elviseljem a mocsár kínjait.
Minden egyes szavammal
a múlandó múlik,
izzó akaratomat hatja át.
Befogadja majd az elme,
minden kérdésre felelne,
felmutatná, mindenki lássa,
elkísérje ebbe a zaklatott suttogásba.

BÁNYAI TAMÁS

A szír menekült

Dideregve lépett ki a sárba ragadt sátorból, noha tudta, kívül még hidegebb van. Az eső ugyan már elállt valamikor éjjel körül, a feltámadt szél azonban nem oszlatta el a völgyet borító, ólomszürke ködfelhőt. Ám idekint legalább mozogni tudott. A három takaróból egyet tartott meg, a másik kettőt feleségére meg a két gyerekre terítette. Ahogy rájuk pillantott, úgy tűnt, ők talán kevésbé fáztak.

A nyirkos hideg a ruhája alá hatolt, és most reménykedve közelítette meg azt a három embert, akik vizes tűzifa meggyújtásával kísérleteztek, eredménytelenül. Otthagyták őket, céltalanul bókászott az átázott sátrak között. Gondolatban – mintha ez legalább lélekben átmelegítené egy kicsit – visszatért Aleppóba, a szétbombázott lakásba, ahol mindkét gyereknek külön szobája volt, s ahol nyaranta a Queiq folyóra néző terasról a szobákba kellett menekülni a tűző nap elől.

Aztán Latakiát idézte fel képzeletében, a levantei kikötővárost a Földközi-tenger partján, gyermekkorának otthonát, ahova éveken keresztül vakációzni járt családjával. Most mégsem a tengerre vágyott, egy fürdőszobát szeretett volna, ha csak egy napra is, hogy meleg vízben megmosakodhasson, hogy a gyerekek újra pancsolhassanak egy fürdőkádban, mint tették azt odahaza minden este.

Feltekintett az égre, mintha fentről remélne segítséget, de úgy tetszett, ott is ugyanazt a sarat látja, mint amit taposott. S amin – gondolataiba merülve – megcsúszott, kis híján elveszítve egyensúlyát. Keserű dühében belerúgott egy sátor oldalába. Belülről érthetetlen káromkodás, asztmás köhögés volt a válasz.

Szerencsétlenek, gondolta lemondóan, akiket nem lehet hibáztatni, hiszen semmivel nincsenek jobb helyzetben, mint ő. Ha legalább az autóm megmaradt volna, sóhajtott fel, vagy az irataink ne semmisültek volna meg, talán minden kedvezőbbben

alakulna. Az okmányok azonban, sok minden mással együtt, odavesztek a bombatámadásban, az autót pedig muszáj volt eladni, hogy valami pénzhez jussanak. A pénzt meg Törökországban érték fel, a görögökhöz átjutva még négyszáz eurójuk sem maradt. Annak a fele is elfogyott, mire ideértek Idomenibe, a macedón határhoz.

Gyalázatos és megalázó ilyen kiszolgáltatott helyzetbe kerülni, hogy még egy pokrócot is csak akkor kapjanak, ha valaki megszánja őket. Még azért a kevésért is öltre menő harcot kell folytatni több száz emberrel. És ki tudja, mikor változik valami, mikor mehetnek innen tovább.

Egyre többen dugták ki fejüket a sátrakból, sokan kiléptek a szabad ég alá, kisebb csoportokba verődve tárgyalták szűkösnek tetsző lehetőségeiket. Kikerült egy hevesen vitatkozó társaságot, hanghordozásukból ítélve afgánoknak vagy pakisztániaknak vélte őket, miközben keserű gúnnyal jegyezte meg magában: nesze nektek Európa. Mert ez a gyalázatos telep is itt van, a vén, hön áhított Európában. Tisztálkodási lehetőségek nélkül, kényszerű veszekedésekre okot szolgáltató mobil latrinákkal, mint az európai kultúra tetőfoka.

A földre köpött, s e pillanatban gyűlölte az egész világot, átkozta a sorsot, mely mindenétől megfosztotta.

Váratlanul egy férfi állta útját, mintha Ali baba negyven rablójának egyike toppant volna elébe. Csuklyás, szemlátomást bélelt, derékig érő kabátot viselt, szorosan összefogva magán. A csuklya alól átható, komor tekintet meredt rá.

– Hasszán vagyok – mondta alig hallhatóan, miközben megragadta a karját, s elhúzta a vitatkozó társaság közeléből. – Ismerjük egymást Aleppóból.

Látva, hogy erősen kutat emlékezetében, a férfi arcán alig észrevehető mosoly jelent meg.

– Nem baj, ha nem emlékszel rám, az a fontos, hogy én tudom, ki vagy. Nézz körül! Nézd meg azokat az embereket. Muzulmánok ők is, de a többségük analfabéta, nem sok mindenre

lehet alkalmazni őket. De te! Nem erre a nyomortanyára való vagy. Bashir Zaim, ha nem tévedek.

Bashir csak bölintani tudott, ám közben rájött, hogy a Hasszán néven bemutatkozó férfi mégis ismerős. Igaz, nem Aleppóból, hanem innen, a menekülttáborból. Ő volt az a szónok, aki többször is tiltakozásra, sőt lázadásra buzdította a tábor lakóit, meg összetűzésre a helyi rendőrökkel. A hangjáról ismerte fel. Ez a hang még akkor is szenvedélyes volt, amikor, mint most is, halkan beszélt. Szavai határozottan és meggyőzően hagyták el ajkát.

– Neked nem itt van a helyed – mondta.

Bashir mondani akart valamit, de a férfi leintette.

– Tudom, nem könnyű innen kijutni, de mi segíteni fogunk, hogy rövid időn belül és minden fennakadás nélkül eljuss Németországba a családdal együtt.

– Jól hangzik – jegyezte meg Bashir minden lelkesedés nélkül. – Csakhogy nekem már alig maradt pénzem. Még arra is kevés, hogy...

A férfi egy kézmozdulattal megálljt parancsolt a várható panaszáradatnak.

– Nekünk nem kell a pénzed. Mi azt akarjuk, hogy a szakértelmed ne vesszen kárba.

– A szakértelmem?

– Igen, az. Tudjuk, vegyészmérnök vagy, méghozzá a jobbak közül. Allah nem engedheti meg, hogy a tudásod, a tehetséged veszendőbe menjen. Nem azért tanultál éveken keresztül, hogy egy ilyen szeméttelen alimizsnát koldulj. Németországban tudod kamatoztatni az ismereteidet, mindazt, amit fáradságos munkával megszerezteél. És nekünk vannak ott embereink, akik lakáshoz, álláshoz segítenek. Egy vegyészeti üzemben, talán mondanom sem kell.

Bashir egy pillanatra lehunyta szemét, képzeletében már meg is valósult a felcsillantott lehetőség. Aminek nyilván nagy, sőt talán megfizethetetlen ára van.

– És mindezt miért? – kérdezte a reménytelen ember cinizmusával. – Mit vártok tőlem cserébe?

– Szinte semmit. Csak tedd a dolgod. S ha kapsz néha egy megbízatást, mondhatnám úgy is, megrendelést, akkor annak tégy eleget. Azt sem ingyen kívánjuk, fizetünk érte. Nem kell rögtön válaszolnod. Gondolkozz az ajánlaton.

A férfi egy mobiltelefont húzott ki a zsebéből. Átnyújtotta Bashirnak.

– Ezt tedd el, ezen keresztül tarthatod velem a kapcsolatot. Kártyafüggetlen, a számom be van programozva. Más híváshoz viszont ne használd.

Ezzel a férfi elköszönt, és eltűnt a sátrak között.

Másnap ismét találkoztak néhány percre, és Hasszán egy másik alternatívát vázolt fel neki.

Jeane-Pierre Garroche, a francia belügyminisztérium terrorelhárítási osztályának egyik magas rangú vezetője éppen ebédelni készült. Felállva íróasztalától az ajtó felé indult, amikor kopogtak. A belépő, nyurga fiatalember tisztelettudóan megállt Monsieur Garroche előtt, aki mogorván érdeklődött küldetése iránt.

– A külügyminisztériumból hoztam ezt a levelet, ahol azt mondták, személyesen önnek adjam át – mondta a fiatalember, miközben átnyújtotta a kezében szorongatott borítékot.

Monsieur Garroche összeráncolta szemöldökét, s bizalmatlanul vette át a küldeményt. A boríték már fel volt bontva, ami tovább növelte gyanakvását. Az utóbbi hónapokban a kelleténél jóval több dolga akadt, az ebédjére is csak néhány percet szándékozott fordítani, s bosszantotta, hogy feltartják.

A küldönc közel két fejjel volt magasabb a terrorelhárítási osztály nagy hatalmú főnökénél, s Monsieur Garroche jobbnak vélte, ha visszaül íróasztala mögé, semhogy állva eltörpüljön valaki mellett.

A borítékból kihúzta a kétoldalas levelet, amely francia nyelven, kézzel volt írva, s egyáltalán nem tűnt hivatalosnak. Olvasni kezdett:

Tisztelt Uram!

Nyilván szokatlannak találja, hogy valaki egy menekülttáborból forduljon Önhöz egy olyan kéréssel, amivel manapság ezrek ostromolják a különböző hivatalos szerveket. Feltehetőleg az én helyzetem sem kivételes, ám az adott szituációban talán figyelemre méltónak fogja találni. Már csak azért is, mert nem önös érdek vezérel.

Nevem Bashir Zaim, 1978-ban születtem Latakiában, s hat éves koromban kerültem Aleppóba, ahol iskoláimat végeztem, s ahol a Tishreen Egyetemen megszereztem vegyészmérnöki diplomámat. Egy gyógyszerüzemben kaptam állást a Sheik Najjar iparnegyedben, s egészen a tavalyi év nyaráig ugyanannál a vállalatnál dolgoztam mint vezető főmérnök.

2006-ban nősültem, lányom kettő, fiam négy évvel később született. Európai értelemben is a felső középosztályhoz tartozunk s gondtalan anyagi jólétben éltük életünket. Aleppo folyóra néző és minden kényelemmel ellátott négyszobás lakása volt az otthonunk egészen a tavalyi év őszéig. Néhány éve még azt hittem, ebben a városban fogom leélni az életem, itt fogom felnevelni gyermekeimet. De a sors másként akarta.

Még 2011-ben is az volt a véleményem, hogy a városban ki-tört zavargások átmeneti jellegűek, s néhány héten belül hely-re fog állni a rend. Ma már tudom, milyen nagyot tévedtem, holott az utolsó pillanatig reménykedtem az ellenségeskedések megszűntében, s nem hittem, hogy idáig fajulhatnak a dolgok. Szíria az Asszad-féle diktatúra ellenére is a liberálisabb arab országok közé tartozott. Aleppo évtizedeken keresztül nyitott nagyváros volt nyilvános szórakozóhelyekkel, italmérésekkel, pezsgő kulturális élettel; olyan település, ahol békésen meg-fértek egymással az emberek, lehettek akár síiták, szunniták, aleviták vagy akár keresztények is. Jómagam sohasem voltam vallásos, a politika is távol állt tőlem, a munkámnak és a családomnak éltem. Ameddig lehetett.

Tavaly ősszel azonban, az Ön által is feltehetőleg jól ismert okokból, menekülni kényszerültünk otthonunkból. Mivel az egész arab világ egyetlen tűzfészekké vált, célunk Európa lett. Tökéletesen beszélek franciául, hála a francia mandátum örökségének, így adott számomra, hogy Franciaországban kérjek letelepedési engedélyt. Érvényes szír útlevelünk odaveszett minden más iratunkkal együtt egy bombatámadásnál, s helyzetünket ez jelentősen megnehezítette. Eladtam megmaradt ingóságainkat, Mercedes gépkocsimat is beleértve, bízvást, hogy az így szerzett pénz segítségével átvészeljük az előttünk álló nehézségeket. Ebben is tévedtem.

De ideje rátérnem a lényegre, ami miatt Önhöz fordulok.

Közel fél évig tartó körülményes, utazásnak aligha nevezhető kálvária után a görögországi Idomeniben felállított menekülttáborban kötöttünk ki, alig pár száz méterre a macedón határtól, amelyet lezártak előttünk. Ebben a táborban elviselhetetlen, emberhez méltatlan körülmények uralkodnak, mindenki távozni szeretne, közöttük én is a családommal.

Két nappal ezelőtt megismerkedtem egy Hasszán nevű férfival, aki – noha számomra teljesen ismeretlen volt – felajánlotta, hogy napokon belül átsegít Németországba, s nemhogy pénzt nem kér ezért (amit hiába is kért volna, hiszen már száz eurónk sem maradt), de még ő ígért elképesztően nagy összeget, megkönnyítendő németországi beilleszkedésünket. Cserébe csak azt kéri, hogy szakmai tudásommal segítsem a szervezetét. Két hét gondolkodási időt kaptam tőle.

Nem említette szervezetének nevét, s nem határozta meg részletekbe menően, pontosan mit vár tőlem, de nem vagyok naív, az elmúlt években sok mindent megtanultam. Azt is, hogy a szélsőséges iszlamisták milyen módszerekkel dolgoznak. Nincsenek illúzióim, s éppen ezért félek. Pontosabban a családomat félttem. Ha igent mondok, biztosan betartja szavát. Eljuttat Németországba, ahova nem szívesen mennék, hiszen egy szót sem tudok németül, s ez jelentősen megnehezítené az újrakezdést. És milyen árat kellene fizetnem érte? Vegyész mérnök vagyok. Azt hiszem, Ön is el tudja képzelni. Ha nemet mondok, nemcsak én, de családom is az életével fizethet érte.

Igent mondani kecsegtető, rövid időn belül véget érne nyomorúságos helyzetem. Ennek feltétele, hogy teljesítsek bizonyos szakmai kéréseket. Mint vegyész el tudom képzelni, milyen kérések jöhetnek szóba, s hogy munkásságomat mire használnák fel megbízóim. Nem szeretnék ebbe a helyzetbe kerülni.

Ezért fordulok most Önhöz, remélve, hogy az Ön segítségével kiutat találok szorult helyzetemből.

*Tisztelettel,
Bashir Zaim*

Monsieur Garroche az asztalára fektette a levelet, egy pillanatra gondolkodott valamin, majd észrevéve, hogy a fiatalember még mindig ott tornyosul íróasztala előtt, egy kézlegyintéssel elküldte. Ezután telefonkagylót emelt a füléhez.

– Küldje be Raimondot – szólt a telefonba.

Kisvártatva ott állt előtte Raimond. Széles vállú, izmos férfi volt, egy idegen talán főnöke testőrének nézné. Monsieur Garroche elébe tolta az íróasztalára helyezett levelet.

– Olvassa el – mondta –, és sürgősen tudjon meg mindent erről a pasasról. Amit csak sikerül. Minden eszközt igénybe vehet, ha kell. Estére várom a jelentését.

Tényleg este volt már, és Monsieur Garroche hazafelé készülődött, amikor Raimond beállított az irodájába.

– Nos, mi mindent tudott meg az emberünkről?

– Nem túl sokat – mondta Raimond szinte bocsánatkérően. – Amit állít, az mind fedi a valóságot. Az egyetem, a munkahely, ahol egyébként a legkiválóbb szakembernek ismerték, a család, minden stimmel. A munkájának és a családjának élt, barátai tudomásunk szerint nem voltak, társaságban szinte senki sem látta.

Monsieur Garroche csak bólogatott, mialatt beosztottja beszámolójára figyelt, ám látszott rajta, hogy közben erősen töri a fejét. Két-három perc is eltelt, mire megszólalt.

– Ez azt jelenti, hihető a sztorija. – Kijelentés volt, nem kérdés. – Akkor a családjával együtt hozzák ki arról a lepratelepről. Minél hamarabb. Még csak az hiányozna, hogy a dzsihádisták beszervezzék. Éppen elég áldozatot szedtek az öngyilkos merénylőik, éppen eleget lövöldöztek, robbantottak, már csak az kellene, hogy vegyi fegyvereket is bevesse. A terroristáknak feltehetően van elég pénzük a szükséges anyagok beszerzéséhez, nyilván az összeköttetések is megvannak hozzá, ez a pasas meg elkészítheti nekik mindazt, amire szükségük van. Ezt semmiféleképpen nem engedhetjük meg. Mellesleg még nekünk is értékes lehet. Világosan beszéltem?

Raimond egyetértőleg rábólintott.

Egy hónappal később, mialatt felesége a két gyerekkel vásárolni ment, Bashir Zaim elővette a Hasszántól kapott mobiltelefonát. Amikor meghallotta Hasszán hangját, sürgősen felvette a hangot, és elkezdte nevetni. Rövidre fogta beszámolóját.

– Fantasztikus terv volt, szinte keresztülvihetetlen, de tökéletesen bevált. Most már Lyonban vagyunk, kaptunk lakást és a jövő héten munkába állok egy vegyészeti laboratóriumban. Akkor megint jelentkezem. Allah akbar!

SZŐCS GÉZA versei

I. Egy úrhajós naplójából

A Holt Költők nevű pekingi bárban
ott ültek a költők,
ketten voltak vagy hárman,
ültek a pultnál hosszú lábakon.

Li Taj-po a Holdról beszélt.
Én közbeszóltam:

– Mit tudtok ti a Holdról, költők?
Én ott voltam fönn, én jártam rajta ...!

Összenéztek és mosolyogtak.
Két papírlapra jeleket róttak.
Nevetgéltek.
Nem búcsúztak.
S már ott sem voltak.

II. Papírlapok egy kocsmasztalon

1. A telihold úgy világít, mint a szívem. Téged várlak, kezemben rózsával.

2. A Föld bolygó (Terra) kísérő égiteste (Luna), amikor a beeső fénymennyiség maximumát tükrözi a Föld fele, olyan fényes, mint a vérkeringésem folyamatosságát biztosító pumpáló szervem (Cor). Egyik végtagom fogószervében egy cserje virágát tartom, amely a zárvatermőkhöz, a valódi kétszíkűekhez, a rózsavirágúakhoz, a rózsafélékhez (Rosaceae) tartozik.

Levél Lei-nek

A Dunától ellátok Wuyishanig:
a Hold csészéjében
tealevelek úszkálnak
mint aranyhalacskák.

A halál és az éjszaka

A kishalál csak léted egyetlen éjszakája.
365 kishalálod után éred el az 1 éves űrbeli életkort.
3650 életem és kishalálom kell túllenned, mire 10 éves leszel.
Még kétszer-háromszor ennyi, mire eléred űrbeli felnőttkorodat.
Aztán ugyanennyi, és már készülődhetsz is a nagyhalálra.

A megváltásról

Egy egyetlen fiú egyetlen fia elveszi egy egyetlen lány egyetlen lányát.
Egy második fiú második fia elveszi egy második lány második lányát.
Egy harmadik fiú harmadik fia elveszi egy harmadik lány harmadik lányát.
Egy negyedik fiú negyedik fia elveszi egy negyedik lány negyedik lányát.
Egy ötödik fiú ötödik fia elveszi egy ötödik lány ötödik lányát.
Egy hatodik fiú hatodik fia elveszi egy hatodik lány hatodik lányát.

Ebből a hat házasságból hat táltos születik, három fiú és három lány, ugyanazon a napon.

Ha megtalálják egymást, a három fiú elveszi a három lányt.

Ebből a három házasságból születnek meg a háromkirályok, ugyanazon a napon.

A Háromkirályok elindulnak, és megtalálják az újra eljött Megváltót.

Akkoriban egy messzi földről érkezett mágus volt majd a bolygó ura. Hogy hatalmát bizonyítsa, egy napon például néhány másodpercre megszüntette majd az elektromágneses erőt. Leálltak a számítógépek, a villanyborotvák, a reaktorok vezérlőpultjai. Igen nagy zűr keletkezett. Egy hét múlva újabb mutatóval borzolta a földlakók idegzetét: 3 másodpercre kikapcsolta a bolygón a gravitációt. (Mert képtelen volt ennél többre – kommentáltak a rossznyelvek Budapesten.) Magasba emelkedtek a teherkocsik és az úthengerek, hogy irdatlan puffanással vágódjanak földhöz. Szerelmespárok lebegtek fölfelé, hitetlenkedve figyelve egymás arcát. A drogosok arca széles mosolyra húzódott. Felszállt a tengerek és óceánok vize, sohanemlátott áradással öntve el a szárazföldet. A káosz nem mindennapi volt.

Majd beharangozta következő mutatóját: egy órára visszájára fogja fordítani az oksági összefüggéseket a Földön, vagyis az ok-okozati viszonyt. Sajtóértekezletet hívott össze a megmaradt újságíróknak.

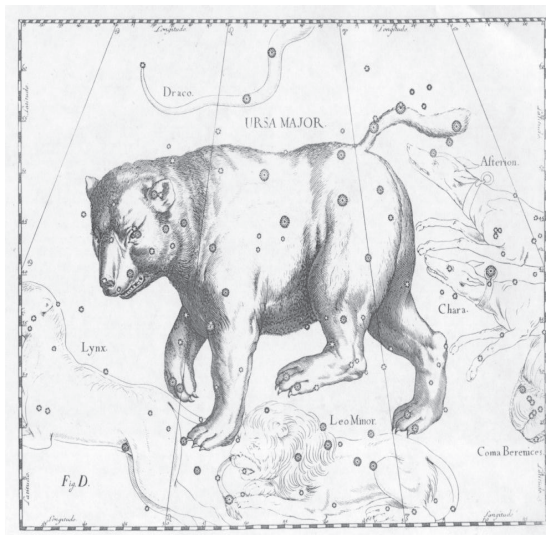
Ezen a sajtóeseményen lép föl először nyilvánosság előtt az újra eljött Megváltó.

Medve az égen, mancsában messzelátó

Auto
 nómi
 ámat
 kikezdte már
 a bánat.
 Kertemben felpiroslik
 lombja egy őszi fának.

Fürödtem kráterekben
 és ittam bort és lávát
 én szemtől szembe láttam
 egy medve nagy halálát.

A Nagy Medve az égben
 egy szív-báli barátom
 sorsom egy csillagképből
 követi messzelátón.

Forrás: wikipedia

Szőcs Géza

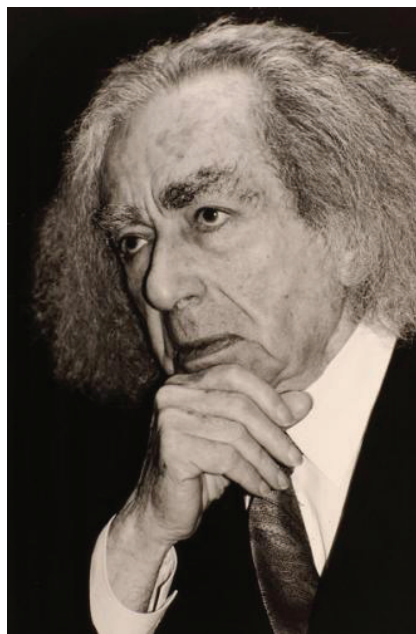

A visszatérő

Itten jó a Nagysörényű,
szót visz ő, hisz szóvivő.

Vissszejött. Talán a nőért.
Jött, hogy újra vívjon ő.

Írja önnön balladáját,
azt hihetné, Villon ő.

Faludy György (1910–2006)

PODMANICZKY SZILÁRD

Három szék

Kiérttem Dubrovnik óvárosából, és a lépcsősor tetején visszanéztem a tengerre. Langyos szél fúj, az éjszakai vihar fölkorbácsolta a hullámokat, a felhők sebesen úsztak egymás fölé.

Néhány órára egyedül maradtam, a többiek a kilátóba mentek. A hirtelen beállt egyedüllét furcsa izgalommal töltött el, ezernyi gondolat vibrált a fejemben. Soha többé nem akarok írni. Nem: soha többé nem fogok másról írni, csak amit ott és akkor átélek. A fantázia és képzelgés megannyi útját bejártam, de visszatértem a csöndhöz, a fák, a falak látványához. Soha többé nem fogok kitalálni semmit, csak azt akarom hallani, amit a fák és falak mondanak.

Odaértem a múzeum bejáratához, átléptem a nedves küszöbön. Óriási terem fogadott, egyetlen íróasztallal, amelynél velem egykorú asszony ült, az olvasólámpa fényénél könyvet forgatott a kezében. Megvettem a jegyet, és elindultam a lépcsőn az első emeleti kiállítóterem felé. Már nem emlékszem egyetlen képre sem, pedig csak másfél éve történt.

Az első teremről hatalmas terasz nyílt a tenger felé, a teraszon kőszobrok álltak, azt hiszem, furcsa állatokat ábrázoltak. Beszívtam a levegőt, és bent tartottam. Ahogy a tenger átsapott a parti kőmellvéden, kifújtam. Éltem. És ezt gyönyörűnek találtam. A feleségemre gondoltam a kilátóban, ahogy ugyanezt látja, csak sokkal magasabbról. Nem akartam velük menni a tériszonyom miatt. A rosszullet elveszi a figyelmünket a kilátásról.

Előhúztam a jegyem a farzsebemből, és elolvastam. A belépő aznap a város összes kiállítóhelyére szólt. Valójában az egyedüllét érdekelt, nem az, ami a kiállítás falain látható. A gondolataim és a terveim érdekelték, miközben a tengert és a száguldó felhőket nézem, az eső áztatta kövezetet, a szürke, fölszáradt foltokat. Eltűnni magamból és megjelenni abban, amit látok. Ezt akartam.

Visszamentem a kiállítótérbe, és a második emeleti lépcső felé indultam. Mintha egy lakásban járnék, képek a lépcsőfordulóban.

Különös terembe érkeztem, amelynek közepén nem volt más, csak három szék, és a székekkel szemben egy-egy kép a falon. A képek azt a csupasz falrészt ábrázolták, amelyeket a székekből láthatott az, aki fényképezte őket. Az időt kellett volna érzékelnem, amely a kép exponálása és a mostani látvány ideje között feszült. Nem éreztem semmit. Általában bejönnek a konceptuális művek, de most nem éreztem magaménak az ötletet. Hiába tűntem el magamból, az ötletben nem jelentem meg.

A terem kissé lepukkant volt, ezért inkább sajnálatot éreztem. Tíz-tizenöt éve nem festették ki a falakat. Valami elveszett ódon-ság áradt a falakból. Az épület is több lehetett százévesnél. Én csak ötven voltam. A ruháim pedig még fiatalabbak.

Most vettem csak észre, hogy rajtam kívül nincs más látogató az épületben. Csönd volt. A negyedik széket épp a hatalmas ablakkal szembe állíthatták volna, hogy leüljek, és a hullámzó tengert figyeljem.

Leültem az egyik székre, és átadtam magam a konceptuális műnek. Azon gondolkodtam, vajon közben oldalra nézhetek-e a tenger felé, vagy minden erőmmel a falat ábrázoló kép és a fal látványa között kell vibrálnom. A tenger gondolata erősebb volt. A valóság iránti vágy legyűrhetetlenebb feszültséget idézett elő, mint az ábrázolás iránti vágy.

Percek teltek a karosszékben, hol a tengert figyeltem, hol a képet. Aztán fölálltam. Ami akkor történt, leírhatatlan. A fölismerés mindennél emberibb érzése töltött el. A lényeg, amiért vagyok. Ebben a pillanatban minden rejtelmek értelme megnyílt előttem. Ebben az egy fölismerésben az összes többi fölismerés benne volt. Rájöttem, nem a kép a lényeg, és nem is a tenger, hanem a szék. Amikor fölálltam, minden porcikámat átjárta az a kényelem, amit a székben való ülés biztosított. Nem a kép volt a kiállítási tárgy, hanem a szék. A szék kényelme, ergonómiája.

Visszaültem a székbe, mint a szerelmes férfi, aki nem tud betelni szerelme érintésével. Aztán átültem a másik székbe, és a

harmadikba is. Három székkal élvezkedtem. Elmondhatom, három székkal voltam együtt egyszerre. Ez keveseknek adatik meg. Szeretnél három székkal együtt lenni? Nehéz lesz, de nem már megvolt.

Úgy jöttem ki a teremből, hogy az ajtóból még egyszer visszaneéztem rájuk.

Odalent ugyanott ült a nő, ahol eddig, de már másik könyvet olvasott. A lépcsőn lefelé végig követte az arcom. Ki voltam pirosozva. Amikor leértem, mondani akartam valamit, de nem tudtam szavakba önteni. Elkészöntem tőle, és kísértáltam az ajtón.

Az utcán valamivel sötétebb lett, nem tudtam, mennyi időt töltöttem bent. A szél elállt, a tenger is nyugodtabb lett. Mosolyogtam magamban. Hogy fogom én ezt elmesélni a többieknek? Tudjátok, volt ott három szék... És akkor megtorpantam. A hiányérzet megállított. Valami nincs nálam, ami eddig nálam volt. Valami ott maradt. De mi? Egy újabb csavart éreztem a történetben. És akkor eszembe jutott az a mozdulat, amivel az esernyőtartóba csúsztattam az esernyőmet. A feleségem kedvenc, fanyelű esernyőjét.

Visszamentem a galériához. A nő már pakolt. Nem is köszönt, csak bólintott, és az esernyőtartóra nézett. Ott volt a fanyelű, egyes-egyedül. Megfordult a fejemben, hogy visszamegyek a terembe. Volt még fél óra zárásig. De ha most nem veszem magamhoz az ernyőt, biztos, hogy itt felejttem. Fölnéztem az emeletre futó lépcsőn, és kifordultam az ajtón.

Azóta sokszor elmeséltem ezt a történetet, mert úgy éreztem, szórakoztatja az ismerőseimet. Ezzel viszont egyre inkább kime-séltem magamból, és számomra vált kétségessé, hogy valójában megtörtént-e velem. Most ideje volt leírnom, nehogy eltűnjön bennem az a három szék.

Akkor este egy tengerparti étteremben vacsoráztunk. Szlovén sört mértek, nagyon rossz volt. Nem is értettük. Dubrovnikban? Megpróbáltunk a rejtély végére járni, de nem sikerült. Mikor kihozták a gőzölgő vacsorát, újra feltámadt a szél. Láttam, ahogy a sós levegő spirálba csavarja a pizzából fölszálló párákat.

ÉLET-KADDIS

Szépirodalmi összeállítás
KERTÉSZ IMRE emlékére

TURCZI ISTVÁN

Közel az idő

Kertész Imrére gondolok

Mi ez, ha nem tavasz.
Szokásba borulnak a fák.
Türelmet virágzik a pára teste.
Felnyitva végre a tél-szarkofág.

Éjszakák szögesdrótjai után
ingujjban sétálunk a sorok között.
Valóságnak hisszük, amit látunk,
arcunkra lassú fény költözött.

Hazai szavakat hordunk össze;
nincs irigység, és nincsen harag.
Ma ki lehet biztos az erejében?
A múlt folyói összetartanak.

Mert az is elmúlik, ami fölemelt.
És az is, ami meg se történt.
Ez a nap is a papírra csordul:
erőszakkal, némán, önként.

Közel az idő, és közel a múlása is.
A szájakon, a szíveken lakat.
Ítélni innen léssen eljövendő
eleveneket, holtakat.

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

A vámos egyetlen szál virága*

Kertész Imre emlékére

Kezében egyetlen szál virággal,
 az örök vámos még ott áll a határon.
 A mindenkori befutó vonatra vár.
 Mint ahogyan lenni szokott,
 most is késik a végső felismerés,
 s gyűlnek a szobában a tavaszi virágok,
 egy látomás lombjai között kutat az emlékezet,
*das Ding an sich***, antropológiai lelet
 a königsbergi hagyatékban,
 a szellem kémlelőnyílásaiban a lét
 logikai konstansa: a mindenség
 csak egy örök változóban mutatkozik meg.
 Gyűlnek a szobában a tavaszi virágok,
 a Nap átfúrja magát a redőny rései között.
 Most már csak a mű lehet következetes,
 a belső viszonyok mit sem számítanak,
 átszelünk évszázadokat, mégsem nyugszunk meg
 a következetesen ránk törő nyugtalanságban.
 Szobrot állítunk a spártai hősöknek,
 s egy este kiszaladunk a Hufu-piramishoz
 (becsületos nevén Hnum-Hufu(i) Hór Medzsdedu,
 akiről sem a Westcar-papirusz, sem Hérodotosz,
 de még Manethón tekercsei sem szólnak hitelesen,
 talán már akkor is átírták a történelmet),
 nemcsak a kilátás és a tér lenyűgöző gyönyörűségéért,
 hanem azért is,
 ismerkedjünk a felette görnyedő éjjel,
 mely ráérősen,

mint gyermekkorunkban a szomorúság,
mindnyájunkat sorban,
egyenként befed.

**Utalás Kertész Imre Jegyzőkönyv című írására*

*** A magánvaló dolog Immanuel Kant Transzcendentális analitikájában, ő az irányzat névadója is.*

PETŐCZ ANDRÁS

Kertész Imre halálára

Megálltam *akkor* az út mellett az autóval.
Alig akartam hinni, szólt a rádió, valami zene
volt, slágerek, szonok a francia rádióban, amikor
megszólalt a hírek, benne egy bemondó kissé
közömbös hangja, kissé fáradt, közömbös hangon,
hogy „Imre Kertes”, így, „s”-betűvel, meg az,
hogy *Prix Nobel*. Ennyit értettem úgy nagyon hirtelen.
És alig akartam hinni. És álltam, és ünnepeltem,
magamban, egyedül, a belga határ mellett,
az Atlanti-óceán felé autózva.

És korábban, ahogy Szigligeten, vacsora közben,
beszélgetve, még a nyolcvanas évek végének
kegyelmi állapotában, mindaz, amit mondtál,
ironikusan, mosolyogva, életről, halálról,
mindennapokról, és én nem tudtam, *kivel is*,
kivel is beszélgetek, nem tudtam szinte semmit,
csak hallgattam mindazt, amit mondtál és jó,
és jó volt csak hallgatni, vagy éppen verskötetet
adni, kamaszos nagyképpően, meg azt hinni,
hogy fiatalságom okán fontosabb vagyok.

És jó volt Berlinben, a lakásodban, ahogy végigdőlél a fekvőszéken, „*beteg vagyok*”, mondtad, de közben neveltél is, mint aki mindent és végképpen kinevet, jó volt beszélgetni régi időkről, és nem törődni semmivel, jó volt arra gondolni, hogy van valaki, aki *végigcsinálta és meg is fogalmazta*, és nevet mindenben, és soha nem tudtam mit kezdeni a nevetéssel, zavarban voltam mindig, de ahogy neveltél, annyira szerettelek volna megölelni.

Aztán utoljára még egy telefonbeszélgetés, akkor is neveltél, és akkor is gúnyolódtál a halállal, „*hogyan vagy?*”, kérdeztem, „*jól*”, mondtad, „*várom, hogy meghaljak*”, tetted hozzá, erre persze nem lehet mit mondani, erre csak dadogni lehet, kínos másodpercek, nagy hallgatás, aztán csak annyi, hogy „*hívlak majd*”, és, persze, nem hívtalak, nem, és nem is hívlak már soha többé, legfeljebb majd egyszer, ha van ilyen, valami ismeretlen helyen találkozunk.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Szinte napra tíz évvel korábban

(*Kertész Imre-időparadoxonok*)

Lezárul és megnyílik valami. Meghal Kertész Imre, de a számára egyik legfontosabb (noha korántsem egyedülként fontos) problémakörnek újabb, érvényes megfogalmazása jön létre a *Saul fiában*. Vissza- és előretekintés-pillanatok ezek.

A visszatekintés óhatatlanul személyes is ilyenkor: átpörgetni azt, amit korábban Kertészről, Kertész kapcsán írtam, gondoltam. Két román nyelvű lexikonszócikk a *Sorstalanságról*, illetve a *Kaddisról*, egy készülő közép-európai regénylexikonba. Recenzió a *K. dossziéről*. Tudósítás egy budapesti Kertész-könyvbemutatóról. Ezek közül talán az egyik, *K. dossziéről* írt időparadoxon-gondolat kívánczik leginkább ide, mert épp a Kertész-próza örök jelenidejűségéről szól, s ez a gondolat most másként válik fontossá: „A tézisek szintjén Kertész művei azt mondják: nem, nem léptünk át egy másik korszakba. A huszadik század bizonyos értelemben nem ért még véget. A Nobel-díj átvételekor mondtak talán tágabban is érvényesek: »Auschwitz óta semmi nem történt, ami Auschwitzot visszavonta, ami Auschwitzot megcáfolta volna. A Holocaust az én írásaimban sosem tudott múlt időben megjelenni.« A szocialista/kommunista diktatúrák logikája sem tűnt el teljesen a környezetünkől. A hatalmi rendszerekhez való alkalmazkodás is hasonlóképpen működik a rendszerváltás óta, mint korábban. Kertész egy olyan nyelvet és olyan kötettszerkezeteket talált ki, amelyek ezt a jelen időt próbálják megéreztetni olvasójukkal. A *Sorstalanságban* a főhős kezdeti »naivitása«, tájékozatlansága miatt válik beavatódása egyidejűvé az olvasással – tehát hangsúlyosan jelen idejűvé. A *kudarcban* a megírt és igazából »elfogadhatatlan« regény története és a feljegyzések, cetlik labirintusában tévelygő »öreg« problémái tartják a jelenben azt, ami mások számára múltnak tűnik. A *Kaddis* a jelenidejűséget a folytathatatlansággal helyettesíti be: az egyes szám első személyű elbeszélő nemet mond arra, hogy gyermeke szülessék. A *Felszámolás* bizonyos értelemben a diktatúrák lényegi jelenidejűségét állítja azzal, hogy központi figurája, B. 1990-ben, a rendszerváltás idején követ el öngyilkosságot.” (*Résnyire nyílt ajtó*, Krónika, 2006.)

A tíz évvel ezelőtt írt mondatokhoz képest a jelenidejűség kapcsán most jobban foglalkoztat az, hogy a jelen a részletekben van. A tárgyi környezetben, a képekben, amelyek

mintegy kinagyítódva mutatkoznak meg a jelenben létező számára, ha fontosnak érzi őket. A részletek váratlanságában, képlékenységeiben, alakulásában, ha egyszerre próbáljuk kívülről és belülről figyelni őket.

Épp ezért talán ez, a jelenben-létezésből táplálkozó, részletgazdag szöveg az, ami a leginkább érzékeltetheti azt, ami most számomra legfontosabb saját (sokakéhoz képest nyilván távolibb és részlegesebb) Kertész-tapasztalatomból. Egy azóta eltűnt irodalmi portál, az Erdélyi Terasz számára íródott eredetileg, szinte napra tíz évvel ezelőtt. Legyen az oda történő visszatérés, a később megírt *K. dosszié*-recenzió hozzágondolásával az én személyes időparadoxonom.

Kertész Imre K. dossziéja a Radnóti Színházban

2006. március 23., csütörtök, 12:30

A Radnóti Színház pénztáránál. Ma este mutatják be itt Kertész Imre K. dosszié című új kötetét. A jegyek már elfogytak, de ha itt leszek fél órával a bemutató kezdése előtt, „a lányok” majd találnak valami megoldást, csilláron vagy lépcsőn, de majd csak lesz hely – jön a megnyugtató. Rendben, ígérem meg magamnak. Nem mindennap van új Kertész-kötetbemutató. Bár este majd azt fogja mondani Bálint András, a Radnóti Színház igazgatója, hogy itt szoktak lenni Pesten a Kertész-kötetbemutatók. Mert ez már a második. De ezt 12:30-kor még nem tudom. Mármost hogy itt „szoktak lenni”.

18:30

Igyekszem tartani magam a félórás tipphez. Kérdem a pénztárnál, volna-e állóhely, erre diszkrétan a túloldalra mutogatnak, ahol néhány hölgy toporog jeggyel a kezében – túl kellene adniuk rajtuk. Elvileg semmi meglepő ebben, jobb UEFA-kupa-mecceken is így szokott lenni. Megveszem a jegyet, és most már nyugodtan figyelem, kik járnak Kertész-kötetbemutatókra

a Radnóti Színházba. Néhány perccel fél után már ott láthatni például Spiró Györgyöt. Aztán sorra érkeznek Krasznahorkai László, Závada Pál, Németh Gábor, Takács Zsuzsa és mások. Nem sokkal az est kezdése előtt befut Bartis Attila, Darvasi László, Esterházy Péter. És még sokan.

19:00

A színpadkép klasszicizál. Súlyos könyvespolcok, amennyire a nézőtérrel meg lehet ítélni, valódi könyvekkel, nemcsak a domborított könyvgerincek türemkednek ki a síkból. Középen bőrkanaapé. Jobbról, eléggé a színpad szélén valamivel puritánabb karosszék. Találgatom, hová ül majd Kertész. A központibb, csevegősebb (de talán kényelmetlenebb, mert alacsonyabb) kanapéra, vagy oldalt, a karosszékbe.

19:05

Nyílik az ajtó a könyvespolc-díszleten, bevonul Bálint András direktor, a házigazda. Őt mostanság az M2-n lehet sűrűbben látni, egy Réz Pállal közös beszélgetőműsorban, amelyik a Szó, szó, szó címet viseli. Ott Bálint néha megpróbálja túlbeszélni Réz Pált, ami egyébként nem könnyű. Tehát tartani lehet itt is valami hasonlótól. Aztán kiderül, hogy más az est koreográfiája.

A kanaapé/karosszék dilemma eldőlt, Kertész ül a karosszékbe, Bálint a kanapéra.

19:06

A kérdező szerepe ma este Szörényi László irodalomtörténészé, a kanaapé kétszemélyes... Látszik Szörényin, hogy készült: előtte az asztalon kupacnyi könyv, a lapjaik között cédulákkal. Szörényi időnként előkap egyet-egyet a kupacból, meglobogtatja őket, felolvas belőlük.

Sokáig úgy tűnik, ma este akkor Szörényi fogja túlbeszélni a bemutatót. Többször is hosszan kérdez, Kertésznek nem sok tere van válaszolni. Sok kanyarral azért felvezetődik, hogy mi is ez a könyv.

Egy beszélgetőkönyv. Hafner Zoltán irodalomtörténész több kazettányi mélyinterjút vett fel Kertésszel, ez lett a könyv alapja, ezt vette munkába az író, és dolgozta át egy két hangra írt „dialógusregénnyé”. A kérdező „hang” sokszor értetlenkedik, ellenpontosz. Határozott, néha éles is. Mégis, mondja kópés mosollyal Szörényi, ha ez a könyv egy platóni dialógus lenne, akkor inkább a Kertész hangja volna az ironikus Szókratészé.

Önéletrajzibb könyv, mint az eddigiek, hangzik el, bár ebben is van huncutság, ahogy majd kiderül a felolvasásból: vannak kérdések, amelyekre a könyvben nem szívesen válaszol Kertész, de „Hafner” azért a fejére idéz ilyenkor néhány passzust a *Gályanapló* vagy *Az angol lobogó* lapjairól.

Szóval Szörényi túlbeszél. Színesen, anekdotázva, de elég nagy kanyarokkal. A mikrofonja recseg. Kertész röviden válaszolgat, igyekszik beleszőni a mondandójába egy-két meglepő dolgot.

Közzáték: a könyvespolcból váratlanul Morcsányi Géza, a Magvető Kiadó igazgatója lép ki egy újabb mikrofonnal, és Szörényi elé helyezi. A beszélgetés kicsit felpörög.

Olvasmányoktól indul: Platón Lakomája, Huckleberry Finn és Tom Sawyer (mint Köves Gyuri-alteregók? vagy inkább mint annak az iróniának a közvetítői, amelyik Twain és Kertész könyveiben is ott van?), aztán Rejtő Jenő / P. Howard, akinek az első kiadású könyveit Kertész a háború után egy-egy Thomas Mannra vagy hasonlóra cserélte. Futólag elhangzik, ami roppantul kíváncsivá tesz, hogy a Kádár-korszakbeli Rejtő-kiadások cenzúrázva vannak, kihagytak belőlük bizonyos dolgokat. Hát ennek jó lenne utánanézni.

Történetek könyvek Magyarországra csempészéséről. Kertész például egyetlen nyugat-európai útjáról Camus '56-os forradalmat támogató írásaival tért haza. A határon meg azt mondta, csupa olyan szerző művei vannak a táskájában, akik Magyarországon is megjelennek. És ez így is volt, nyilván.

Szörényi igazi filológus: láthatólag örömet leli az érdekesek kibogarászásában. Kertészt is meg tudja lepni. Később

kiderül, hogy ezek a filologizálások hasznosabbak, mint gondolná az ember: a részlet, amely felolvasásra kerül, épp ezeket az előre megpendített dolgokat érinti.

Az egyik legkedvesebb történet talán mégis az az estnek ebben a részében, hogy Kertész a kilencvenes évek elején különféle írók műveit olvasta be a rádióban: Márait például, de saját szövegeket is. A szerkesztő jól járt vele, mert amit egy színész hat óra alatt olvasott volna be, azt ő beolvasta egy óra alatt. Később hallható: nem nagyon színesen (és tényleg elég gyorsan), de nagyon érthetően olvassa a saját szövegét.

A legnagyobb derűtséget nem a megkomponált anekdoták, hanem egy fél-elszólás aratja: Kertész egy magyar dalról beszél, amelyikben valami madár Lengyelországba akar menni. A közönség gyorsan azonosítja a kiskacsát, aki fürdik fekete tóba'.

20:00 körül

Bálint András és Kertész belevágnak a felolvasásba. A dialogikus szerkezet most különösen szerencsés: dinamikus a felolvasás, bármennyire hosszú is a kiválasztott szövegrész. Kiderül belőle például, hogy miért lépett be Kertész annak idején a kommunista pártba („illendőségből”), kiderül, hogy a nyilasból kommunistává lett ház mesterek nemcsak mitikus figurák, hanem a valóságban is léteztek, kiderül, hogy miképpen udvaroltak K. édesanyjának párhuzamosan egy mérnök meg egy zenész (zongorahangoló?), s ez utóbbi hatására hogyan fűtült K. demonstratívan Bartókot az édesanyjának, hogy bebizonyítsa, jó zeneszerző. Már mint Bartók.

A kedvcsinálás megtörtént, elhatározom: beszerezem a könyvet.

21:35

Vége az estnek, még egy visszatapsolás is bejön a szerzőnek. A könyvet ezúttal nem látom az előcsarnokban, beszerzés legalább nappal halasztva.

DIMÉNY H. ÁRPÁD

Élet-kaddis

„Hinnem kellene a másvilágban,
holott épp az a bökkenő,
hogy még ebben a világban sem tudok hinni (...)”
Kertész Imre

különös most gondolni rád!
a Halál mennyire gyógyszer/
csecsemő-éjbe szétzihált
testből űrpor/ a bevált módszer/

magasztaltassék és szentesíttessék
az ő neve/ és szenteltessék a te neved/
nyugodj hát/ ha már én nem/ tudom
hova mentél?/ jó hely az?/ semmi sincs
azon túl/ amink volt/ és az mindörökre/
különös/ különös most gondolni rád!

akkor nap nem mentem iskolába/
én sem/ apámra vártam/ a rendkívüli
adást figyeltük/ híreket arról hogy
mi lesz/ mi történik odakinn/ ahol
talán lőnek is/ apámat a csavargyárból
odarendelték/ füstölt a milícia épülete/
bútorok törtek pozdorjává/ iratokat
égettek könyvekből raktak máglyát/
lángolt a pártház/ a szülészet előtt
vérébe fagyva szenvedett ki a szekus
őrnagy/ mindezt nem apámtól tudom/
különös most gondolni rád! fehér karszalagos
többedmagával a városbejáratot őrizte/

az ő meséje akár a raboké fogva tartásuk
idejéről/ hiányzik valami hosszabb-rövidebb/
ami fájdalmas/ ami elmondhatatlan egy szelíd
délután feleségnek gyerekek/ az ő történetei
halkan puffantak a testbe mint golyó/ s a száj
megtelt a puskapor kesernyés ízével/ valami
baljós ragacsos folyadékkal/ sűrű vörös vérrrel/
a Halál mennyire gyógyszer/ az ő meséje
az elrugaskodott képzelet legkisebb részletét
sem tartalmazta/ a köznapiság cigarettafüstjébe
burkolódzott/ / mint aki nem tud lator apáról/
elkergető szülői házról/ arról hogy április/
a kegyetlen kihajtja a testből a vágyat/
az otthonból a várakozást/ hogy hol szabad
az emberfia/ hol szabad hinnie magának/
hinni a másban/ más világban/ átkelni
nyitott szemmel/ hinni hogy egyszer szisztolél/
s a csecsemő-éjbe szétzihált testből űrpor lesz/
a Nagy Diasztolél/ *különös most gondolni rád!*
a módszer bevált/ ha félig-meddig élünk is/
jelenlétünk okára a Halál mennyire gyógyszer?/
mi okozza?/ és miért kell eltűnnünk/ ha már
egyszer megjelentünk/ mert tied az ország/
az élet/ a jelen tűnő dicsősége/ és Semmi
sincs azon túl/ amink van/ Mindörökké/ ámen

¹ Allen Ginsberg: *Kaddis Naomi Ginsbergért (1894–1965)*, Eörsi István fordítása

HEGEDŰS GYÖNGYI

Fosztóképző

apámnak akartam
elmondani. már nem
tudom mit. csak arra emlékszem,
feküdt az ágyban. még nem
volt beteg. az első hangnál
csendre intett. a sorstalanságot
nézte a tévében. *„csend! ennek az embernek
igaza van. már csak a haláltáborokban
értik meg egymást az emberek.”*
valami olyat
éreztem, mint mikor a sorozat
színésszel közlik, hogy ki
írták a szerepből. el sem kell játszania,
hogy meghalt. és amiben most van,
az voltaképp már az őútána.

mint mikor valaki
halottat balzsamozni jön, és csak
az üres sírt találja. és ott
áll a fosztóképzőben, -talan, -telen.
a csend is csak szó, megdicsőült testtel.

ACSAI ROLAND

Kaddis a megszületett kiskutyáért*Kertész Imre emlékére*

Sorra születtek a kiskutyák –

A méhlepény-szkafanderes úrhajósok,
A puha prémes vakondok,
Akik átfúrták magukat a féreglyukakon,
A létezés és a nemlét időn és téren
Átívelő, bolygóközi alagútjain,

És te gondosan, ahogy szakkönyv írta,
Kipiszkáltad életet prüszkölő
Orrukból-szájukból a nyákat,
És kezekben meghintáztattad
Őket, hogy megbizonyosodj róla, élnek-e.

De az ötödik kiskutya nem mozdult.
Nem prüszkolt, ernyedten lógott
A teste, nem adott semmiféle életjelet,
És szomorúan azt gondoltad,
Halva született.

Egy szürke szemeteszsákba tetted,
Majd kivitted az éjszakai,
Téli gangra, aztán visszafeküdtél
Aludni. Hajnalban nyüsztésre ébredtél,
És amikor kinéztél az ablakon,

Láttad, hogy a gangra tett kiskutya
Kimászott a műanyag zsákból,
És vakon az erkély széléig
Vonszolta magát. Nyüsztése
A feltámadás nyüsztése volt.

KÁNTOR ZSOLT

Kertész Imre a szív pitvarában

Szívem városában sok felhőkarcoló,
kék hegyek, sárga búzatáblák.
A Sorstalanság lakóparkban mosolygó árvák,
s a bal pitvarból ered a trónszék alól egy folyó.

Feltűnik a Logosz-negyed a vízesések között,
ahol aranyból van a híd és az emlék-üvegpalota,
most Kertész Imre sétál be oda,
ahová Thomas Mann és Boris Vian szökött.

Csak Isten tudja a lélek titkát,
amikor lehajol értünk és felemel,
átvisz minket a léten túli létbe.

Kun Árpád

Megint hazavárunk

Regényrészlet

A Gare de l'Esten a pár száz méter hosszú szerelvény a szokásos vágányon állt, a Bécsig közlekedő hálókocsi, mint mindig, egészen elől, ahol néhány sínre szűkül össze a pályaudvar, és a la Fayette utca felüljáróként ível át az áramvezető huzalok fölött.

Tudtam, hogy utoljára járok Franciaországban mint álmunkanélküli, mivel ősszel, miután ki fog derülni, hogy nem hívtak be Brüsszelbe a következő vizsgafordulóra, a jogosultságom meghosszabbításához köteles lennék bejárni egy helyi átképzésre, egy szóval a későbbiekben már nem fogom tudni fenntartani a Bordeaux-ban élés látszatát, ami azt is jelenti, hogy el fogom veszíteni zsíros francia munkanélküli-segélyemet. Ezért azt gondoltam, utoljára megjutalmazom magam: kivételesen vetett ágyban töltöm az utazás éjjelét. Az osztrák hálókocsi-kalauz bólogatott, hogy ad egy helyet, majd fontoskodva hozzátette, csak egyetlenegy maradt neki, mert egyébként elárasztották az amerikai turisták, és telt háza van. Elkérte az útlevelemet és a vonatjegyemet, ami utóbbit, nagy megkönnyebbülésemre, nem vizsgálta meg, csak a célállomásra vetett egy futó pillantást, majd hanyag mozdulattal becsúsztatta mindkettőt egy fakkba a már ott tornyosuló útlevelek fölé. Amikor megkérdeztem, nem kaphatnám-e vissza a papírjaimat, furcsállkodva végigmért, majd megértve, hogy első alkalommal utazom hálókocsiban, elmagyarázta, hogy azokat neki kell őriznie és alkalomadtán „a hivatalos szerveknek” bemutatnia ellenőrzésre, hogy én háborítatlanul aludhassak. Miután lerendeztük a fizetést, előrement a raktárba, hogy pokrócot, párnát és ágyneműt vegyen elő. Mélyet sóhajtván indultam utána, próbálván elhessegetni a rémképet arról, ahogy a kalauz és „azok a bizonyos hivatalos szervek” a hamis román vonatjegyem fölött összehajolva gyanút fognak.

tották. Az egyik ajtót nagy robajjal rántották félre, amikor odaértünk, és valamilyen közös móka részeként ki próbálták lökni a fülkéből az egyik társukat, aki hordóhasával először nekipasszírozta a kalauzt az ablaknak, majd hangos sorry-felkiáltásokkal utat nyitott nekünk. A tumultusból kiérve a vécé előtti utolsó fülszintes kihaltak tűnt. Csak amikor benyitottunk, derült ki, hogy ketten is ülnek benne. A kalauz készségesen elmondta mindhármunknak címezve, hogy a hiányzó negyedik utas majd csak a határ előtt, Strasbourgban száll fel. Miután letette az ülésre az ágyneműmet, és lett szabad keze, megigazította a tányérsapkáját, ami a folyosói incidens óta csálán állt a fején, majd jó utat kívánva behúzta maga után a tolóajtót.

A szerelvény meglódult. A padló alól felhallatszott a kerekek csikorgása a síneken, meg-megrándult a vagonunk, ahogy átkatogott a váltón. Miután kiért a felüljáró árnyékából, és az emeletes házak graffitival borított falai távolabbra kerültek a vágánytól, eloszlott a fülkében a félhomály. A késő délután maradék fényénél mindhárman az olvasnivalónk után nyúltunk. Én azt a Norvégjáról szóló útikönyvemet nyitottam ki, amelyet a Louvre alatti szuperelegáns és esztétikus bevásárlóközpont könyvesboltjában találtam fél áron, a másik utas egy számítástechnikai kézikönyvet, míg a harmadik egy román napilap, az Adevărul aznapi példányát. Ahogy lopva szemügyre vettem őket, mindketten nagyjából velem egykorúak voltak, az Adevărul olvasója mosolygós arcú, bajszos, zömök, míg a számítástechnikai kézikönyvé nyúlánk, szeplős férfi bozontos, vörös hajjal. A bajszos zömök negyedóra alatt beleunt az újság lapozgatásába, és egy nagyrészt nekünk címzett, lemondó sóhajjal összehajtogatta. Felállt, levette a táskáját a poggyásztartóról, matatott benne, majd előhúzott egy üveg konyakot. Látva, hogy mindketten franciául olvasunk, franciául fordult hozzánk ironikusan eltűzlött udvariassággal:

– Megkínálhatom az urakat egy kis itallal?

Mindketten bólintottunk, de kiderült, hogy nincs mibe szétölteni a konyakot. Erre felpattantam, és, átpréselve magam az amerikai turisták között, akik azóta birtokukba vették a folyosót, visszamentem a kalauzhoz. Ő nagy buzgalommal előhúzott egy oszlopnyi, egymásba csúsztatott műanyag poharat. Míg leemelt hármat, és ideadta, volt időm megfigyelni, hogy legfelül a fakkban továbbra is érintetlenül hever az útlevélem a beléje

csúsztatott hamis vonatjeggyel. Már fordultam volna ki az ajtón egy hálás „danke schön”-nel, amikor mézesmázos hangon utánam szólt, hogy darabja két euró lesz. A sarc miatt dülva-fülva értem vissza a fülkénkbe, ahol közben a vörös hajú csípős olajbogyót vett elő a konyakhoz, mire én kicsomagoltam a sajtjaimat, melyeket eredetileg hazaszántam. Amikor felhajtogattam penészes kérgükről a nejlonfóliát, az olajbogyó ecetes fokhagymaszagához a nemes rothadás átható illata vegyült.

Negyedóra konyakozás és eddegelés után kiderült, hogy a vörös hajút Jacques-nak hívják, orléans-i építész mérnök, az anyja spanyol, az apja jugoszláviai zsidó, és látogatóba utazik belgrádi nagyanijához. A bajszos zömök román volt, őt Vladnak hívták, Temesvárról származott, de matematikatanárként már évek óta a portugál Évora városában dolgozott, és, mivel repülőgép-főbíja volt, második napja vonatozott hazafelé. Amikor bemutatkoztam, okosan bólintott, hogy az első magyar fejedelmet szintén Árpádnak hívták, és a nomád magyar uralkodó osztály élén ő lovagolt keresztül a Kárpátokon.

A megjegyzését feleslegesnek tartottam pontosítani, inkább évorai életéről faggattam, hogy elmondhassa, mennyire jó munkahelye van az egyik ottani általános iskolában, ahol nemcsak megbecsülik, hanem a tanári karban barátnőt is talált, egy nagylányát egyedül nevelő anyukát, akivel mostanra összeköltözött és saját gyereket terveznek. Miután én is elárultam, hogy Párizsban tanultam, és Bordeaux-ban tanítottam, de jelenleg Budapesten élünk a családommal, Jacques következett. Ő azt mesélte el, hogy a szerbiai NATO-bombázások apropóján fedezte fel magának a belgrádi nagyszüleit, akik az egyik bombariadót nem hallották meg a sükettségük miatt. A nagyanija ebédkészítéssel foglalatostkodott a konyhán, neki nem esett baja, a nagyapja viszont a nappaliban ült, ahol a szomszéd házra hulló bombától úgy kilengett a kristálycsillár, hogy végül leszakadt, és agyonütötte. Ami csak első hallásra hangzik rosszul, ebben az esetben azonban egy jól eltalált civil áldozatról beszélhetünk, mivel a nagypapa világéletében a jugoszláv kommunista párt egyik kulcsfigurája volt, és nacionalista uszítóként nagy felelősség terhelte Szerbia kilátástalan helyzetéért, privátilag pedig a fia, Jacques apja sorsáért, aki az ő atyai hatalmaskodása elől menekülve disszidált annak idején Franciaországba.

Amikor néhány óra múlva a vonatunk befutott a strasbourggi állomásra, már az én vörösboromat ittuk, és azon tanakodtunk, hogyan csillapíthatnánk Vlad nikotinéhségét, aki párizsi átszálása alatt az újságja mellé elfelejtett cigarettát venni, miután az Évorából hozott készleteiből kifogyott. Az már kiderült, hogy Jacques társasági dohányos, de saját cigarettája nincs, ahogy nekem meg nemdohányzóként nem volt, az osztrák kalauz pedig, ahogy elmesélte, leghőbb óhaja ellenére sem tarthat dohányárut a nemdohányzó szerelvény miatt, és az amerikai turisták közül sem dohányzott senki, sőt, amikor Vlad megkérdezte őket, kórusban oktatták ki, hogy jobban tenné, ha felhagyna ezzel a gyilkos európai szenvedéllyel. Így vált Vlad utolsó reménységévé a kalauz által beharangozott utas, aki Strasbourgban valóban beállított a fiülkénkbe. Vlad kérdésére mosolyogva bólintott, hogy természetesen dohányzik. Miután feltette bőröndjét a csomagtartóba, benyúlt zakója belső zsebébe, és nemcsak valamilyen közönséges cigarettásdobozt húzott elő, hanem egy aranyszínű, fém cigaretatárcát, amit elegáns pöccintéssel felnyitott, és mindnyájunkat körbekínált. Én öt éve hagytam fel a dohányzással, élve az alkalmal, hogy a Mihállyal terhes Bori is így tett, ezért egy elhárító mozdulattal megköszöntem a kínálást, viszont Jacques és Vlad elfogadta, sőt Vlad kissé röstelkedve és utólagos engedelmet kérve három szálat is kivett, s kettőt belőlük beszorított a fülei mögé, mondván, hogy ennyivel már csak kihúzza valahogy.

A felszálló negyedik utas egy harmincas éveiben járó férfi volt, aki törekeny alkata és tejföls képe miatt egészen kamaszosan hatott. Kinézetének azonban furcsán ellentmondott az öltözködése, ami sötét öltönyből, fehér ingből, nyakkendőből és csúcsos orrú lakkcipőből állt, mindennek tetejébe választékkal oldalra fésült, éjfelete haját bőségesen használt brillantin tette merevvé és csillogóvá.

De a legmeghökkentőbb a francia kiejtése volt.

Párizsi diákéveimben lett egy jó barátom, François, aki francia Kanadában nőtt fel, ám az ottani sajátos „ciccegő” kiejtés csak akkor ütött át a beszédén, mint valami mellékszöng, amikor kimerült volt, egyébként szokvány franciát beszélt. Viszont ha új társaságban szóba került kanadai származása, elő szokott adni egy magánszámot, mintegy büszkeségből ősi és tiszta francia eredetére. Ez abból állt, hogy mindenkit emlékeztetett a Nap-

király, XIV. Lajos leghíresebb aranyköpésére: „Az állam én vagyok.” Miután elmondta a mondatot mai kiejtéssel, elismételte úgy is, ahogy azt annak idején szerinte maga a Napkirály mondta, majd végül közölte, hogy ez a kiejtés nagyjából megfelelt annak, ahogyan Francia-Kanada egyes erdőmélyi falvaiban máig beszélnek azoknak a telepéseknek az utódai, akik éppen a Napkirály uralkodása alatt hajóztak át az Atlanti-óceánon.

Nos, a negyedik utas a Napkirály háromszáz évvel korábbi kiejtésével beszélt, ráadásul ódivatú választékossággal és nyelvtani szerkezetekkel. Amire nem lehetett magyarázat, hogy egy eldugott kanadai faluban nevelkedett, mivel a fülkébe való belépésekor szertartásosan lekezelt külön mindegyikünkkel, bemutatkozott, hogy Ibrahimnak hívják, és hozzátette, hogy egyébként „Konstantinápolyban vala lakása”, vagyis hogy valódi isztambuli török.

Ibrahim őskövületszerű nyelvezetén csak én ámultam el, a francia anyanyelvű Jacques műszaki beállítottságú eszének elég volt, hogy értette, besorolva őt a furán beszélő külföldiek közé, Vladnak pedig időnként vissza kellett kérdeznie.

Cigarettaosztás után széttöltöttük a maradék vörösbort, és csalódottan láttuk, hogy csak néhány csepp jut mindenkinek. Erre Ibrahim közölte, hogy „ezt a nyavalyát is tudja orvosolni”, és előhúzott a csomagjai közül két jellegzetesen hosszú nyakú, zöld üvegpalackot, amilyenbe az elzászi gewürztraminert töltik.

Amikor kiléptünk a fülkénkből, a közben elázott amerikaiak kórusban köszöntöttek minket, fülsiketítő hip-hip, hurrát! üvöltve felénk, majd látva, hogy menekülőre fogjuk, harsogva röhögtek saját humorukon. A folyosói lengőajtó túl oldalán elcsendesült a lárma, újra értettük egymás szavát, és amikor megálltunk a véce előtti, védett zugban, úgy éreztük, hogy a béke szigetére értünk.

– Ezt a sarkot a Jóisten is cigizésre teremtette – jelentette ki Vlad, miközben tűzzel kínálta Ibrahimot és Jacques-ot, majd rágyújtott maga is.

– A tervezőmérnök nem biztos – mormolta Jacques, és egy hosszú slukkot élvezettel bent tartva, körbepillantott. – Tábla mindenestre nincs, hogy tilos lenne a dohányzás – mondta, miután végül kifújta a füstöt.

Kinn, a sötétben reflektorral kivilágított, mértani rendezettségű baden-württembergi gyártelepek vonultak el, majd néhány vágánnyal arrébb a tehervagonok emeletes platóján vadonatúj személyautók sorakoztak több száz méteren keresztül. A közeli lámpák süvítve suhantak el az ablaküveg túloldalán, míg a távoliak percekig csillogtak benne, mígnem egy szórakozónegyed színes izzói villogtak, elektromos zene zaja szűrődött be, majd a fénykavalkádból kiemelkedett az Eiffel-torony építődaru nagyságú mása, melynek szögletes körvonalait fényfüzérek rajzolták ki.

A vonatzúgás miatt mindegyikünk hangosabban beszélt, össze kellett hajolnunk, hogy megértsük egymást. Ibrahim a Napkirály kiejtésével, ódivatú fordulatokkal elmesélte, hogy Törökországban hivatásos zsoké volt, de egy baleset után nem folytathatta a versenyzést, és pár hónapja franciaországi unokatestvére beszerezte egy Strasbourg-környéki istállóba, ahol a csutakolás mellett sétalovaglást oktat a fiataloknak, és most azért kell hazautaznia Isztambulba, hogy a munkavállaláshoz hiányzó török papírjait tűzön-vízen át előteremtse, és, ha már otthon van, elhoz még két pár lovaglósizmát meg a kedvenc ostarát.

Csattanva kivágódott a folyosó felőli lengőajtó, és a vécé előterében feltűnt egy rövidre nyírt hajú amerikai lány. Amikor jóindulatúan vigyorogva utat nyitottunk neki, ő ránk se nézve bemasírozott a vécébe, miközben látványosan legyezte a cigarettafüstöt, majd a bezárt ajtón keresztül hallani lehetett, hogy hangosan köhög. Kifelé jövet, a vécéöblítő sistergésével a háta mögött, mintha üldöznék, átrohant közöttünk, vissza a folyosóra. Egy perc sem telt bele, és annyi amerikai nyomult be a vécé előtti előtérbe, hogy hirtelen úgy álltunk egymáshoz nyomódva, mint a heringek.

– Miért akartok ti minket meggyilkolni? – szegezte nekünk a kérdést az egyikük.

– Nem akarunk benneteket meggyilkolni – jelentette ki Jacques tárgyilagosan, a lehető legnyugodtabb hangon.

– Tényleg? Akkor miért fújjátok most is a pofánkba a füstötöket?

– Figyelj már – fortyant fel Vlad. – Mi itt vagyunk, ti meg az előbb ott voltatok. Akárhogy nézem is, az egy másik légtér.

– Igen? És azt megmondanád, hol a picsában hugyozunk?

– A vagon másik vége miért nem jó nektek? Ott is van klotyó.

Vlad még belefogott egy kelet-európai kiselőadásba a klasszikus demokrácia alapszabályáról, hogy ami nincs megtiltva, azt szabad, márpedig az utolsó „Tilos a dohányzás”-tábla a folyosón található, ezért a lengőajtó innenső felére természetyszerűleg nem vonatkozhat, de az amerikaiak rá se „bagóztak”, egyszerűen lefogták, és kiszedték az ujjai közül az égő csikket. Jacques magától odaadta nekik az övét, a csikkeket beledobták a vécékagylóba, és megnyomták az öblítő gombját. Vlad ekkor baszdmegezve lökdösődni kezdett, de Jacques eléje állt, és testével elszigetelte az amerikaiaktól. Ibrahim, aki velem együtt nem elkövetőnek, csak cinkostársnak számított a gyilkossági kísérletben, mivel az amerikai benyomulás pillanatában véletlenül ő sem tartott égő cigarettát a kezében, belekarolt a másik tábor legdühösebbjébe, és behízelt stílusban azt mondta, miközben finoman húzni kezdte őt vissza, a folyosó felé:

– Gyertek, srácok, beszéljük meg ezt a dolgot. Biztos van megoldás.

Miközben az amerikaiak visszavonultak Ibrahimmal a folyosóra, mi a harmonikaátjárón átmentünk Jacques-kal a szomszédos vagonba az ottani vécé előterébe, magunkkal vonszolva Vladot, akit sikerült lassan lecsillapítanunk szép szóval és egy újabb adag gewürztraminert diktálva bele. Amikor levette a füle mellől a betárazott cigarettát, és dohogva csak azért is rágyújtott, bólogattunk, hogy ennél helyesebben tényleg nem cselekedhetne. Negyedórára rá felbukkant Ibrahim, de csak egy villanásnyira, azzal, hogy az amerikaiak üzenik, szent a béke, és ebben a másik vagonban kedvünkre gyilkolhatjuk magunkat és egymást, a pokolba vezető utunkat pedig ezzel akarják kikövezni: és Vlad kezébe nyomott egy üveg whiskyt.

– Ezt pediglen én adom – mondta, és az egész cigaretatárcáját átnyújtotta. – A tengerentúliakkal együtt úgysem pöffentetek rá.

München után kiürült a whiskys üveg. Jacques és én, akik még döntésképesnek éreztük magunkat, elhatároztuk, hogy visszamegyünk a fülkénkbe, és lefekszünk. Imbolyogva felcihelődünk a földről, ahova közben lecsúsztunk, majd visszahajoltunk Vladért, aki a whisky nagyobbik részét benyakalva ilyen nehéz mutatványra már nem volt képes. Közös erővel húzni kezdtük, de félúton mi magunk is elvesztettük az egyensúlyunkat, és liszteszákókként egymásra omoltunk. Többszöri próbálkozás után

rájöttünk, hogyan támasszuk meg magunkat a falnál, ezzel a technikával végül mégis felrángattuk Vladot, miközben nagyokat röhögve azt cifráztuk – végtelenül szellemesnek gondolva magunkat –, hogy ki kinek a nyakába fog mindjárt belehányni. Amikor végre nekiindulhattunk, Vlad hevesen csóválni kezdte a fejét, hogy rossz felé megyünk, putaine, nézzük csak meg a menetirányt. Igaza volt. A vonat haladása szerint a fülkénknek tényleg az ellenkező irányba kellett volna esnie. Egy pillanatra mindketten elbizonytalanodtunk Jacques-kal, nem értettük ezt a 180 fokkal elfordult világot, de végül nekem, aki jó néhány-szor megjártam már a vasútvonalat, bevillant, hogy a müncheni főpályaudvaron az ütközőhöz áll be a szerelvény, és a másik végére kapcsolják rá a mozdonyt. Vagyis az expressz menetiránya megfordul. A magyarázatomra Jacques vörös üstökével mélán bólogatott, de Vladnak továbbra sem stimmelt valami, csak azt nem tudta megfogalmazni, micsoda. Még bent a fülkében is rosszállóan ingatta a fejét, amikor Ibrahim alá, aki már az emeleten aludt, bedöntöttük az ágyba.

Jacques felmászott fölem, és, mint akit fejbe vertek, elaludt, miközben én még csak a cipőmet rúgtam le magamról. Közben Vlad is már vízszintbe helyezte magát, de nem szűnt meg motyogni valamit románul ott szemben. Később franciára váltott, de még akkor is azt hittem, hogy már álmában beszél. Lassan fogtam fel, hogy engem kérdez.

Még a hármas társalgás legelején, az első korty konyak után dicsérte a franciatudásomat, amire én udvariasságból visszadicsértem az övét, bár elég gyatrán fejezte ki magát, és az külön szórakoztató volt, hogy portugálier tartózkodása miatt ugyanúgy törte kerékbe a franciát, ahogy a párizsi portugál ház mesterek. A dicséretét végül azzal egészítette ki, hogy nincs az a tipikus akcentusom, ami minden egyes magyarnak. A hangsúlyából valami ködös előítéletet véltem kiérezni a magyarokkal szemben, de inkább nem firtattam a dolgot.

Az este folyamán azután kibontakoztunk személyiségünk teljes, bonyolult pompájában, mint két jóra való, iskolázott, európai fehér ember, és már el is felejtettem, hogy két olyan nemzethez tartozunk, amelyeknek a másikról mindig ugyanazok a szomorú közhelyek jutnak az eszébe. Minden gyanútlanúságom ellenére most mégis a következő kérdést hallottam ki a portugál akcentusú, francia nyelvű, részeg motyorászásból:

– De azért azt te is elismered, hikk!, ugye, hogy Mátyás király, hikk!, román volt?

Jacques-kal, akinek volt ilyesfajta érdeklődése, a NATO-bombázások kapcsán megvitattunk súlyos történelmi kérdéseket, és én a kelet-európai bajokat boncolgatva igyekeztem úgy fogalmazni, hogy tekintettel legyek Vlad román érzékenységre, aki egész végig némán, de figyelmesen hegyezte a fülét, és amikor egyszer bátortalanul hozzászólt valamit, abból közvetetten az is kiérződött, hogy a kérdéskörben abszolút tekintélyünk lett a szemében. Most, miután megcéloztam gombócba gyúrt zoknimmal a cipőmet, de mellőlöttem, és a zoknim begurult az ülés alá, a kérdéstől meglepve felpillantottam. Vlad előbb még homályos tekintete kitisztulni látszott, a mélyén őszinte bizalom csillogott. A szűk hálófülke falai hatalmas buborékká tágultak, több száz, ha nem ezer éves történelmi távlatba helyeződöttünk bele, ahogy részegen szuszogva farkasszemet néztük. Vlad a nomád magyar uralkodó osztály által sanyargatott oláh pásztor alázatosságával várta a válaszomat.

Az a Mátyás király, aki jobbágnak öltözötten nem átal rönkfát rakodni a macskaköves kolozsvári utcán, hogy majd igazságot tegyen a hatalmaskodó bíróval szemben, kisgyerekkorom egyik kedvenc hőse volt. Bár sokkal később fél füllel hallottam valamit, hogy Matia Corvinként, ahogy Vlad is nevezte portugálos franciájában, létezik egy román alakmása. Ezt a Matia Corvint nem ismerhettem, de feltételeztem, hogy a kis Vladnak ugyanolyan fontos lehetett valamikor, mint nekem az én igazságos Mátyás királyom. Ronda dolog lett volna tőlem, ha megpróbálok egy gyerekkori ábrándot szétfoszlatni.

– Elismerem, kedves Vlad, hogy Matia Corvin román volt.

Még hozzátettem románul azt, amit egy telefonfülke mellett várva hallottam hajdan a kolozsvári főpostán. Mindörökre megjegyeztem, pedig a pontos értelmének sohasem jártam utána, de a hangsúlyból, amivel a telefonáló, óriás mellű asszony terápiás jelleggel mantrázta a fekete bakelit kagylóba, arra következtettem, hogy ideillik:

– Sigur că da.

Vlad szép, dióbarna szeme felragyogott, mielőtt lehunyta volna. Vitte magával álmába a válaszomat, hogy a következő pillanatban már ugyanolyan részegen hortyogjon, mint Jacques és Ibrahim, és ahogyan, nem sokkal később, feltehetőleg én is.

CSEPCSÁNYI ÉVA versei

ez történt

a pillanat halmokban áll
nem valós a mozdulat
mindent elnyel a horizontális
a fekvő termékeny anyag
őrült civódó démonok húznak
egy néma szekeret
a napkorong pupilla a falánk
tömlős testet nézi a vak süket
végtagok nélküli őstestet
valahol a világűrön túl a
Krisztus kiált nem történik semmi
a tömlős féreg fal és a pupilla nem
látja magát
egyszer csak kereszt csapódik a földbe
a pupilla lezárul a lény abbahagyja a falást
a Három Egy mindörökre fölfedi magát

Tizennégy állomás

1.
A Király és a helytartó tekintetét
ki rögzítette? A tál, melyben kezét mosta,
a csönd, amelyben állt – Pészach ünnepén.
(Kyrie eleison)

2.
Ki vágta, ki gyalulta a fákat? Bárki is:
Ács – ács fiának csinálta. Az ostor-marta
hát nekilódul a kereszttel.

3.
„Most prófétálj!”
„Ha Messiás vagy, kelj fel!”
„Az én Fiam bukott el a kereszttel.”

4.
A betlehemi jászol – pólya és angyalok.
Mária szavai nem pánik, nem hisztéria
– Szeplőtelen volt.

5.
Városa és neve fennmarad
örökre: mert keresztemet
néhány percig helyettem vitte.

6.
A káromló férfifalon,
jajgató asszonyokon áttör a lány:
mozdulata szent mindörökre.

7.
Félrefordulnak a szelídek:
csak por van, kánikula van –
kezd kínos lenni a látványosság.

8.
Az asszonyok könnye: óceán.
Estétől reggelig kimerik a férfiak:
„Hazudtatok” – mondják, és a kövek
helyett sírnak Jeruzsálem leányai.

9.
Nem tudják, él-e még?
Katonák rugdossák, bökdösik:
És Ő harmadszor is föltápáskodik.

10.
Minden eladott gyermekkel,
meggyalázott lánnyal együtt
szened most a lemeztelenített
Isten.

11.
Kiterjesztett karok és kopácsolás:
a csukló erei, a szövetek – a szeget verőknek
is megbocsát.

Csepcsányi Éva

12.

„Consummatum est!”

13.

Sietve jön Arimateai, intézkedik –
a Fiú testéért semmi se drága...
és Anyja utoljára ölbé veszi.

14.

Fekete az égbolt, templomi szolgák
suttogják: a súlyos kárpit kettéhasadt.
Új sírboltra alkuszik József, erős férfiak
követ hengerítenek a sziklasír elé.

Nagycsütörtök

a fényes templomban felfeslik a
hideg jeruzsálemi éjszaka, melyben...
de ismeritek a történetet.
de nem ismeritek a szomszédok suttogásait,
a főpappal alkudó Iskarióti neurózisát,
hol kallódott addig a Szent Keresztfa,
és mit álmodott Pilátus felesége?
Nagypéntek

A legnagyobb otrombaság a Passiót leírni.
Ami tudható: engem már megölt volna a
Getszemáni éjszaka, és fölforgatott volna
Pilátus latinizmusa. De Ő csak állt hallgatagon.
Ami utána történt: túlon túl emberi.
Csak Názáreti Mária siratta halott Istenét.

Nagyszombat

Nem merték hinni a Feltámadást.
Várták, hogy a gondosan reteszelt
szobában kisírhassák magukat.

Csepcsányi Éva

„Itt – nem lesz feltámadás”

nézték a kiátkozott rabbi
megnyúlt, szétmarcangolt
testét. Az Anya nem vádolt,
nem feddett – hallgatása
félelmetes volt.
János gyámoltalanul átölelte:
húzta el a sziklasírtól.
Nem virrasztott sem ember, sem
angyal a lezárt sírboltban.
Péterék minden percben várták
a darabontokat, a másik Mária –
beszéltek – megháborodva
elbujdosott.
Többen megindultak
Emmauszba, karióti Júdást a
Getszemán óta senki se látta...
Szombat éjjel pakolásztak az
asszonyok: mirha, álóé, illatos
olajok kerültek kezükbe... ugyan
ki vetne ügyet néhány zsidó nőre?
Borzongva indultak az éjszakába,
féltek újra látni a megkínzott halottat.
A többi már evangélium: meghibbant
katonák, éneklő kerubok, nyitott sír és
elhengerített kövek – és a lángoló pirkadatban
egy kertész sétált a kibomló fák alatt.

Filip Tamás

Közelítések egy ünnephez

I.

Bennem vonultok kezdettől fogva.
Tébláboltok és siettek. De kié a kezdet?
Ahol lement a Nap, ott jön föl újra.
Az eldobott kulcsot körbenövi a fű,
a kapu örökre nyitva marad.
Akarlak: szó, akarlak: ige.
Akarj te is engem, hadd legyek.

II.

Zuhanó jégcsapok döfik át a
fagyott televényt, az imádság
nem szavakból áll, de sóhajokból.
Szerelem fojtogat, istent szeretnék
ölelni; nem hagyja magát, gyakorlott
mozdulatával megelőz.

III.

Felmálházlak, ha engeded,
még pakolok a vállaidra,
megsüvegelek, ha kész
leszel, és útnak indulsz, de ne
félj, mert végül szét is szórlak.
Majd a harangszó összeforraszt,
te szikrákká széteső kódarab.
Pazarlás voltál és értelmetlen hajsza,
kortyaid mohók, neved törékeny,
mindez egy különös napon, mikor
a helytartón kívül mindenki tudja
már, hogy összeomlott a birodalom.

IV.

Talán Godot is vár egy másik
színpadon, hol abszurd orrszarvúk
rohangásznak. Szórakozottan
kihúz egy szöget a falból,
összedől a ház. Egyetlen karcolás
nélkül megússza, maltertől
fehéren felköhög, majd
folytatja megkezdett mondatát.
„Tudom, egyszer megértitek
majd a dadogást is, Bábel
kútjának zavart csobogását.
Jó, hogy vagytok, nélkületek
mire mennék a tanítással.
Kérdéseitek vasszívembe
fúródó bársonyszögek.
Csak üssetek, csak üssetek.”

V.

Mosolygó tűzvész az üres alagútban.
A semmi ég, a lángok úgy
hajladoznak, mint a szolgák.
A barikád fölött a lepke átrepül,
virágvasárnapról maradt fonnyadt
szirmokat söpör egy öregasszony.
Rőplapokból óriásplakátokat
készít a nyomda, melyek versként
fognak szárguldani a vánszorgó
autókkal tömött utak mellett.

VI.

Felhők szorgos árnyait hajtja a szél itt lenn.
Sziklák repedéseit gyíkok túli fércelik össze,
áram bolyong a gyökerek hálóiiban, felgyújtja
a rügyek zöld lámpácskáit, de a szív
klaviatúráján a vér ököllel veri a billentyűket,
fölkavarodik mindenki sorsa.
Nehéz derengés borul közös köpenyként
sok gyöngé vállra, a cipeléstől estére
elvész a súlya.

VII.

Az én: ezúttal hiány a térben, míg
ő keresi önmagát, egész tömeg
tódul helyére, szinte csak ruhája
él már, ami benne van, csatatér.

VIII.

Szélben fürdöm, vízbe törölközöm.
Parázzsal tisztítom a nyelvem, hogy
mindig igazat szóljon.
Legyek darab kenyér, fogaid
roppantsák össze a testem,
egyen meg a te akaratod.

IX.

Tükröt tartasz élém, de jó, hogy
elhomályosítom. Arcom még
párában úszik. De egyszer majd
éles lesz minden vonásom.

WEHNER TIBOR ÖT RÖVID SZÖVEG

a különleges

a különleges szakmai kihívások mindig is vonzották. régi vágya volt: rejtett kamerás filmfelvételt készíteni a rejtett kamerás filmfelvételtől. eljátszadózott a gondolattal: zseniális ötletre alapozott opusát talán majd kettős titok címmel fogja benevezni a bűnügyi tudósítások nemzetközi filmfesztiváljára. tudatában volt, hogy vállalkozása nehéz, sőt, feltehetően a lehetetlennel határos, felismerte, hogy a rejtett kamera/rejtett kamera reláció képi megragadásának tervével a hatványozott, már-már leküzdhetetlen nehézségek világába csöppent, de mindez inkább inspirálta, mintsem elkedvetlenítette. megpróbált alaposan felkészülni a próbatételre, ezért forgatókönyv-variációkat képzelt el, de aztán elvetett minden változatot, mert már az előkészítés fázisában felismerte, hogy az élet által írt, és különösen az élet rejtelmait kutató filmekben, illetve ezek forgatókönyveiben általában a véletlenek, a kiszámíthatatlan tényezők érvényesülése a döntő. próbafelvételeket készített gyanútlan járókelőkről, akikkel esetenként szóba is elegyedett, miközben különös körülményekkel álcázta kameráját, amely az egyre kisebb készülékek korában tulajdonképpen már gyerekjáték volt. lélekben minden nehézségre felkészülten útnak indult, zsebében idegesen markolászta a kamera távkapcsolójának gombját. az egymástól függetlennek látszó, de valójában lazán mégis összetartozó alakok kettőseire vadászott, amelyek egy harmadik személlyel találkoztak láthatóan előre megbeszélt helyen és időpontban: ilyenkor nyilvánvalóan elől mozog a hétköznapi járókelőként fellépő riporter, és mögötte, kissé távolabb az önmagát álcázó operatőr helyezkedik el. az üzleti negyedben, a jobb kávézók környékén ödöngött, és egyetlen laza, kétszereplős „társaság” sem kerülte el a figyelmét: ha felébredt a gyanúja, nyomukba eredt, bekapcsolta kameráját, és látszólag egészen másra figyelve, valós tevékenységét leplezve követte az eseményeket. valamilyen elszámolási vitáról, nagyobb összegekről volt általában szó a „ri-

porter” és a vele találkozó személy között – más beszélgetőtárs, tanú értelemszerűen sohasem tűnt fel ezeken a találkozókön, mert ha ott lett volna még valaki, akkor okafogyottá vált volna a rejtett kamerás felvétel –, s a beszélgetés hol megegyezéssel, egy kisebb csomag átadásával, hol feszült hangulatban – csomag nélkül – zárult. később megtekintve a felvételt általában mindig elbizonytalanodott, hogy művészi céljait megvalósította-e, mert tulajdonképpen eldönthetetlen volt, hogy egy szokványos gazdasági jellegű tárgyalás történéseit rögzítette, vagy egy később perdöntő bizonyítékként felhasználásra kerülő, titokban rögzített megbeszélésről készített rejtett kamerás felvételt. önmagát persze nem leplezhette le az általa megfigyeltek és filmre rögzítettek előtt, és akiket megörökített, azok sem fedték fel soha igazi valójukat, illetve azt, hogy miben mesterkednek – a történések lezárulta után általában mindenki pillanatokon belül felszívódott –, ezért esténként rendszeresen megnézte a televízióban a bűnügyi műsorokat, s kihasználva a lazább forgatási napokat délelőttönként még bírósági tárgyalásokra is eljárt, és éberén figyelt. egy-egy rejtett kamerás felvételre való konkrét felperesi vagy alperesi hivatkozás felvetette az esélyét vállalkozása sikerének, de amikor megvizsgálta a részleteket, sohasem bukkant azonosságokra: mindig más volt a helyszín, és mások voltak a szereplők is. (az azonosítás meglehetősen lassan és körülményesen zajlott: az eredeti rejtett kamerás felvételeket a bírósági tárgyalásokon soha nem mutatták be – nem moziban vagyunk, élcélődött egyszer a bírónő –, és mindenféle kép- és hangszakértők bonyolult bizonyítási levezetéseit kellett végighallgatnia, amelyek során magáról a lényegről – ki és miért, hol és mikor készítette a felvételt – a frekvencia-elemzéseken túlmenően alig-alig esett szó.) egy idő után elunta, hogy eredeti koncepcióját nem tudja maradéktalanul megvalósítani, ezért az addig mikrovilágokban tapogatózó dokumentumfilmes módszereinek búcsút intve a totális megoldásokra váltott: mivel egy filmgyárból kirúgott, valójában nagyon tehetséges rendező – ezt a figurát tulajdonképpen önmagáról mintázta – úgy döntött, hogy ezentúl minden eshetőségre számítva rejtett kamerával mindent rögzít, ami körülötte történik, és így az események hallatlan hí krónikásaként léphet fel – nem is beszélve azokról a megoldásokról, amelyeket a történések utólagos rekonstrukciója, a múlttal kapcsolatos konfliktusok tisztázása és

megoldása érdekében kínálhat fel az utókorra korcsosuló jelenkornak –, rejtett kamerás önmagát kezdte filmezni egy-egy előre elhelyezett, az adott teret tágan befogó, leszúrt kamerával. leginkább félreeső helyeken, néptelen városrészekben dolgozott – meggyőződése volt, hogy a mozdulatlanság és változatlanság leple alatt ezeken a helyeken zajlik az igazi élet –, ezért meg is lepődött kissé, amikor egy rendőr tartóztatta fel mozgásában, és a gumibotját fenyegetően lóbálva a forgatási engedélyről érdeklődött. valószínűleg nem is annyira a külső szemlélő számára céltalannak tűnő bókászása, hanem a leszúrt kamera kelthette fel érdeklődését. valamilyen papírt keresve a belső zsebében kezdett kotorászni, de a rendőr félreértette mozdulatát, és már ütött is. kettős kontroll, sziszegte tehetetlenségében, és karjaival a rejtett kamerát próbálta védeni, az ütések főként a bordáira és a mellkasára záporoztak, és ezért hivatalos támadóját alapvetően jóindulatúnak vélte, mert végső soron a fejét is ütlegelhette volna. miközben térdre rogyott, arra gondolt, hogy milyen jól jönne most egy negyedórás forgatási szünet, amikor a valóság és a művészet ismét egy rövid időre különválhatna, de – az egyik utolsó lényegi felismeréseként – szomorúan belátni kényszerült, hogy ebben a műfajban a szünet-fogalom sajnos nem ismeretes.

a sportrajongó szerencsejátékos

lelkes sportrajongó volt, néhány csapatért különösen lelkesedett, és esetenként nagy-nagy bosszúságokat okozott kedvenceinek egy-egy veresége. az évek múlásával – ekkor mérkőzésekre már nem járt, csupán a televízióban követte az eseményeket, de kizárólag az élő adásokat nézte meg – azt vette észre, hogy nem bírja az izgalmakat. ha szoros volt a meccs, inkább átkapcsolt egy másik adóra, ahol természettudományos ismeretterjesztő filmeket vetítettek, és csak a mérkőzés utolsó perceiben vagy a lefújás után kapcsolt vissza, hogy megtudja az eredményt, de ez is nagyon megviselte. pulzusa felgyorsult, idegei megfeszültek, szíve a torkában dobogott, testét elöntötte a verejték. a vereség napokra mély depresszióba süllyesztette, de a győzelmek sem tették derűlátóvá. néha fogadásokat is kötött, de egyszer sem nyert. ezek az élmények és események olyannyira elcsigázták, hogy elhatározta, felhagy a sporteseményeken való virtuális

részvétellel is, és inkább a másnapi újságokból, nyugodt körülmények között tájékozódik az eredményekről. csak hónapok múltán, komoly újsághegyek között üldögélve ébredt rá, hogy elveszítette a közvetlen kontaktust a közeggel: a játékosok, a bírók, a kommentátorok is arctalanokká váltak, egyéniség nélküli szereplőkké csupaszodtak, és mindeközben úgy tűnt, hogy az eredmények is egyre furcsábbban alakultak. az általa favorizált csapatok rendre vesztesékként hagyták el a pályát – volt néhány megmagyarázhatatlan, súlyos, megalázó vereség is –, egyes labdajátékokban a kieső helyekre sodródtak. az okokat az újságok segítségével nem sikerült felkutatnia, a lapok összevissza írtak minden sületlenséget, olykor fontos hírekként tálták a szurkolói szóbeszédet. megzavarták következtetéseinek megvonását az egyre gyakrabban kirobbanó bundabotrányok is. meglepetten értesült arról, hogy a három évvel korábban megrendezett bajnokságban, az idény egyik legemlékezetesebb, rendkívül feszült végjátékba torkolló meccset egy szerencsejáték fogadói-megvesztegetői és a játékosok (a főkolompos a karizmatikus egyéniségként ünnepeelt kapus volt) manipulálták, az izgalmak csak egy sportpályán lejátszott színházi előadás pazarul interpretált effektusai voltak, hogy aztán a kasszáján besöpörhessék a hatalmas nyereséget. úgy döntött hát, hogy megfosztja érdeklődésétől és egyre lanyhulóbb rajongásától a sportéletet, nem vesz részt a továbbiakban semmilyen szinten ebben a játékban, amely tulajdonképpen már régen nem játék, s amelyben rá eleve csak a kiszolgáltatott, átvert hülye szerepét osztották. már újságért sem kellett leugrania, bezárkózott otthonába, pótselekvésként, nosztalgikus érzésektől indítatva házi gombfocibajnokságot rendezett, de mivel minden mérkőzésen mindkét csapat ő volt, unalomba fulladt az egész, a győzelem és a vereség sem volt átélhető teljes lelkesedéssel egyazon küzdelem végkifejleteként. egyidejűleg. (néha azért sikerült döntetlenre mentenie egy-egy meccset.) bajnoki tabellákat is fabrikált, de nem lévén semmilyen elektromos eszköze vagy kutyúje, kézírással kellett másolgatnia a táblázatokat minden forduló után, s amikor a nyilvántartás már több időt emésztett fel, mint maguk a lejátszott mérkőzések, ezt is abbahagyta. nem fog engem tönkretenni a bürokrácia, mondogatta. csend volt körülötte, a televíziót és a rádiót már évek óta nem kapcsolta be, néha ki-kínézett a belső udvarra nyíló szobájának ablakán, hogy múljon az idő, de kint is mozdulatlan és változatlan volt minden, és ez bizonyos fokú

elégedettséggel töltötte el. bármit is csinált azonban, játékszenvedélye nem csitult, ezért – bár életfunkcióit egyre szűkebb keretek közé szorította – fogadásokat kötött önmagával – egy-egy őszintébb pillanatában azzal vádolta meg magát, hogy jóvátehetetlenül szerencsejáték-függővé vált –, hogy még másnap reggel is életben lesz, és ez némi izgalommal telítette napjait. reggel persze nem vette fel a nyereményt, hanem megduplázta a tétet.

a simogató

humanisztikus küldetéstudata indíttatásainak engedelmeskedve úgy döntött, hogy az állatok felé fordul. szilárdnak vélt elveivel ellentétes lett volna azonban, hogy ha egyetlen állat részesül kiüntetett figyelmében és szeretetében, így kizárta azt a mindkét szereplő szempontjából önző lehetőséget, hogy egy kutyát, macskát, esetleg valamilyen madarat vagy rágsálót tart otthonában. hosszas mérlegelés után döntött: átfogó szinten az ember hűséges társaiért, a kutyákért fog meghozni minden tőle telhető áldozatot a jövőben. már korábban, küldetésére készülve, hosszú évek alatt megfigyelte e lények időszakos, sok esetben elviselhetetlenül hosszú ideig tartó nagyvárosi magányra-kényszerítettségét, és ezért a boltok, üzletek, vendéglátóipari egységek elé kikötött állatok simogatására specializálta magát. korán reggel elindult az egy-egy külsőbb városrészt behálózó, gyakran késő estig is elnyúló sétájára – a belvárosi csillogó-villogó üzleti negyedeket, ahol általában az előkelő vásárlók a kocsiba zárva hagyták, vagy ölebekként kezükben vitték be a plázákba vagy a márkakereskedésekbe kedvenceiket, messze elkerülte –, és elsősorban az élelmiszerboltok és a kocsmák környékén vadászott magukra hagyott ebekre, a lakótelepek körzetében nagyobb esélye, és így több szerencséje is volt. a kutyák számos fajtájával megismerkedett: volt, amelyik örömmel fogadta közeledését, volt, amelyik odakapott a kezéhez és megharapta, és előfordult, hogy egyik-másik vérmezebb vadul nekirontott. (minderre roppant előrelátón felkészült: a tetanusz védőoltást hetekkel korábban beadatta magának.) néhány hét elmúltával azt a tanulságot vonta le, hogy az ember-gazdákkal általában sokkal több baj van, mint az állatokkal: amikor kilépve a boltból észrevették, hogy egy idegen simogatja kutyájukat, a legváltozatosabban, de általában durván reagáltak: villámló

szempillantásokkal félrelökdösték, felháborodottan elküldték a francba, ordítva megfenyegették, sőt volt, aki bevásárlószatyrával ütlegetni kezdte (aztán mikor félrelépett, harciasságából lehigadva párizsival tömte meg kedvencét, de persze a műanyaghéjat elfelejtette a felvágotról lehúzni). ő soha nem próbált egyetlen kutyát sem megvesztegetni valamilyen finom falattal, nem hordott a zsebében kockacukrot sem. ha megfelelő időegység állt rendelkezésére (ha a gazda bent felejtette magát a boltban, vagy a kocsmában, és ebben a második esetben volt a gyakoribb a hosszabb távollét), akkor általában mindig sikerült közelebbi vagy távolabbi bensőséges kapcsolatot kialakítani a szeretetre oly éhes állati teremtménnyel. ilyen, nélkülözhetetlen tevékenységét igazoló állapotban reménykedett egy kis vakarcsot simogatva az egyik kocsmá előtt, amikor a gazdája kissé kapatosan kilépett az utcára, és az ittas egyének kiszámíthatatlan fejbólogatásával kísértén – miközben nagy nehezen kibogozta a kerékpárok letámasztását szolgáló korláthoz kötött pórázt – azt sziszegte kétszer az arcába: jack london, jack london. ez elég rejtélyesnek tűnt. amikor elmentek végre, eljátszott a gondolattal, hogy ha őt kötnék ki ide a kocsmá elé, reménykedhetne-e abban, hogy akár egy kóbor dög odasomfordálva hozzá megnyalja az arcát? na de ez azért nem a legjobb ötlet, morfondírozott magában, hazafelé indulva, miközben a küldetése teljesítésével kapcsolatos kételyek és vegyes érzelmek háborgatták. néhány lépést tett csak meg, amikor visszafordult, a kocsmá ajtajához lépett, és benyitott. a sötétben nyolcan-tizen üldögéltek vagy álldogáltak – az önlemezzel fedett, piszkos mosogatólében úszó pult mögötti magas székén trónoló kocsmáros unottan a vendégeket nézte, de vele nem törődött –, mindenki a pult fölé szerelt televízió képernyője felé fordult, amelyen intimbetét reklámok futottak végtelenítve. nem is a képek ismétlődése volt egy idő után idegesítő elsősorban, hanem az egy-egy snitt végét jelző fülsiketítő altszaxofon-harsogás. végtelen önfegyellemmel figyelte és hallgatta ezt a monoton, időszakonként éktelen ricsajjal ütemesen megtört műsort egy ideig, és mélyen átérezte az új vendég elviselhetetlenül idegen, elszigetelt szerepét, vagy pontosabban létezőmódját a régiek között, de ötlete sem volt arra, hogyan is tudna ebben a közegben, akár észrevétlenül is, elvegyülni. még tudatánál volt, amikor észrevette a képernyő mellé ragasztott, kusza nyomtatott betűkkel karton tortatálcára írt feliratot: ebben a kocsmában soha nincs záróra.

szavatossági idő

lejárt szavatosságú konzerveket gyűjtött, illetve megvárta, míg lejár a garancia, és aztán kaján megelégedettséggel a gyűjteményébe illesztette az ominózus darabot. maga a lejárt szavatossági idő már egy olyan, kellemesen bizsergető megnyugtató állapot volt, amelynek csak kezdete van, a vége már a meghatározhatatlan és beláthatatlan végtelenbe vészett. (a köznapi gondolkodás persze végpontként értékelte az érvényesség határidejét, de számára ezen a ponton szűnt meg a konkrét idő.) csakis fémdobozos kiszerezésekre koncentrált: pástétomokra, szardíniákra, főzelékekre, finomabb sonkákra, húsos-paradicsomos ételadagokra. az üveges vagy a műanyag csomagolásokat messze elkerülte, mert nem szerette volna látni, hogy a látszólagosan futó évek során mi zajlott, vagy mi zajlik le a doboz belsejében. a megszállott gyűjtőket, és különösen a kincsképző gyűjteményeket létrehozókat gyűjlötte, de azokat is megvetette, akik a gyűjteményük által valósították meg magukat, saját személyiségüket helyezve kollekciójuk jelentősége elé. az élet menete által vezérelt, egyre gyarapodó dobozgyűjteménye lassan kiszorította a felesleges tárgyakat lakásából, csak egy szék és egy ágy maradt a falak mentén körben futó, majd a szoba terébe is benyúló, a padlótól a mennyezetig emelkedő polcrendszerrel övezve. fel sem merült benne a gyűjtemény bemutatásának gondolata, és amikor egy lelkes gasztroblogger jelentkezett be telefonon, majd az elutasítás ellenére be is csengetett, őt is ridegen elzavarta: ne csináljon senki publicitást az együttesének. nincsenek itt különösebb tanulságok. irtózott az ostoba kérdéseket megfogalmazó áljongóktól. a kisebb incidensek sem zökkenették ki munkamenetéből, folyamatosan vásárolta az új és új márkákat, a kisebb-nagyobb, hasáb és korong alakú vagy szabálytalan, legömbölyített testeket formázó dobozokat. (az utóbbi időben megfigyelte, hogy egyre távolabbi időpontokat jelöltek meg a cégek a csomagolásokon a márka lejáratának határidejeként, de különösebben azért ez nem zavarta: bőven van időm kivárni az időtöket, seggfejek, mondogatta magában, míg elhelyezte „a várakozás átmeneti polcára” az új dobozokat. itt raktározta azt a kis algyűjteményt is, amely a különböző típusú és technikai megoldású konzervnyitókából alakult ki. mindegyik kis szerkezet szűz, használatlan volt: ő maga, talán érthető okokból, sohasem fogyasztott konzervet.) amikor a polcrendszer újabb

bővítésére volt szükség, kereste a régi, jól bevált asztalosmesterét, de hiába kopogtatott a műhely ablakán, az üvegre ragasztott kis cédula tudósította arról, hogy a derék iparos váratlanul elhalálozott (mindig figyelmeztette a körültekintő, választékos táplálkozás fontosságára, hangsúlyozva, hogy nem minden jön ki, ami bemegy, de úgy tűnik, nem hallgatott rá.) egy fiatal asztalost kellett megbíznia, aki azonban egyre halogatta a munkát, majd amikor végre mégis megérkezett, felmérendő az anyagszükségletet, gúnyos megállapításokat tett elődje működését minősítve, s ami különösen furcsa volt, monumentális spájznak minősítette lakását, miközben szó szerint az orrát húzta. ennek ellenére aláírta a megrendelést, de már ekkor tudta, hogy ha majd ingerült reklamációi hatására megérkezik egyáltalán a beépítendő új rekeszekkel az öntelt fiatal mester, nem fog ajtót nyitni. üldögélt a székén, nézte a megtelt polcokat, néha felállt, ellenőrizte a garanciális dátumokat; mindig szertartásos ünnepélyességgel helyezte át a várakozás polcáról a végleges helyére az arra érdemessé vált dobozokat. azon tűnődött, hogy húsz, esetleg harminc év múltán – az már csaknem egy kedvezményes életfogytiglan – egy-egy konzerv belső életében már lezártak-e a történések, és kialakult-e egy olyan, véglegesnek és változatlanul tűnő belső állapot, amely leginkább a salakhoz hasonlítható, s amely létezőmódra titokban maga is vágyott. a semlegességek és tulajdonságnélküliségek esélyei mindig is elbűvöltek. üldögélt a székén. kopaszodott.

tompa fény

korábban egyáltalán nem foglalkozott vele, de újabban mindennap ellenőrizte – ellenőrizni próbálta –, hogy tompult-e végre, s milyen mértékben a csillár aranyozása. váratlanul életének központi jelentőségű problémájává emelkedett ez a kérdés: látogatói a közelmúltban egyszer mintegy mellékesen megjegyezték, hogy mintha túlságosan is csillogna ez a csillár, és ezáltal feltűnően kirí a kissé szürke, semmitmondó környezetéből. ezzel mintegy lavinát indítottak el. a mellérendelő mondat hangsúlyából és a társaság reflexióiból – néhányan egyetértően hűmmögtek, mások meg 'na igen, na igen' megjegyzésekkel kísérték a felvetést, míg ketten-hárman mintha nem is érdekelné

őket (pedig minden rezzenésre ügyeltek), kibámultak az ablakon – azonnal felmérte, hogy ez egy fontos, már-már elhanyagolhatatlan, igencsak lényeges, középponti jelentőségű kérdés, amelyre a jövőben fokozott figyelmet kell fordítania. mintha a kamaszkorában megfogalmazott és papírra vetett „csillogó mosdókagylóitok majd elhomályosulnak”-fenyegetés igazságtartalmát vonták volna kétségbe, mintha hajdani figyelmeztetésének érvényességét cáfolták volna meg súlytalan egyének a cinikus célozgatásaikkal. az a csillár már ott lógott évtizedek óta, és csak néha porolta le valaki, csillogása régen nem vakíthatott el senkit. mindennap a kora délutáni időszak volt a csillárnézés és -vizsgálódás periódusa – a délelőttiüket tulajdonképpen a megfigyelésre és precíz analízisre, a feljegyzések elkészítésére való felkészülésnek szentelte –, amikor az időjárástól persze függően viszonylag egyenletes és azonos fényviszonyok voltak. minden egészen más volt tavaszi napsütésben és a téli, sűrű, felhős égbolt esetén, s a napnak ennek az időszakában idegileg is a legjobb állapotban volt az efféle ténykedéshez. megfigyeléseiről, amelyeket korántsem minősíthetett egzaktoknak, feljegyzéseket vezetett, de a „ma mintha halványabbak lennének a reflexek”-, vagy a „ma a tegnapinál csaknem biztosan tompábbak a megcsillanások”-féle megjegyzések őt magát sem elégitették ki, és csak akkor érzett némi megnyugvást, ha a sűrűn teleírt naplóban visszalapozva egy-egy „a misztikus csillámlás némi visszafogottsága”-megfogalmazásra bukkant. tudta, hogy az arany misztikus csillogása nem éppen veszélytelen dolog: es-ténként, késő éjszakába nyúlón a különböző (egymásnak helyenként ellentmondó) szimbólumlexikonokat forgatta, és egyre inkább úgy érezte, hogy a kérdés tisztázása érdekében egyre halaszthatatlanabb egy bizánci utazás, de a Bizánc megnevezést hiába kereste, sehol sem találta autóatlaszainak névmutatóiban. (különösen a kozmikus ember-konceptió ragadta meg képzeletét, amely szerint a perzsa mitológiában az első ember, Gajomard egy önmagából fényességet kisugárzó olyan alak volt, akinek a lelkéből keletkezett az arany, s ebből nagy logikai ugrásokkal azt az analógiát állította fel, hogy az arany ragyogásban tündöklő csillár tulajdonképpen az ő lelkének – jóllehet egyre inkább tompuló – kivételése.) úgy vélekedett, hogy amíg nem számolhatja fel a bizánci-perzsi expedíciója előtt tornyosuló akadályokat, konkretizálnia kell helyzetét, és a pozícióját meghatározó súlyos problémát, ezért leszögezte: ez a látvány, ebben

a pillanatban, ebből a nézőpontból szemlélve csak az enyém, én élhetem csak át, és ezért én értelmezhetem csak. nem magyarázhatja senki más, külső szemlélő másként mint én, és az elméleti felvetéseknek sincs semmi értelme, a gyakorlat, hogy választékosan fogalmazzak, a praxis egyedi és autonóm volta nem ad esélyt az okoskodásnak. ergo – ez ismételten kissé választékosra sikeredett – a jelentés-konzekvenciákat is csak én vonhatom meg tapasztalataimnak, beidegződéseimnek és kényszerképzeteimnek engedelmeskedve. és akkor ezután már bármikor valamilyen új látvány felé fordulhatok. az elméleti-gyakorlati vetületeket egyként érintő fejtegetéseit lezárva a csillár felé sandított, amely égszínké volt, mint az ablakán át elé táruló, váratlanul szikrázóvá megnyílt téli égbolt. első felindulásában az impreszionista effektek és benyomások érvényesülésére gyanakodott, de aztán inkább látogatói tréfás kedvű próbatételét feltételezte, fedezte fel a különös átváltozás nagyon is kézenfekvő, mögöttes terében. a kék csillár-jelenség a maga nemében tulajdonképpen szép volt és elandalító – pokolba a szimbólumlexikonokkal és az elméletekkel, csillogásokkal és tompulásokkal, és majd hülye leszek elutazni, mormogta az orra alatt –, és többé nem tudta levenni róla a szemét.

Jó utat!

SHERMAN ALEXIE novellája
MOHAI SZILVIA fordításában

Negyvenegy évvel ezelőtt Hector nagybátyám azt mondta, elutazik stoppal Spokane-ba; aztán kísétált az ajtón, és eltűnt. Én mindössze hétéves voltam, és ő volt a kedvenc rokonom. Ma hetvenkét éves lenne. A rezervátum néha dolgozgató, kék galléros alkoholistájaként ment el; de ha nem veszik nyoma, mára valószínűleg kijózanodott volna, és a törzs idősei közé tartozna. Az indián férfiak úgy éltek, mint a vadlovak: gyönyörű, veszélyes szárnyalással, míg valami külső erő – valami metaforikus cowboy – be nem törte őket. Úgy képzelem, Hector öregemberként vezető táncos lett volna szinte mindegyik pow-wow ünnepségen. Valószínűleg olyan kövér lenne, mint én most. Indián fickók két méretben léteznek: vannak a vékony, androgün fiúk, akikért megőrülnek a lányok, és az idősödő férfiak, akik hatalmas hasukkal, vézna combjukkal és őskövület lábukkal úgy néznek ki, mint egy túltáplált csirke.

Az évek során két másik nagybátyám és három nagynéném halt meg rákban, szívbetegségben és autóbalesetben. Egy nagybátyám van még, Seattle-ben, de őt alig látom. Az apám hét évvel ezelőtt cukorbetegségben meghalt. Három unokatestvérem ül börtönben, három szegénységben él a rezervátumban, és van egy gyönyörű és távoli unokatestvérem is, akit elvett egy lakota, új otthona pedig Dél-Dakota. Tizenkét éves korunkban csókolóztunk egy fára épített kunyhóban. Még ma is őt tartom a legszebb nőnek a világon. Úgy szerettem őt, és a szerelmem olyan romantikus és illetlen volt, hogy azóta sem fülött hozzá a fogam, hogy más nőt megcsókoljak.

A legjobb dolog, amit csodálatos kuzinom valaha mondott nekem: „Ha a régi Angliában élnénk, összeházasodhatnánk. Ha egy uralkodóház tagjai lennénk, egytucatnyi gyerekünk születne.”

Még mindig az anyámmal élek. A világ többi része szerint valószínűleg vesztés vagyok, de az indián közösségben nem ítélik el azt, aki a család kötelékében marad. Mindent – még a leg súlyosabb veszteségeket és a legnagyobb gyönyörűségeket is – szentnek és szükségesnek tekintik.

A legjobb dolog, amit az anyám valaha mondott nekem: „Tudod, mit találsz egy indián önsegítő könyvben? Más önsegítő könyvek képeit.”

Szóval, négy évtizeddel azután, hogy Hector nagybátyám besétált a nagy semmibe, elhatároztam, hogy el kell temetnem.

- De nincs holttest – mondta az anyám.
- Nem baj – feleltem –, az emléket is eltemethetjük.
- Szerintem lehet, hogy még mindig él – válaszolta.
- Ha élne, visszajönne. Vagy írna egy levelet. Vagy telefonálna. Vagy valami. Hector nem hagyna minket bizonytalan-ságban.
- Jó ember volt.
- Igen – feleltem –, nagyszerű ember.

Valójában Hector nem volt mindig nagyszerű. De a halottakat szívesen tüntetjük fel jobb színben annál, mint amilyenek igazából voltak, mert így mi is jobb színben tűnhetünk fel, amiért szerettük őket. Hector leginkább egy lobbanékony seggfej volt. Ivott, drogozott, és ökölharcokba bocsátkozott, mintha csak minden fehér ember lovas katona lenne. Tudtam, hogy amikor Spokane felé stoppolt, verekedést provokált ki valakivel, akivel nem kellett volna, vagy egy csapatnyi kemény fickóval, és halálra verette magát. Nem voltam látnok, de akárhányszor behunytam a szemem, a csontjait láttam magam előtt, amint a szél és a vadállatok szanaszét hordják őket. Láttam a lyukakat, amelyeket a koponyájába ütöttek. Kerékkulccsal. Ez volt Hector sorsa. Az erőszakos emberek erőszakos halált halnak. A harcosokat meggyilkolják.

Mivel az anyám brillírozott a temetéseken (főzött, takarított, énekelt, dobolt, és fogta a legszomorúbb gyászoló kezét), eldöntötte, hogy virrasztást tartunk Hectornak. A törzs szinte minden tagja eljött, hogy elgyászolja őt. Elénekeltek az ilyenkor szoká-

sos dalokat, korrekt gyászbeszédet tartottunk, és két napig ébren voltunk.

A temetés legjobb része: a nyitott és üres koporsó.

A legjobb vicc a nyitott és üres koporsóról: „Hector olyan felvágós volt, hogy csodálkozom, hogy nem tért vissza a halottaiból, hogy befeküdjön ebbe a koporsóba, és még egyszer meghaljon.”

A legjobb dolog, amit Hectorról mondtak: „Egyetlen fehér embertől sem félt. De a fehérek sem féltek tőle.”

Az üres koporsót feltettük egy teherautó csomagtartójára, és elvitettük a katolikus temetőbe.

Igen, mi Coeur d’Alene-i indiánok vagyunk a legjobb katolikusok, akikkel valaha találkoztál. Amikor megesszük a kenyeret, és megisszuk a bort, Jézust és Máriát esszük és isszuk, meg mind a tizenkét apostolt, még azt az áruló Júdást is.

Leeresztettük Hector koporsóját a sírgödörbe, és miután mindenki dobott rá egy maréknyi földet, teljesen eltemettük. Majd mindenki hazament.

A legjobb dolog, ami a búcsúzáskor elhangzott: „Száz év múlva fehér régészek fel fogják nyitni ezt a koporsót, és látván, hogy üres, azon gondolkoznak majd, hogy vajon ez mit jelent.”

Miután a seregek lehúzták a napot a mélybe, a moszkítók pedig felemelték a holdat, csak én és az anyám maradtunk a sírnál. Suttogva elénekelt egy régi gyászdalt. Én nem ismertem, így nem tudtam együtt énekelni vele. Anyám gyakran volt ilyen fukar. A régi tradíciókat megtartotta magának, a mellkasába zárva. Úgy gondolta, inkább haljanak ki vele, mint hogy egy hozzám hasonló mobiltelefonos indián megszenteltetésre kerüljenek.

Szóval, ahogy énekelt, Hector fejfáját bámultam, amelyen ott állt belevésve a neve, a születésének és eltűnésének dátuma, illetve pár találmányra kiválasztott indián írásjel. Azon gondolkodtam, vajon egy indián halhat-e békés halált. Volt róla egy fényképem, amely csecsemőkorában készült: nagyanyja, Agnes tartotta

a karjában. Agnes a polgárháború előtt született, úgyhogy igen, a kedvenc nagybátyámat csak egy rokonsági fok választotta el a rabszolgaságtól. Agnes tinédzser volt, és az újonnan megnyitott Coeur d'Alene Indián Rezervátumban élt, amikor Custer és katonái hősi halált haltak Little Bighornban, Montanában. Hectort csupán egy rokonsági fok választotta el az indián háborúktól. Agnes három gyermek édesanyja volt, az első olyan generáció a törzsünkben, aki házban, négy fal között lakott, amikor az amerikai hadsereg bosszút állt rajtuk, és több száz fegyvertelen idős embert, nőt és gyermeket mészárolt le a Wounded Knee-pataknál zajló csatában Dél-Dakotában. Hectort csupán egy rokonsági fok választotta el a népirtástól. Hát csoda, hogy erőszakos emberré vált, és erőszakos halált halt?

Igen, a bűn bűnt szül, amely bűnt szül, amely egy olyan indián embert szül, aki valószínűleg beszállt néhány részeg, barátságosnak tűnő fehér fiú közé, akik megölték. Vagy várjunk csak, nem is. Van valami, amit nem szívesen ismerek el. Valami, amit egyetlen indián sem szívesen ismer el. Hector nem esett volna semmiféle ragadozó fehér ember áldozatául. Nem szállt volna be semmilyen fehér idegen kocsjába, vagy ment volna el egy olyan buliba, ahol csak fehérek vannak.

Azon a napon, amikor utoljára láttuk, amint Spokane felé indult, Hector csakis indiánok mellé szállhatott be – olyan indiánok mellé, akiket ismert. Szóval, Hectort szinte biztosan egy másik Coeur d'Alene-beli indián vagy egy a saját törzséből való harcos gyilkolta meg, és tüntette el a föld színéről. Szerintem baleset volt. Valószínűleg túl sokat ittak, ahogy mindig. És Hector részegen inzultálni kezdett valakit. Vagy bevallotta, hogy elkapta valakinek a feleségét vagy barátnőjét vagy lányát. És akkor valószínűleg leállították a kocsit egy mellékútnál, hogy Hector és ellenfele elintézhessék a dolgot az öklükkel. Egyik béna harcos a másik ellen. És valószínűleg egy szerencsés csapás bezúzta Hector koponyáját. Vagy talán a nagybátyám mindenkit kihívott egy verekedésre. Talán úgy gondolta, az összes indiánból ki tudja verni a szart egyszerre. Talán azt hitte, az egész világot meg tudja ölni, de aztán rá kellett jönnie, hogy a világ legyőzetlen marad.

A nagybátyám üres sírjánál ülve abban reménykedtem, hogy az indiánok, akik megölték őt, elénekeltek egy dalt a tiszteletére,

amikor eltemették mélyen az erdőben. Azt reméltem, a gyilkosok egyike küld majd nekem egy névtelen levelet, amelyben leírja, hol földelték el a holttestet. És hogy így kiáshatom a nagybátyámat, elvihetem a temetőbe, és megtölthetem a koporsójában tátongó űrt a csontjaival.

Elképzeltem, hogy az összes nagynéném, nagybátyám és unokatestvérem holtteste ott van Hector üres koporsójában. Tudtam, hogy néhai apám is abban a sírban nyugszik.

A legjobb dolog, amit az apám valaha mondott nekem: „Mind-egyik gyerekem egy szerencsétlen baleset eredménye. De te voltál a legjobb baleset. Egy autóröccs vagy, sastollakkal.”

A temetőben állva úgy éreztem, én vagyok az egyetlen indián, aki számít, és egyben az egyetlen, aki nem. Éltem, a fenébe is, és úgy terveztem, tovább fogok élni, mint bármelyik másik indián a világon.

Az angol eredeti a The New Yorker 2013. június 10-i számában jelent meg.

SHERMAN JOSEPH ALEXIE JR. amerikai író, költő és filmes 1966-ban született Spokaneben, Washington államban. A Spokane Indián Rezervátumban nőtt föl, így alkotásaiban gyakran merít örökségéből. Első regényéért, a Reservation Bluesért 1996-ban megkapta az Amerikai Könyvdíjat.

Érdemes volna elővenni azokat a Kamondi-felvételeket...

Naplórészlet 2016 márciusából

SZŐCS GÉZA tárcája

Milano, Rho, Varese után március 19-én visszaérvén Pestre, az a hír fogadott, hogy fiatalon meghalt Kamondi Zoli.

Nem szokás legnagyobb filmrendezőink között emlegetni. De a számomra legkedvesebb rendezők egyike volt, Gothár Péter, Szász János, Tarr Béla, Hajdu Szabolcs, Antal Nimród, Deák Kriszta mellett, és akkor még el sem hangzott Makk Károly, Enyedi Ildikó, Sára Sándor vagy Kósa Ferenc neve (aki, mellesleg?, nem mellesleg? zseniális fotós életművet is összehozott), vagy Fliegauf neve vagy Mundruczóé... Ilyen gazdagok vagyunk. Ők mind vagy majdnem mind Oscar-esélyes művészek. Kamondi, azt hiszem, az volt.

Mármint saját Oscar-értékrendem szerint.

Van saját Nóbel-értékrendem is. Azért hosszú ó-val, mert Kudelász Nóbel erdélyi írot tervezem rábeszélni, hogy hozzunk létre egy nevét viselő díjat. Névjegyen ez is volna olyan hatásos, mint „Pulitzer-emlékdíjasaink” névjegye, akik külföldön szerényen elhallgatják, hogy ez a magyar elismerés azért NEM azonos az amerikai Pulitzer-díjjal.

X. Y. vagyok, Pulitzer-emlékdíjas szerző. Ó, igazán? Gratulálok.
X. Y. vagyok, Kudelász Nóbel-díjas író – hát nem hangzana jól?

Díjak és elismerések dzsungelében folytonosan utat veszítő, értéktudat-anomáliáival vívódó s ezért frusztrációkkal terhelt, fix pontokat kereső irodalmi értékrendünk, kánongyártásunk számára nem is volna haszontalan egy ilyen fogódzó...

Halj már meg! – vagy: Hagyjatok meghalni – úgy emlékszem, Kamondi valami ilyen címet tervezett adni legújabb, már leforgatott, de véglegesen talán még meg nem vágott filmjének. Most ezt a címet bizonyára sokat fogják idézni, variálni, kombinálni, értelmezni, rejtett üzeneteit, szimbolikus jelentéseit feszegetni. Első filmjének a címében is benne volt a halál szó – látványvilágát, képi erejét tekintve egyik legmarkánsabb remekműve a magyar vizuális kultúrának, ideértve ennek összes műfaját.

Második filmjében én is játszottam. Ez a statisztaszerep volt életem egyetlen filmszerepe.

Amikor felkért a szerepre, és megkérdeztem, mit kell alakítanom, azt felelte: Csak azt, aki vagy. Egy gazdag embert, aki fogad valamire, és nagy pénzt tesz fel rá.

Akkoriban éppen – már évek óta – semmiféle jövedelem nem volt. Mindennek éreztem magam, csak gazdagnak nem. Pénzben kifejezve, semmiképp sem.

A film nem lett rossz – Ónodi Eszter, Haumann Péter, Növényi Norbert játszottak benne –, de nem érte el a *Halálutak és angyalok* hallucinatív erejét.

Mint ahogy a Bodor Ádám-szövegvilágot sem sikerült igazán konzsenziális módon átültetnie filmre.

És lassan elmúlt már ő is ötven. Amin túl, íme, a halál várta.

Milyen ifjú, lelkes és lendületes volt, amikor 1989 decembereiben, valamikor még a hónap derekán, elindult gyalog egy kis csapattal Temesvárra, Tőkés védelmében. Akkor még csak zaklatták a temesvári segédlelkészt, nem lehetett tudni, mi lesz az egészből. Kamondiék filmezni akarták az egész utat, legfőképp pedig azt, amikor majd a határra érnek. Hogy mi lesz akkor, hogyan fogadják majd őket a román határőrök.

De közben „kitört a fordulat” és a gyalogló filmesek kocsiba vágták magukat, és meg sem álltak Temesvárig – ahol nagyszemű felvételeket készítettek, amelyek akkor a világ legtávolabbi országaiban is képernyőre kerültek.

Kamondi most éppen megérte még a hírt, hogy Tókéstől visszavonták azt a kitüntetést, amelynek melleleg nem is volt különösebb értéke. Annyi értéke volt, amennyit az kölcsönzött neki, hogy olyasvalaki is megkapta, akinek része volt a diktátúra bedöntésében. Bármilyen keveset is tudunk (még mindig) az egészek a dramaturgiájáról.

Érdemes volna elővenni azokat a Kamondi-felvételeket, 1989 decemberéből...

Egy másik, néhány nappal korábbi halálhír. Öngyilkos lett Keith Emerson, az ELP óriása. Félek, nekem sem jut eszembe pontosabb kifejezés vele kapcsolatban, mint az a közhellyé koptatott szó, hogy élő legenda volt. Most már nem élő, de legendának megmarad, majdhogynem mitikus figurának. Az ELP – Keith, Greg és Carl, ahogyan bennfentesen emlegettük őket – akkor hozott újat, amikor a megelőző nagy zenei hullámok már apadóban vagy inflálódóban és hígulóban voltak. Miben hozott újat? A zenében, persze. És azon keresztül szellemiségben, érzelmekben, autenticitásban.

Talán nem tévedek nagyot, ha azt gondolom, hogy művészként Kamondi Zoltán is – bizonyos értelemben – az Emerson-trió köpenyéből bújt ki.

Azt sem tudom, barátságának mondhatom-e a kapcsolatunkat. Vére menő vitákat folytattunk, de soha nem állt be az engem ócsárló kórusokba. Szuverén értelmiségi volt.

(És ha már a gazdagságnál tartunk.

Írtam már Csáth Géza zenekritikái kapcsán arról, hogy milyen bámulatosak voltak egy évszázaddal ezelőtt Budapest koncerttermeinek mindennapjai. Most megint előkerestem Csáth könyvét, amelyből kiderül, hogy 105 évvel ezelőtt, 1911 márciusának végén a következő volt a kínálat: 26-án Beethoven Waldstein-szonátája, Chopin, Debussy – Wilhelm Backhaus előadásában. Másnap a zeneakadémián Buttykay Ákos 2. szimfóniája, Salambo (ki emlékszik Buttykay Ákosra?), majd: Bartók I. szvit nagyzenekarra, Liszt Esz-dúr zongoraverseny, a Zeneakadémia zenekarát Hubay Jenő vezényli, és ki zongorázik? Bartók Béla.

Két nappal később a Lipcsei Filharmonikusok szép műsorral, Pablo Casals gordonkázik.)

Megérkezvén Pestre, megint csak mellbe vágott az elképesztően gazdag kulturális kínálat, amelyet Budapest nyújt (immár jóval több, mint egy évszázada, és úgyszólván folyamatosan). Azoknak, akiket még érdekel a kultúra.

Ha csak ennek egyetlen szegmensét nézzük, a zenét, és csak a fővárosban, ezen a szombat estén az érdeklődő választhatott aközött, hogy Bogányi Gergelyt hallgatja-e meg a Vigadóban, vagy ugyanakkor a Zeneakadémián a Concerto zenekart Keller Andrással (Messiaen kis liturgiáját az isteni jelenlétről), vagy ugyanakkor Kocsis Zoltánékat az Ingrid Fliter helyett beugró Bavouzet-val a MűPában.

Én a BMC-t választottam ezen az estén, a Hypercolor triót. Eyal Maoz gitár, James Ilgenfritz basszusgitár és Lukas Ligeti dob. A meghatározó személyiség a dobos (egyébként zeneszerzést tanít jeles egyetemeken, és „kortárs zenei”-nek nevezett darabjait sokfele játsszák). Van benne valami a közép-amerikai indiánok karakteréből. A személyiségére értem, nem a zenére. Mert nem is tudom, milyen volt az aztékok vagy maják zenéje. Ilyen lehetett, mint ez, amelyben talán irokéz vagy mohikán beütés is van – már ahogyan azt elképzeljük. Archaikus, érintetlen erőben mindenképpen. Az itthoniak közül talán Cseh Andrást tudnám elképzelni ebben az együttesben. Primér, nyers zenei formák, sodró dinamika, kísérletezés többek között egy olyan hangzásvilággal (is), amelyről azt gondoltuk, hogy nevéhez méltóan sírba száll a 20. századdal. De íme, nem. Ligetiék kihívó magabiztossággal és remek érzékkel, imponáló fantáziával görgetnek, idéznek, variálnak darabos ritmusokat, dallamfoszlányokat, zenei emlékeket, mindenféle zenei tudást. Invenció, erő, fantázia.

Kamondi Zoli is jól érezte volna magát ezen az estén. Meg Keith Emerson is.

Mint ahogy Kurtág György is láthatóan élvezte, amit a trió előadott.

Elképzeljük a soát

DEMÉNY PÉTER tárcája

Mióta láttam a *Saul fiát*, azóta kísért a *Sorstalanság*-gal való párhuzam. A regény kapcsán nyugodtan elmondhatom, amit mások is elmondtak már előttem: egészen sajátos, sokaknak fárasztó, de mindenképpen radikálisan újszerű nyelvet teremtett. „Mindezek a képek, hangok, események meg is zavartak, el is szédítettek kissé ebben a végezetül már egyetlen furcsa, színes, mondhatnám, bolondos benyomás-összekeveredő forgatagban; más, meglehet, fontosabb dolgokat ezért is voltam csak kevésbé képes figyelemmel kísérni. Így például nehezen tudnám megmondani: a magunk, a katonák, a rabok, vagy mindannyiunk közös erőfeszítésének volt-e inkább az eredménye, hogy végül mégis egy hosszú oszlop alakult ki, most már csupa férfiakból, csupa szabályosan elrendezett, ötös sorokból körülöttem, amely lassan, de végre egyenletesen mozgott velem, lépésről lépésre, előre. Ott elől – erősítették meg ismét – fürdő, előbb azonban – értesültem – még orvosi szemle is várakozik mindnyájunkra. Említették, de magamnak sem volt nehéz, természetesen, megértenem: afféle sorozásról, alkalmassági vizsgálatról van szó, a munka szempontjából, nyilvánvaló módon.” Ez a nyelv egy kamasz fiú önbeszéde, aki megszokta, hogy mindenről a felnőttek, az erősebbek döntenek, és már semmin sem csodálkozik. A könyv így nagyon bátran elkerüli az érzélgős vagy erkölcsi giccset.

Azzal, hogy a kamera majdnem végig Saul arcán van, a film is egyfajta önbeszéd, és mint a regény esetében, itt is ez a részlegesség az, ami távol tart a giccsstől, hiszen az mindig a totalitás felé törekszik. A *Schindler listája* annak idején tetszett, de most be kell látnom, hogy teljesen szokványos eszközökkel megcsinált amerikai film, mely végül (most már azt kell mondanom, természetesen) giccsbe fúl. Így aztán bátran állíthatom: a *Saul fia* is megújítja a maga művészeti nyelvét, ahogy a *Sorstalanság*-ból készült film viszont nem tette.

De minden bátor ebben a filmben. Kertész elmesélte egy taitai író táborban, hogy oldalszázakat dobott el. Lenyűgöző az a takarékoság is, amelyre Nemes Jeles László szoktatta a színészeket. Mindenki éppen csak annyi, amennyi kell. Egy lágerben, ráadásul egy ilyen borzalmas alakulat tagjaként, mint a *Sonderkommando*, nyilván nem lehet hosszas érzelmi áriákat előadni. Merész dolog Röhrig Géza kiválasztása, akinek az arcát valahogy úgy írnám le, érzékeny pókerarc – ezért is annyira meglepő és hatásos a Georges Didi-Huberman francia filozófus méltatta egyetlen mosoly. Gondolom, Nemes Jeles a *hangja* miatt is választotta a színészt. Ez a fojtott tenor érzelemtelen, kevésbé modulál, s ezen a hangon egészen másként hangzik, hogy „már rég halottak vagyunk”, mintha mondjuk Bessenyei Ferenc orgonálná.

A film legnagyobb kérdése számomra (ezt úgy értem, ezen vívodom, mióta láttam) Saul megszállottsága. Valami nincs rendben azzal, aki a más életét hajlandó feláldozni. Georges Didi-Huberman a történet irodalmiságát emeli ki, és könyvében, a *Túl a feketén*ben egy szava sincsen Ábrahámról és Izsákról, pedig valahol azon a tájon kellene keresgélni. Saul rezzenéstelenül a halálba küldi az egyik rabbit, és ugyanígy küldené a felkelőket is, csak hogy eltemethesse a fiút, akiről azt mondja, hogy az övé. A lágerben nincs értéke az életnek, ő már meg is szokta a halált. Ábrahám megölte volna Izsákot, mert hitt Istenében; Saul a halálba küld másokat, mert a halott fiú az egyetlen reménye, az egyetlen dolog, amely emberi érzést fakaszt ebben az egész borzalomban? Erre célozhatott Nemes Jeles László, amikor az Oscar-gálán azt mondta: „Az emberiség legsötétebb óráiban is talán van bennünk egy belső hang, amely segít, hogy emberek maradjunk, erről a reményről szól ez a film.” A belső hang megmenti az embert...

A *Saul fia* azért is nagy film, mert az emberi lét és vívódás egyetemes kérdéseit veti fel, és ezt nem hatásvadász eszközökkel teszi. Nem szaval a borzalomról, hanem, mint Miklós Leó mondja a *Revizor* online-on közölt cikkében, „banálisán fogalmazva: a *Saul fiát* nézve nem látjuk, hanem elképzeljük a soát – ami másképp nem is lehetséges”.

Költőnek lenni létforma – vallja **FARKAS WELLMANN** **ENDRE**, akivel a József Attila-díj apropóján *A római disznó* című legújabb verseskötetéről, városimpresz-sziókról, az európai civilizáció hanyatlá-sáról, az Előretolt Helyőrség Íróakadé-miáról beszélgettünk.

Az irodalmi életnek is megvannak a maga Nérói

Az irodalmi életnek is megvannak a maga Nérói, akik pénzre, hatalomra, pozícióra, díjakra éhes kultúrférgek – fogalmazol az L. D. hagyatéka című versesköteted kapcsán, amelynek kulcsmotívuma Néró. Nemrég József Attila-díjjal tüntettek ki, mit jelent számodra az elismerés, egyáltalában miként viszonyulsz az irodalmi díjakhoz, konkrétan a József Attila-díjhoz?

Természetesen nagy megtiszteltetés, de a körülötte lévő sajtó-polémia, spekulálgatás, ami egy ideje egyesek részéről végigkíséri e díjnak a kiosztását, az évekkal ezelőtt elhangzott mondatomat igazolja: igenis, megvannak az irodalmi életnek is a maga Nérói... Ezenkívül pedig a József Attila-díj számomra felelősség is, hisz azt jelenti, hogy az eddigi munkásságomra olyan szinten is felfigyeltek és kíváncsiak voltak, ahol már egyfajta felelősséget is jelent, hogy mit és hogyan csinálok tovább.

L. D. hagyatéka című versesköteted megjelenése után azt mondtad, nem írsz többé verset, mert kiábrándítottak az irodalmi élet csörtéi. Azóta nemcsak új versesköteted jelent meg A római disznó címmel, hanem az irodalmi élet körfor-gásába is visszakerültél. Miért változtattad meg döntésedet?

A római disznó elsősorban a kiadóm érdeme: az Orpheusz Kiadó vezetője, Erős Kinga pályázott egy kötetet nekem, amelynek végül határidőre muszáj volt megjelennie. Másodsorban a könyv szerkesztője, Szócs Géza szólt rám, aki látta néhány új versemet, és úgy gondolta, hogy ennek a kötetnek meg kell jelennie. Egyébként, ha jól emlékszem, úgy fogalmaztam, vagy nem írok többé, vagy legalább tíz évig nem... Ezt egyébként majdnem sikerült is betartanom. Az igazság az, hogy verset nem írni lehet, bármennyi jó vagy rossz versét megteheti, hogy nem írja meg az ember, de költőnek lenni több: létforma és világlátás, amit azt gondolom, hogy nem lehet levetkőzni...

Többen kifogásolják, köztük szakmabeliek is, hogy a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Kft. – Előretolt Helyőrség Íróakadémia két leendő oktatója, Nagy Koppány Zsolt és te részesültetek az elismerésben. Mennyire érint a pályatársak ilyen irányú kritikája?

Semmilyen összefüggés nincs a díj és a KMTG-ben betöltött szerepem között. Több mint öt éve rendszeresen szerepelt a nevem a felterjesztettek között, a díjról nem a KMTG dönt, bár a kuratóriumban idén benne volt Orbán János Dénes is, aki köztudottan jó barátom, ennek ellenére úgy gondolom, hogy egy szakmai kuratórium ítélte meg az elismerést. Nagy Koppány Zsolt pedig tavaly a „befutók” listáján volt, de kicserélték a nevét, ezért idén természetesen joggal kapta meg a díjat. Egyébként, aki ezt feltételezi, az eleve hülyének nézi a kuratóriumot, megkérdőjelezi ennek kompetenciáját, és valami módon szembe is köpi azokat a kiválóságokat, akiket a miniszter felkért a szakmai döntés meghozatalára: Térey Jánosra, Ágh Istvánra, Tóth Erzsébetre és Bertha Zoltánra gondolok, az előbb említett Orbán János Dénes mellett. És igen, visszakanyarodtunk az első kérdéshez: ezek olyan spekulációk, amelyek nem engem, nem OJD-t és nem a fentebb felsoroltakat minősítik. Amúgy mi köze lehetne a József Attila-díjnak ahhoz, hogy oktatók az Íróakadémián, de tényleg?

Az Íróakadémiát nagyon sok kritika érte, enyhe kifejezéssel élve megkavarta az irodalom állóvizét. Ennek fényében miért vállaltad mégis, hogy ott oktass, ha egyszer bevallottan megcsömöröltél az irodalmi csetepatéktól?

Az irodalmi csetepatétől igen, de az irodalomtól nem. Az Akadémiaiban pedig hiszek, úgy a létjogosultságában, mint abban, hogy ez a csapat képes lesz újra valami nagyot alkotni, valahogy úgy, ahogyan az Előretolt Helyőrség fénykorában sikerült. A sajtócirkusz ugyanannak az attitűdnek a része, amiről már fentebb szó volt, ez a polémia tele van rengeteg retorikai csúsztatással, miközben egyetlen dologról szól: arról, hogy valakik pénzt szerettek volna, azt a pénzt, amit az KMTG kapott. Az elsődleges csúsztatás abban van, hogy ez nem támogatási pénz, ez a magyar kormány gazdasági vállalkozása, amelybe pénzt fektetett, s amit ugyan sokféleképpen lehet értelmezni, de úgy semmiképpen sem, hogy írószervezetek támogatására szolgálna. Az Akadémia művészeti oktatást kíván végezni, írókat és költőket fog képezni, akik majd tagjai lesznek, ha akarnak a különböző írószervezeteknek.

Ha Néró Budapesten járna, mit szólna az irodalmi szekértáborokhoz, ellenségeskedésekhez, az irodalom átpolitizáltságához, s melyik verseddel tudnál leginkább erre reagálni?

Először összeháyná magát, utána pedig rendet teremtene. Szerintem Néró nem értené ezt az agyament liberalizmust, ami a mai Európát uralja, s amiről egyre inkább az derül ki, hogy a keresztény gondolkodás legnagyobb gyengesége. Napjainkra túlhaladott, szárnalmas és nevetséges eszmerendszerré vált, és semmi nem igazolja ezt jobban, mint a mindennapi valóságunk, amelyben már az is kérdés, hogy merészelj-e lemenni félelem nélkül kenyérért a kisboltig. Egyébként meg azt a versemet ajánlanám, amelyiknek egyik sora valami ilyesmi, hogy *Róma még egyszer égni fog*.

Gyergyóalfaluban Faludy György előtt is tisztelegve irodalmi-művészeti fesztivált alapítótól diákok számára, amelyet később Kimenőre kellett átkeresztelni, előtte Székelymuzsnán a Viharsarok Egyesületet működtetted. Hogy látod a fiatal magyar irodalom irányvonalait, mennyire határozza meg a tájjelleg, a közösségi tér?

Nincs tájjelleg. Aki érzékeny a művészi látásmódra, és az önkifejezésre irányuló belső igényei vannak, az bárhol is éljen, alkotni fog. Ha tehetséges, akkor jó alkotásokat fog létrehozni. Persze, mindenki személyes élményanyagára visszaköszön az írásaiban, de ez nem ilyen értelemben lesz megkülönböztethető. Az eszté-

tikai mérce nem élményanyagot kér számon senkitől, hanem a kifejezés minőségére koncentrál. Ezt pedig bármilyen közegből lehet jól csinálni. Például említeném Birtalan Andreát, aki épp Gyergyóalfaluból jutott el az Erdélyi Slam Poetry Bajnokság dobogójára... Egyébként azt látom, hogy nagyon sok tehetséges kezdő fiatallal vagyunk megáldva, jó utánpótlásra számíthat a magyar irodalom. Ezt igazolta vissza az Íróakadémia első pályázata is.

A Gyergyó-medencei községben magyartanár voltál, aztán következett Budapest, a magyar főváros. Miért nem Kolozsvár, amelyről azt olvastam, hogy a választott városod, és az az álmod, hogy egyszer visszatérj oda?

Valóban Kolozsvár a választott városom, és arról az álmomról sem mondtam le, hogy valaha oda visszatérjek, de ugyanakkor bárhol otthon tudom érezni magam. A kétezres évek elején még éltem huzamosabban Budapesten, otthonosan érzem magam itt is. A lehetőségek, a megélhetés meg az örökös szabadségéhségem vonzottak vissza ide, úgy gondolom, innen hatékonyabban és jobban tudom végezni a munkámat.

A Kimenőt ki viszi tovább? Nem mindennapi kezdeményezés volt, sok fiatalat megszólított, értékes kortárs írók, költők voltak a vendégei, köztük Zalán Tibor vagy Rafi Lajos.

A *Kimenő*re nem volt ott igazi igény. Te is tudod, inkább csak pitiáner támadásoknak jelentett felületet, nagyon megosztotta a helyi, egyébként is zárt közösséget. Amíg ott voltam, és harcolni tudtam érte, meg lehetett szervezni, most már az vár rá, hogy valamilyen átalakított formában inkadráljuk az KMTG tevékenységi körébe... Gondolom, Pesten kevesebben fognak tiltakozni, hogy a buzi, zsidó szobordöntögetőnek miért szervezünk fesztivált.

A római disznó versesköteted több szempontból is izgalmas lírai kaland, többek között az L. D. hagyatékának néhány fontos versének újraközlése miatt. Nem tartottál attól, hogy túlságosan aktuálpolitikai lesz az üzenete?

Sőt, ez volt a szándékom. Ha bárkinek is segít szembenézni önmagával és társadalmi valóságunkkal, akkor célt ért a könyv. Mindenképpen egy rágósabb tetem lesz a dögevők asztalán.

Nagyon erősek a szimbolikus áthallások – hogy csak a Szervusz, Európa!, L. D. lázbeszéde, L. D. utolsó verse Antiumból, Római csendélet című verseket említsem – az európai civilizáció mai problémáira.

Igen, erről szól. Arról, hogy a kereszténységnek vége. Leg-alábbis ebben a formában.

*Karácsonyi Zsolt A Krím című kötete kapcsán is fölme-
rült, hogy a költők kicsit mintha látnokok lennének. . .*

Igen, de hát ez is a költészet, vagy a költői lét lényege. Ama bizonyos túlérzékenység, vagy akármilyen, amit a költők jellemzőjének mondani szoktak, sok mindent előrevetíthet a jövőből. Ez természetes és, sajnos vagy szerencsére, a kortárs irodalomban is erre sok példa akad... Hirtelen épp Térey János jutott eszembe, aki 2001-ben, nem sokkal a New York-i merényletek előtt *Az ikrek lázbeszéde* című versében szinte szó szerint megjósolja a katasztrófát.

*A római disznó kulcsmotívuma köthető egy koráb-
bi, Márkus-Barbarossa Jánossal közösen létrehozott
performanszhoz, a Nagyböjti disznóhoz?*

Nem kifejezetten, vagyis nem direkt módon. A disznót az utóbbi évek eseményei avatták metaforává az életemben.

*A kötet nyitóverse a Disznótoros, záródarabja pedig a
Hentescsók. Míg az elsőben az ember lelkében csak zsír
ragyog, az utolsóban disznóvá lesz a lélek. Szándékosan
építkeztél így, vagy szerkesztői javaslatra kerültek a versek
ilyen sorrendbe?*

Ez a gesztus épp szándékos volt. Egyébként nem szóltam bele a szerkesztésbe.

*Több versed kötődik konkrét városokhoz, a legtöbb Ko-
lozsvárhoz, Budapesthez és Rómához, de találkoznak
benne Velencével is. Alkotói munkádnak része az utazás?*

Az utazás komplex módon hat az emberre, azt gondolom. Sőt, minden hosszú utazás belső utazás is. Azért jók az impressziók

többek között, mert az utazások során egy-egy városról megmarad egy élmény, egy hangulat, akár több nap eseménye egyetlen képbe zsúfolva... Olyan, mint egy tömörített fájl, úgy raktározódik el, aztán elég a fájlnevet felidézni, és el tudod dönteni, hogy mi a tartalma, hogy van-e még ott dolgod, vissza kell-e menned arra a helyszínre... Vagy olykor csak egy-egy sor lesz az impressziókból, vagy az sem, ha nem érnek annyit.

A legintenzívebb versélmények Kolozsvárhoz köthetők, ám ez a város is, akár Budapest, csak ideiglenesen fogad be, aztán kiköp magából, elfelejt. A Trójai képeslap Kolozsvárról és a Bp. című verseid inkább tragikus városimpressziók.

Igen, ez az azonosulás kérdése. Amúgy *A római disznó* is rengeteg identitás-problémát vet fel, ez az egyik kedvencem. Állandó kérdés a hovatartozás, hisz az emberi élet folyamatos önazonosság-keresés és önvizsgálat. Ezek az általad tragikus városimpresszióknak nevezett versek inkább különböző aspektusai a kérdésnek.

Mennyiben van köze balladáidnak Faludy személyéhez és Villon-átköltéseihez?

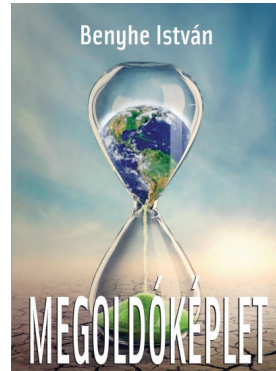
Nagymértékben. Az, hogy gyerekkoromban vonzódni kezdtem az irodalomhoz, az Faludy balladáinak az érdeme is, bár személyesen sokkal később, évtizedek múlva ismerkedtünk meg. Valószínűleg az ő hatására mindig is kedvenc formám maradt a ballada.

Úgy tudom, regényt is tervezel, amelynek témája két kamaszlány szerelme. Hol tartasz?

Többször újraírtam már, nem tudom, hányadik változata pihen a merevlemezemen. Szándékomban áll befejezni, persze, de nem érzem magam prózaírónak, nem vagyok magabiztos a műfajban. Leginkább a jó befejezést nem látom. Talán ezért halogatom. De most, hogy mondod, lehet, az idén nekiállok...

SZÓCS GÉZA írása **BENYHE ISTVÁN**
Megoldóképlet című könyvéről.

A világ problémakatalógusa 50 miniatűr fejezetben

Démétér Krétából érkezett s egy barlangot fedezett fel Szicíliában, a Kyané forrása közelében. Ide rejtette lányát, Perszephónét, s két kígyóval őriztette. (...) A barlangban a szűz gyapjút szőtt, ahogy Athénban is szokásos volt. Épp egy nagy szöttesbe kezdett – köpenynek szánta az apja vagy az anyja számára –, amely az egész világot ábrázolta.” Ezek Temesvár jeles szülöttének, a múlt század legnagyobb hellenistájának, Kerényi Károlynak a szavai, Diodorus Siculus és Claudianus nyomán.

Queequeg, a magyar fordításokban Kvikveg, a bálnavadász hajó polinéz szigetekről verbuvált szigonyos matróza „sok szabad idejét töltötte azzal, hogy mindenféle groteszk alakokat és ábrákat vésett a koporsó fedelére; mintha a maga kezdetleges módján teste összefonódott tetoválásainak egy részét akarta volna lemásolni. Tetoválását szülőszigetének egy elhunyt prófétája és látnoka csinálta, aki a hieroglifjelekkel testére írta teljes elméletét mennyről és földről és misztikus értekezését az igazság birtoklásának útjáról; így hát Queequeg a maga személyében megfeytendő rejtély volt; csodálatos mű egy kötetben, melynek titkát azonban önmaga sem tudta elolvasni, bár eleven szíve köztük dobogott”. Ez pedig Herman Melville leírása a Moby Dick című regény egyik illusztris figurájáról.

Ha a két kísérlet mellé (1. szöttest készíteni, amely a világot ábrázolja, illetve 2. a menny és föld és az igazság birtoklásának leírását testre tetovált jelekben és koporsófedél-ornamentikában rögzíteni), ha e két kísérlethez hozzávesszük a mandalakészítők

becsvágyát, akik kicsiny geometriai ábrákba absztrahálják-sűrí-
tik a világegyetemben uralkodó erőket, gyakran útvesztőszerű
lenyomatokban jelenítve meg a mindenség tenyérnyivé szub-
limált térképét – akkor megkaptuk azt a három pontot, ame-
lyek mintegy meghatározzák Benyhe István tenyérnyi köte-
tecskéjének is az alapállását és látószögét. Ki vitatná Hermész
Triszmegisztosz feltevéseit, hogy ami lenn van (vagy benn van),
az nem különbözhet attól, ami kinn, fenn vagy bárhol máshol
van? Hogy ugyanazon törvények uralkodnak a világegyetemben,
mint az emberi lélekben, elmében, tudatban, közösségekben?!

Az önmagát az ősrobbanás óta újjá- és újjászervező anyag ör-
vénylése, a minden létező és minden történés mögött első moz-
gatóként ott működő tömegvonzás törvényének sodrása: ez az a
háttér, amelyből a szerző analízisei kiindulnak, gyakran ezekből
az őstörténekekből származtatva le a világunkban elharapózott
gondokat vagy egyszerűen csak a világműködés szabályszerűségeit.
Benyhe István az új ezred kezdetének egyféle probléma-
katalógusát összeállítva nem egzakt térképésként jár el, hanem
sokat látott bölcsként fogalmaz véleményt bűn, jog, morál, igaz-
ság kérdéseiről, közösség, nemzet és általában a bolygó élővi-
lágának és az emberiségnek a helyzetéről. Gondolatmenetei,
meglátásai, összefüggés-érzékelése elbűvölőek és imponálóak,
olyankor is, amikor nem mindenben osztjuk a véleményét. Egé-
szében véve egy kis deduktív remekművet tartunk a kezünkben,
amely a nagy összefüggések felől a zoom módszerével közelít a
kicsi felé, az egyetemes felől a partikuláris felé, az általános irá-
nyából a konkrét irányába.

Fel kell tennünk a kérdést: hozzásegíti-e olvasóját ez a kis
világmagyarázatba oltott útikalauz ahhoz, hogy megoldja saját
problémáit, részesül-e legalább valamilyen segítségben legalább
legkínzóbb mentális, pszichés és morális problémáit illetően?
Még inkább: motiváló impulzus-e a könyv ahhoz, hogy részt ve-
gyen – akarjon és képes legyen részt venni – a nagy kollektív
megoldásokban, amelyek legalább javíthatnának a világ hely-
zetén? Nyújt-e ez a *Megoldóképlet* című kötetecske megoldási
képletet azokra a komplex gondokra, amelyek miatt boldogta-
lan az ember, és veszélyben látszik forogni az emberi civilizáció?
Mutat-e kiutat is a szerző, avagy csak precíz leírásokkal, olykor
konklúziókkal és tanulságokkal kívánt szolgálni olvasóinak?

Nos, megoldást, úgy is mint valamilyen konkrét kulcsot egy konkrét zárhoz e mű nem ad a kezünkbe. De hogyan is adhatna – morfondírozunk –, mikor épp maga e könyv világít rá a krízis mélységeire és a tornyosuló gondok súlyára. Nem. De, ha kulccsal nem szolgál is nekünk, ha megoldást nem kínál is, kétségtelenül jelentős fogódzó az olvasó számára, aki el akar igazodni ebben a minden eddiginél áttekinthetetlenebbé vált világban, aki meg akarja érteni, sőt értelmezni szeretné e világot, hogy végül saját maga találja meg a megoldás képletét legalább önnön sorsproblémáira, s ezeken keresztül – ha csak egymilliárdod vagy hétmilliárdod részben is, ha csak ekkorácska felelősség-hányaddal is – a bolygó élővilágának jövőjét megkérdőjelező kihívásokra.

Némi játékos öniróniával szólva: ha 10 millió, vagy pláne 7 milliárd ember elolvasná e könyvet, s felismeréseit mindenki magáévá tenné, még az is lehetséges, hogy közös megoldás – megoldóképlet! – születne a nemzet, netán az emberiség számára, de legalábbis felelet arra, hogy mi dolgunk e világon; érte ezen, hogy mi a felelősségünk és milyen feladataink vannak, ha azt akarjuk, hogy a magyar nemzet magyar nemzet maradjon, általában pedig hogy az emberiség túlélje e mai válságát is.

TÓTH KRISZTINA *A lány, aki nem beszélt* című könyve az örökbefogadás és a születés kérdéseiről beszél a gyerekeknek. **BÁRDOS JÓZSEF** értékelt a kötetet.

Mese a lányról, akit örökbe fogadtak

Lehet-e szép gyerekkönyvet írni az örökbefogadásról? Most már tudom, hogy igen, mert elolvastam Tóth Krisztina *A lány, aki nem beszélt* című könyvét. Három kis történet kapcsolódik össze a műben. Az elsőből megtudjuk, hogyan, miért kerül egy kislány nevelőszüleihez. A második rész a gyerekekről, az ő szépségéről szól, és arról, hogy nem beszél emberi, csak erdei nyelveken, míg rá nem talál az emlékezés forrására. A harmadik részben elindul, hogy megkeresse nemzőanyját és -apját, akik valamikor eldobták maguktól.

A történet bölcs kiengesztelődéssel végződik. Igazán meghitté nemcsak az teszi, hogy a lány meg tud bocsátani szüleinek, az erdei embereknek (így nevezi a cigány szülőket a szöveg), hanem az, hogy mégis örökbefogadó szüleit választja igazi családjául, és hűséges marad hozzájuk.

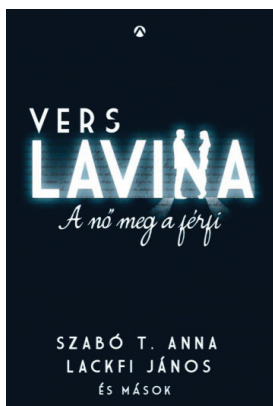
Ha ennyi jót elmondtam a könyvről, hadd ejtsek szót arról is, ami nem igazán tetszik benne. Szívem szerint átugranám, mégis a történet szerves része, hogy az apa miatt kell elhagynia az anyának a gyerekeit. Mondhatnák, hogy férfi olvasó vagyok, és ezért nem tetszik. Nem erről van szó. Nagyon ismerős (és nemcsak a cigányok világában) ez a magatartás, hogy csak fiú kell. Ahogy némely vidéken mondják: „*van egy gyerekem, meg két lányom*”. Mert csak a fiú számít. A többi, az csak lány.

A probléma igazán abban gyökerezik, amikor az elbeszélő elmondja: a cigányasszony előbb szül egy baglyot, aztán egy kék szemet. Mintha Tóth Krisztina nem tudná (elfelejtette volna?) mennyire képekben gondolkoznak a gyerekek. Vajon mit válszolna, ha a gyerek anyja domborodó pocakját figyelve, a kistestvérré várva megkérdezné: „*ugye, te nem baglyot vagy medvét fogsz szülni?*” Mert tagadhatatlan és szép gondolat, hogy mind testvérek vagyunk: a növények, az állatok, az erdő és a patak. Csakhogy abszurd, ijesztő és zavaró ezt konkrét tényné, képpé formálni. Ugyanez igaz a szülés leírására is.

Nagy szerencse a bajban, hogy Makhult Gabriella finoman, visszafogottan, mívesen követi képeivel a történetet. Egységes, szép, látható, elgondolkoztató világot teremt a könyv lapjaiban. Olyat, ami egyenrangú a szöveggel, azt kíséri, mégis ki tud mondani olyasmit is, amit a szöveg nem mert, vagy nem tudott. Megjelenített figurái kedvesek, szeretetre méltók. Bár az „erdei emberek” cigányok, olyan módon beszél róluk a szerző, hogy az olvasóban véletlenül sem foganhat meg cigányellenes gondolat. Ellenkezőleg, a lány beilleszkedése új családjába, a falusi világba éppen arról szól: milyen nagy dolog az emberség, a befogadás képessége.

A gyerekolvasónak feltételezhetően tetszeni fog az a játék is, hogy a második, a fő rész szedése el van forgatva, így a könyvet is el kell fordítani olvasás közben. S ha a bagolyról vagy az elföldelt szemről, a vérző szülésről kérdeznek, vágjuk ki magunkat valahogy, nyilván zavarosan és elégtelenül. A gyerekek meg majd azt hiszik, irigységből nem mondjuk el nekik az igazat. Mert hát a felnőttek ilyenek: mindent tudnak, de őrzik titkaikat.

Ugyanezt ajánlom minden kedves, a gyermeket irodalommal táplálni akaró szülőnek, pedagógusnak. Vágjanak bele bátran. A *lány, aki nem beszélt* megérdemli, hogy eljusson a gyerekekhez.

A Verslavina néhány nap alatt az előjegyzési listák élére került, egyes darabjai hatalmas népszerűségnek örvendenek a közösségi oldalon. A kötet az esztétikai érzékünk mellett a negyvenes nőkről és férfiakkal alkotott képünket is befolyásolja. **KADLÓT NIKOLETT** írása.

A negyvenes, ha versel

Bárcsak minden alkalommal lavinaként zúdulna ránk a közösségi portálokon versek tömkelege, valahányszor egy költőnek születésnapja van! Pedig nem lehetetlen kérés, januárban megtörtént – jobban mondva egy köszöntő költemény újra előkerült, s megmagyarázhatatlan módon versíró üzemmódra kapcsolta az internetezőket. Szabó T. Anna Lackfi János 40. születésnapjára írott alkotása a negyvenes férfiak mindennapjaiba enged betekintést (*A férfi, ha negyven*), amelyre Lackfi bravúrosan replikázott az ellenkező nemről (*A nőci, ha negyven*). Majd a párbaj folytatódott, s egymást érték a hasonló korú férfiak és nők életét bemutató versek.

*„A férfi, ha negyven, még győzi erővel,
a férfi, ha negyven, a csúcsra kiáll,
a férfi, ha negyven, még jól bír a nővel,
még fess, ha nem alszik, és friss, ha piál.*

*A férfi, ha negyven, még állja a harcot,
és tiszta az inge, a homloka fény,
és ránca a sármja, ha nézik az arcot,
és lámpa van hű szíve legközepén.”*

(Szabó T. Anna: *A férfi, ha negyven...*)

Szerencsére a „beszélgetést” az olvasók és más költők sem nézték tétlenül: így fordulhatott elő, hogy miközben kint az időjárás sem nagyon tudta, mit kezdjen magával – legyen-e igazi tél

vagy már előhozakodjon a tavasszal –, addig a szemfüles internetezők együtt sírhattak és nevezhettek azokkal a szerzőkkel és verskedvelőkkel, akik tollat ragadtak, s bekapcsolódva az interaktív játékba, megosztották gondolataikat a témában.

*„Hogyha eléred a negyvenet, ember,
gyűlnek a ráncok a homlokodon.
Túl a kudarcokon, annyi szerelmen,
túl haveron, túl vérrokonon*

*jól tudod azt, hogy mennyi az annyi,
a szembejövőről, mennyit is ér,
s nem tudsz már könnyekre fakadni,
mert egy nagyfőnök kikísér.*

*Hogyha kirúgnak, már nem akadsz ki,
lelsz más társat, más kenyeret,
orrod alatt szaporodna a „baszki”
de mert gyereked van, visszanyeled.”*

(Kiss Judit Ágnes: *Negyven után*)

Ennek az írásnak nem célja a versek elemzése – főként azért, mert a kötet sokkal inkább nevezhető kortárs, újító „tanulmánygyűjteménynek”, amelyet számos pszichológus vagy szociológus használhatna kutatásához. A könyvet olvasva generációs láttelet bontakozik ki a sorok és a szóképek közül: nagy mintán végzett felmérés korunk negyvenes női és férfiképéről.

A közönségsvavazás útján kiválasztott borító mögött tizenhat szerző negyven válogatott verse rejlik. Szabó T. Anna és Lackfi János replikázó verspárbaját Lázár Júlia (*Az ember akkor ember*) alkotása töri meg, ezt követi többek között Hartay Csaba, Acsai Roland, Kiss Judit Ágnes, Tóth Krisztina és Mesterházi Mónika egy-egy munkája. A szövegek sorát több ujjgyakorlat is színesíti, például Lackfi János bravúros átíratái: olvasható itt *Bóbita*-változat éppúgy, mint Balassi Bálint Egy katonaéneke.

*„Vitézek, mi lehet
ez széles föld felett
szebb dolog az negyvennél?*

*A harang megkondul,
az ember bolondul,
minden héten mással él.*

*Megunja, nagy dolog,
majd hazasompolyog,
az asszony is megbocsát.*

*Ha borul a bili,
ha rájön a dili,
megint felcsíp pár... csicsát.”*

(Lackfi János: *Negyvenes vitézség*)

A lendületes versfolyamhoz az ismert szerzők mellett „műkedvelők” is csatlakoztak (a szerkesztői utószó is így nevezi őket). Az alkalom szülte költemények eltérő stílusúak, a bravúros rímek és az esetleges megoldások megférnek egymás mellett, sőt: éppen ettől lesz kerek egész a kötetbeli ember, aki férfi is, nő is, negyven is, meg nem is. Az összeállítás titka, hogy minden olvasónak jut legalább egy gondolat vagy rímpár, amelyben tökéletesen magára vagy egy ismerősére csodálkozhat rá.

Dicséret illeti az Atheneum Kiadót és szemfüles munkatársait, akik meglátták a lehetőséget a hömpölygő verslavinában, s gyors szerkesztőmunkát követően keménykötésű kiadványban szelídítették meg, hogy ne olvadjon el. Mindez tovább gurulhat, nőhet, ugyanis a könyv hátuljában néhány, erre a célra fenntartott üres oldal várja, hogy az összeállításba be nem válogatott lavinaópuszokat maga az olvasó pótolja, vagy esetleg tollat ragdva maga írja tovább a művet.

Aki lemaradt volna a rendkívül népszerű interaktív improvizációs játékról, keressen rá a #verslavina hashtagre a Facebookon, s máris a nyakába zúdul az év egyik legnagyobb verstömege. De a személyes találkozások kedvelői is örülhetnek: április 10-én lesz a kötet hivatalos születésnapja, akkor rendezik meg a bemutatót.

Hetvenöt oldalnyi vers ugyanarról a témáról: egerekről. Látszólag mind gyerekeknek szól, de az is elképzelhető, hogy inkább a felnőtteknek. **KOVÁCS ANDRÁS FERENC** *Egerek könyve* című különleges kötetéről **HÉTVÁRI ANDREA** írt.

Szózsonglőr Egérországban

Kovács András Ferenc Kolozsvárott végzett az egyetem magyar–francia szakán, jelenleg Marosvásárhelyen él, a Látó folyóirat főszerkesztője, számtalan rangos irodalmi díj birtokosa, irodalmi munkásságáért 2010-ben Kossuth-díjat kapott.

Legújabb kötete, az *Egerek könyve* alcíme szerint *Nagycsaládi egerészeti verseskönyv*. „Mostanában challenge-nek mondják, ez kihívás volt. Ez a kihívás nem most fogalmazódott meg bennem, hanem a 80-as években. 2000-re még előjött öt egeres vers, 2009-ig további kilenc, és mindenféleképpen be akartam fejezni” – részletezte maga a szerző az Írók Boltjában tartott könyvbemutatón. Első ránézésre igényes, szép, szokványos gyermekverskötetnek tűnik a kiadvány, második pillantásra azonban kiderül, hogy valójában versbe szedett világtörténelmi egérciklopédiát tart kezében a gyanútlan és rendkívül szerencsés olvasó.

A kötet két nagy ciklusra tagolódik, ezzel mintegy megfelelve a versanyagot. Az első a *Minden egér a világon*, a második az *Égi és földi egerek* címet viseli, s valóban a világ minden égtájáról és mindenféle időkből gyülekeznek itt az egérforma rágcsálók az ókortól egészen napjainkig. Tupá Kra Nánong, a borzas ősegér alakja éppolyan meglepően eredeti, mint az óegyiptomi cincogó, aki nyelvi leleményekkel teli fohászt intéz Réhez. „Égi bárkád kirágom, Rá! / Kis lyukat rágok belé, Ré! (...) Úgy kérlek rá, úgy vágyom, Rá, / ahogy csak egy kisegér, Ré!” Az

egyetemes egértörténelem folytatódik, Egyiptom után következik a felvilágosodás eszmeisége, mely az egértársadalmat sem hagyja érintetlenül. Majd jön a romantika, aztán a különböző égtájak: Afrika, Svájc, Franciaország, Japán, az Északi-sark, sőt a szokatlan verseskötet egészen a mai modern kor egeréig vezeti az olvasóját. Az őskor hősegerétől hosszú út vezet az elektronikus leszármazottig, aki a sajttal már nem sok mindent tud kezdeni, az e-mailekkel, az egérhölgyekkel és a fájlokkal azonban annál jobban boldogul. „*Jackie meg udvarolt Cybillnek: / „Picinyem, kattintok, imil megy! / Olvasd a honlapom – Te vagy a Honlapom! / Jövőre becézhetsz Emilnek!*”

Az őskori, ókori egér mellett megjelenik a népdalok szegény egere, de van itt házias egérleányzó (*Cimpike*), sőt vállalkozó egér is, aki mestercukrázatot nyit és üzemeltet a sorok tanúsága szerint. Figyelemreméltó az egérhősök változatossága mellett a különböző versformákban és a lírai műfajokban való tobzódás. A lírai fohásztól a kanásztánc-ritmusig, a klasszikus időmértékes strófáktól a felező nyolcasig mindenféle ingyencség megtalálható az egeres kötet vidám lapjain. De van itt népdal, altató, limerik, nyelvtörő, szonett, ballada, verses fabula, sőt régeiben elbeszélt verses egértörténet is.

Valóban családi verseskönyv ez, megtalálja benne kedvenc rímeit az óvodás, de megtalálja az iskolás nemzedék is, sőt a felnőttek is jókat derülhetnek, hisz a költemények jó része kultúr- és művészettörténeti háttértudást igényel. A szerző 2003-ban megjelent *Vásárhelyi vásár* című gyermekverskötetéről írja Keresztesi József (Litera, 2004. február 3.) „A gyűjtemény jó része nem tekinthető tehát klasszikus értelemben vett gyerekversnek, hanem inkább gyerekversként is olvasható költeményekről van szó.” Megállapítása e kötetre is érvényes, hiszen komolyabb háttértudás nélkül a szövegek nagy része kevésbé élvezhető, értelmezhető, az óvodás korosztály befogadóképességét mindenképpen túlnövi és meghaladja. Ahogy maga a szerző fogalmaz: „Gyerekversek is vannak ebben a kötetben, (...) de ez egy nagyon személyes egérvers-kötet, ezek történetek, némelyik nagyon metszően szatirikus történet.”

éppen szellemtörténeti áramlatot idéznek meg (*Csakrág Jocó, Cin Cao és Cung Ce, Márszeji víg egerek*). Ezek a költemények igazi csemegét jelenthetnek a család verskedvelő gimnazista, egyetemista vagy felnőtt tagjainak. A kötet egyetlen jól felépített egész, az a fajta verseskötet, amely sokféleségében is egységes tud maradni, amelyre sok év olvasmányélménye után is emlékszik az ember.

Első és sokadik belelapozásra is világosan látszik, Kovács András Ferenc Egerek könyve c. kötete a költészeti elitben foglal helyet. A besorolás azért is egyértelmű, mert az a költő, aki egyetlen témáról 75 oldalon keresztül képes változatos hangnemekben és lírai műfajokban, más-más versformákban ritmika-ilag hibátlanul megszólalni, mindenképpen a szakmai elithez tartozik. Szintén ritka, hogy egy minőségi gyermekverskötetben a humor, a szellemesség és a jó ízlés, valamint a tényanyag és a fantázia ilyen kellemes arányú keveréket alkosson. Gyakran előfordul, hogy egyik vagy másik túlsúlyba kerülhet a többi rovására. Kovács András Ferenc kötetében a versek úgy maradnak kellemesen fanyar-humorosak, hogy közben a könnyedség is állandóan ott lebeg bennük, körülöttük, persze ehhez nyilvánvalóan hozzátartozik a verstani virtuozitásból fakadó elegancia, amelyet a kötet (és a szerző), ha szeretne, sem tudna letagadni.

Egy biztos, ha a szerző kiterjedt életművének ismerete nélkül emelnénk le a könyvesbolt polcáról a kötetet, s pusztán költői névjegyként tekintenénk rá, akkor e névjegy igen jelentős. A témák, formák, hangulatok könnyed váltogatása az emberben a szózsonglórködés, a szóbüvészet képzetét villantja fel, s mindent olyanformán, hogy a versek önmaguk köré is külön világot, különleges atmoszférát szőnek. Ezt az atmoszférát szépen keretezik, erősítik Szalma Edit illusztrációi, aki elmondása szerint, mindenképpen szerette volna különválasztani vizuálisan is a két ciklust. Ezért az inkább felnőtteknek szóló második rész színei visszafogottabbak lettek. A többgenerációs verseskönyvből kedvünkre válogathatunk hangulatunknak, érdeklődésünknek megfelelően.

A kötet lapjain legalább annyi macska bukkan fel, mint ahány egerhős, bizonyítják ezt például az *Egérnóta – nagy mulatság!* nyelvtörőnek is beillő sorai:

*„Három egér sajtárt rág a kamrában:
Nincs erő a kajtár macskák karmában!
Három egér tornácon rág görbe szöszt:
Görcs járjon a bolhás macskák körme közt!”*

Újabb költői bravúr Futokoda Cukijó, a japán csodaegér haiku-füzerként megírt története vagy Cincius Mus Musculus, a római bajnokegér disztichonban megfogalmazott gladiátor-dala:

*„Elmenekül, berezel, fut előlem a borzas oroszlán –
Kergetem én a kigyúrt, bajnoki macskaficsúrt!”*

Üdítő színfolt a sokféleségben az *Egeresi nóta* – az *Erdő, erdő* című népdalra írt, annak dallamára és prozódijára tökéletesen ráénekelhető szöveg:

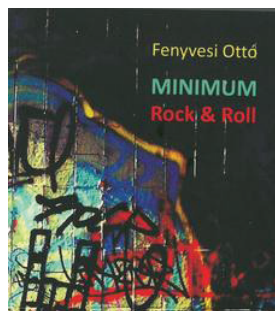
*„Pertő, pertő, pertő,
Egeresi tyúktepertő:
Harminc egér rágja,
S hoppon marad tizenkettő.
Sajtot adnék annak az egérnek,
Ki nem áll bé macskapecsenyének!
Édes egerecske,
Sose gyere Egeresre!”*

Kovács András Ferenc számára a gyermekversek írása nem pusztán egyfajta kötelező szolgálat, hanem inkább a költői életörömmök abszolút forrása: „Én jól szórakoztam, az az igazság, hogy azt akartam, hogy én is jól szórakozzak.”

Ha van kötet, amelyik továbbviszi, továbbhagyományozza és átörökíti a költészet kincsesládáját, akkor az *Egerek könyve* c. kötet ilyen. Jól tudjuk, hogy a jó fajta líra legalább két összetevős: a formaművészet mellett a vers belső tartalékainak, mélységeinek is építenie kell benne. Mégis kívánczok a végére egy kívánság. Ha a ma publikáló költőnemzedék (és itt most tekintsünk el az életkortól, mert ez igen gyakran nem mond semmit a szakmai kompetenciáról) csak fele ilyen szakmai vértettségnek, virtuozitásnak volna birtokában, már nem volna veszve a – formai és tartalmi szempontokból is egyre inkább a minimalizálódás, az elpróziaiasodás felé tartó, a lassacskán epikába hajló – magyar líra jövője.

FENYVESI OTTÓ a kortárs költészet lemezlovasa, aki könnyedén mixeli a rockot a lírával, a disznóvágást az irodalommal, és közben hidat épít a kultúra távolinak látszó szigetei között. A *MINIMUM Rock & Roll* című kötetet értékeltük.

„Vadnak születtünk”

Néhány éve, amikor fellángolt a vita a politikai költészetről, sokan viccesen megjegyezték: a közéleti líra szerepét már korábban átvette a könnyűzene. Egyesek az Alvin és a Mókusokra hivatkoztak, mások Koncz Zsuzsával, Bródy Jánossal (pl. *Ha én rózsza volnék*) vagy egy-egy alternatív együttes (pl. Kontroll Csoport) néhány számával érveltek. Az irodalmárok többsége azonban hangsúlyozta, ne keverjük a lírát a popzenével, teljesen más műfaj a kettő.

Mindezek fényében különösen zavarba ejtő a hamvaiból feléledt Tiszatáj Könyvek sorozat új darabja, Fenyvesi Ottó *MINIMUM Rock & Roll* című kötete. A borítón egymásra rétegződő falfirkák láthatók, a könyvben minden „vers” címe &. Aki ismeri az 1954-es születésű, vajdasági származású költőt, ezen talán nem lepődik meg különösebben. Fenyvesi Ottó régóta készít kollázsokat, életének bizonyos szakaszában elmerült a rádiózásban, az újságszerkesztésben és a lemezlovasságban. A kortárs magyar költészetben azonban ritka, hogy valaki egyszerre ennyire pop és irodalmi, egyszerre ennyire retro és aktuális, egyszerre ennyire punk és akadémikus legyen.

Könnyen mondhatnánk az egyes darabokra, hogy nem is versek. Hol maradnak a rímek? Hol található bennük a ritmus? Dalszövegeknek rövidek és szabálytalanok, naplóbejegyzéseknek túl líraiak. A formájuk alapján megállapíthatjuk: nem prózáról van szó. Néhány kivételtől eltekintve nem érnek margótól margóig a sorok. Az egy oldal terjedelmet soha el nem érő részekben időnként feltűnik egy-egy történetfoszlány. A nyelvezet hol szakszavakat tartalmaz, hol disznószart (szó szerint), hol

lírai, hol köznyelvi. Az egyes ciklusokat a magyar kártya négy ásza, egyben a négy évszak tagolja: a tavasztól eljutunk a télig. Ha ezt metaforikusan olvassuk, akkor a napló műfaja juthat eszünkbe, vagy akár egy létösszegzés kísérlete is. Ez utóbbit erősítik a kezdő versek, amelyek egy személyes teremtetéstörténet egy-egy elemét mutatják meg. A zárlatban pedig kultikus lemezek sorakoznak a padlón, és egy embert visznek ki lábujjhegyen a szobából.

Láthatjuk, komoly gondot okoz, ha Fenyvesi Ottó kötetén a tiszta, könnyen elhatárolható műfajokat, hangnemeket kérjük számon. A *MINIMUM Rock & Roll* képes elszökni az irodalom határáig, képes alternatívának maradni az igen szerteágazó kortárs magyar literatúrában, ahol a slam poetry és az intellektuális költészet között hatalmas úr tátong. A Fenyvesi-szövegek pedig olyan függőhidat képeznek a Vajdaság és Magyarország, a pop és a könyvkultúra között, amely egy elképzelt drótkerítést átívelve biztosítja a szellemi javak szabad mozgását. Ebben az értelemben a szerző vérbeli kultúrcsempész, hiszen nem titkolhatja el, hogy azokhoz beszél, akik *A szürke ötven árnyalatán* kívül ismerik a magyarság százötven árnyalatát, és az érettségi után legalább tíz évvel sem undorodtak meg az irodalomtól. Fenyvesi Ottó kötetéhez kell szellemi muníció, és az sem titkolható, hogy az összeállítás főleg az értelmiségiek látásmódját tágitja a pop, a Balkán és önmaga irányába.

A szövegek báját az a vidékiség adja, amely groteszk módon keveredik a klasszikus műveltséggel: „*Manchesternek hívták a kecskét. / Mozartnak a kutyát. / A hirtelen megalvadt csendben neveltünk a kiscsibéken.*” Néha azonban a falusi idill torz tükrök nélkül jelenik meg, és a sorok közül kiszüremkedő hitvallásból azt hihetjük, igazi költészet csak vidéken teremhet:

„Elmondom néked röviden:
a kertben kotlóstyúk kapirgál.
A fák közt csupa idill, metrum,
Parnasszusi permetek.
Jambusok bukdácsolnak a lépcsőn felfelé.
Szavak csörgedeznek lágyan.
Valahonnan középvidám,
boldog költészet szivárogo.”

Ha létösszegzésként tekintünk Fenyvesi kötetére, akkor szaggatott memoárként is megközelíthetjük. Sokszor találkozunk egy-egy középpontba kerülő emlékkal, amely a megszólaló jelenbeli helyzetét is meghatározza. Ilyen a hithez és a valláshoz való viszony:

*„Azt mondta a plébános úr,
mondjak el öt miatyánkot,
illetve három hiszekegyet,
és bánjam meg bűneimet.
Az Úr látja lelkemet.
Hiszek egy, kettő, három.
Nem tehetek róla:
hogy leesett a rádiórom, és
megpillantottam a tanárnő
(háztartástant oktatót)
keresztbe tett pucér lábait.
Mebántam,
azokat a gyönyörű combokat
és a radírgumikat.”*

Ami azonban nagyon zavarja a versek megszólalóit, az a bölcsészettudomány. A láthatóan művelt akadémiai titkár (mert-hogy ez is egyik arca Fenyvesinek) gyakran belerúg az irodalomtudományba, és a rock and roll vadvirágaként inkább könnyűzenei műveltségét fitogtatja. Olykor azonban nem tudja türtőztetni magát, és a disznók elé veti az irányzatokat: *„Pácban a hermeneutika! / Véletlenül bedobtam a moslékba. / A disznók majd jól bekajálják. / De az is lehet, valamit / nagyon félreértettem.”* Ez akár komoly sértésként is lecsapódhatna egy-egy elszánt bölcsésznel, ha az olvasottak alapján nem jönne át: Fenyvesi öniróniával mélyen átítatott disznótoros házipállinkát rejtett el verseiben, amelyhez kell egy nagy adag értelmezői nyitottság. Az is beszédes azonban, hogy a bölcsészdumával már a „tavasz” című első ciklusban leszámol Fenyvesi kötete:

*„Különbén figyussz,
ha még egyszer olyat szólol,
hogy paradigmaváltás, vagy valami hasonló,
úgy rúgok alád, hogy visszaszállol az anyádba!
Az édes anyanyelvedbe, hallod-e?
Te posztmodern köcsög!”*

Fenyvesi gyakran nyúl a nyelvrontás eszközéhez is, és ezzel felépít magának egy igen különös szerepet. „Töröm az angolt” – többször ismételt vallomása ez a kötetnek, és mégis folyton angol nyelvű számok címeivel találkozunk. Majd később kiderül, a megszólaló olykor szándékosan töri a magyart, Domonkos István *Kormányeltörésben* című verséhez hasonlóan:

*„Okozni szomszéd.
Neked sok fejtörés.
Enyém telefon, te hívod.
Kell kis urán, ébredni reggel vidám.
Lenni tied urán.”*

De idézhetünk más helyről is:

*„Helló, kedves,
Hogy van ma, remélem, a nap csodálatos volt,
Ha igen, hála Istennek mindenható ámen.
Nevem kisasszony Brenda,
Vagyok az egyetlen paradigma,
Úgy döntöttem, hogy írok neked, mert azt követően,
hogy jó barát a legjobb csinálni az életben...”*

A kultúra határvidékét nem a popzene jelenti, nem is a falfirkák, hanem egyszerűen nyelvi korlátai vannak. Fenyvesi Ottó kötete tehát befogadói oldalról jelöli ki a kultúra határait, és Domonkos Istvánhoz hasonlóan még abból is képes költészetet teremteni, amikor a magyar nyelv majdhogynem csődöt mond működés közben. A *MINIMUM Rock & Roll* lehajol a nyelvi romlás virágaiért, hogy egy Rimbaud-kötet és egy Monk album között verssé préselje a szirmaikat.

A kötet néhány darabja a publicisztikát is lírává alakítja, ilyenkor korunk láttelekeként szalagcímekből születik meg a szöveg. Ugyanígy figyel a versek megszólalója az utcai párbeszédre, és a kölcsönvett „kalózszövegeket” is rákendrollosítja. Fenyvesi kiemeli ezeket a foszlányokat a szemétből, pillanatnyilag megmenti őket az enyészettől, mint ahogy a könyv folyton visszatérő technikájához tartozik az is, ahogy mások által fontosnak vélt gondolatokat idéz egy-egy műből. „Sorokat találtam benne aláhúзва” – olvashatjuk időnként, és ilyenkor érthetjük meg igazán, hogy Fenyvesi beszélgetni szeretne velünk kultúrélményeiről, mint ahogy vele is beszél-

getnek az aláhúzott sorok ismeretlen szerzői egy-egy pillanatra. Így az egész kötet kérdése az is lehetne: lehetséges-e ma a kultúráról beszélni? Hol vannak annak határai? Hiszen a *MINIMUM Rock & Roll* túlnő a könnyűzene keretein, és felbukkan a szövegekben többek között Fásy Ádám, az *Alkonyattól pirkadatig* és Tarkovszkij is. A kötet vége felé haladva egy hosszú idézet lehetséges magyarázattal szolgál arra, miért problémás ma bármilyen alkotás befogadása a nyelvi és a mediális tényezőkön kívül:

„A hírműsorról átváltok egy thrillerre, és hogyha van egy pillanat, akkor megnézem, mi is van a világban, vagy belenézek a Coolon valami másba. És az az igazság, hogy néha keveredik bennem az a film, amit látok, azzal, amit közben néztem egy másik csatornán.”

A szaggatottság, a folyamatos kulturális ingázás Fenyvesi kötetében akár ezt a jelenséget, a multitaskingra épülő olvasási stratégiát is modellezheti. Így kerülhet egymás mellé egy groteszk névmágia keretében Conchita Wurst és Ludwig Wittgenstein neve (Conchita Wittgenstein), és így férhet meg egymás mellett a digitális és a nyomtatott szövegekkel való játék is. A kultúra töredezett, egymásra rétegződő és egymással keveredő jelenléte határozza meg az egész kötetet. Nem véletlen, hogy könyv egy töredezettség-mentesítéssel ér véget.

Néhány éve, amikor fellángolt a vita a közéleti költészet és a könnyűzene viszonyáról, valószínűleg egy Fenyvesi-féle válasz rendet tehetett volna. A könnyűzene és a vers is lehet költészet – hangozhatott volna a felelet. Mindkettő akkor jut el az emberekhez, ha van benne spiritusz, ha van benne rock & roll. Fenyvesi írásainak alapézise, hogy „vadnak születünk”, tehát megvan bennünk a hajlam a nyitottságra, a ránk szabott keretek feszegetésére. Fenyvesi Ottó tudatmódosítója sajnos kevesekhez jut el, pedig disznóvágásokon, egyetemi bulikban, kopott albérletekben és irodalmi esteken jó helyen lennének ezek a „versek és kalózszovegek”, ahogy önmagukat definiálják az írók. Ezekből kiderül: a szerző a kortárs irodalom meghatározó lemezlovasa, ki egyelőre a bölcsészeknek keveri régi és új idők zenéjét, hogy különleges dolgok történjenek velük, és megtanulják összeegyeztetni az újat a régivel.

BOLDOG ZOLTÁN

Fenyvesi Ottó: *MINIMUM Rock & Roll*. Szeged, Tiszatáj Könyvek, 2015.

Néhány éve megszületett a rendszerváltás utáni időszakot bemutató, a mai magyarságról és a világról kíméletlen kritikát mondó, szakrális nagyeposzunk. Viszszatalálhat-e az emberiség az aranykorhoz? – foglалható össze **BABICS IMRE** *Gnózisa* egyetlen kérdésben. **FÜLEKI GÁBOR** szerzteágazó, alapos esszéjének segítségével utat találhatunk a magyar irodalom egyik legizgalmasabb építményébe.

Piramiskönyv

• Esszé Babics Imre Gnózisáról

Babics Imre *Gnózisa* című regénye a Napkút Kiadó gondozásában jelent meg 2013-ban. Nem mindennapi intenzitású olvasmányt vehet kezébe az olvasó. A könyv szövege líraian tömör, minden oldala, minden sora külön-külön emésztendő, akár csak az ókori nagy eposzok mondatai. Ugyanis regénynek álcázott eposzról van szó. Már alcíme is árulkodik valódi mivoltáról: Gnózis-ének, azaz ének abban az értelemben, mint a Niebelung-ének vagy az Íliász. Ének a transzcendenshez. Modern hősköltemény, korunk jelenébe-közelmúltjába, a kilencvenes évek Magyarországnak elsivárodó valóságába ágyazva. Hősei, eposzhoz illően, isteni erővel és szemlélettel felruházott személyek, akik azonban teljes természetességgel, szervesen ágyazódnak koruk viszonyaiba. Olyannyira, hogy a regény-ének természetfeletti eseményei is teljesen reálisnak tűnnek, mivel a szürke keret: a budapesti Havanna-lakótelep lehangoló világa hitelesítő ellenpontot alkot, és így a realitás és irreális két mérlegserpenyője tökéletes egyensúlyba kerül.

A mű szövegre neteg: olyan gazdagon és szerteágazóan burjánzó őserdő, fajgazdag trópusi regényesőrdő, amely gyorsolvasásra mindenképpen alkalmatlan, csakis elmélyült, mélybefigyelő, meditatív szemlélettel lehet megközelíteni. Lassan, egy

Amazonas ráérős biztonságával hömpölygő tudatfolyam-regény, amely kíméletlen őszinteséggel tárja fel azt a kiüresedett világot, amelyben a posztmodern emberiség él, vegetál, mondhatni „éldöglődik”. Kínzó élességgel mutatja fel a kiáltó ellentétet a világ állapota és aközött, amilyennek lennie kellene, tiszta lélekkel, emberméltósággal. Kiáltó ellentét az író szavával jelölt Ráérós-kultúrában, azaz archaikus, transzcendens emelkedettségben élő emberiség és az anyag rabságába süllyedt, haszonérdekeltté globalizált emberiség között.

Irodalmi párhuzamokként leginkább James Joyce, Szentkuthy Miklós és Határ Győző művei említhetők, de Babics Imre világa e hasonlóságok mellett is teljesen egyedi, egzisztenciálisan sűrű, szikáran emelkedett és egzakt. Burjánzó képzeletének határt szab a regény sajátos formaválasztása: a mű túlnyomórészt fegyelmezetten kopogó-gördülő hexameterekben íródott. Minden mondatával meg kell küzdeni, de minden mondata egzisztenciális érték.

Hangvételeben van valami szenvtelen, mintha a szereplők és a világ sorsát már az örök időből nézné – mégsem távolságtartó, hanem bensőséges, részvételi. A homéroszi mosoly juthat itt eszünkbe, vagy Weöres Sándor kifejezése, mely szerint vannak írók, akik „világszemmé” válnak, azaz egyszerre nézik az általuk ábrázolt világot magasabb szintről, és mégis a mű minden porcikájában, szereplőjében szinte holografikusan, mélyen átérzőn jelen vannak. Mintha a *Goldberg-variációkat* vagy a *IX. szimfónia* lassú tételét hallgatná az ember: az örök csend semmibe omló telítettsége, amely megbékítőn magába foglalja és felemeli, feloldja a világ minden zűrzavarát, ellentmondó törekvését. Ezt a tömörszerűséget az is jelzi, hogy már a könyv elején megsejtjük: struktúrája az egyiptomi piramisok szerkezetét tekintí mintaképnek.

A mű – eposzhoz méltóan – részletesen kifejtett hasonlatokkal tarkított, amelyek gyakran a transzcendens mondanivalót hordozzák, világítják meg egészen egyedi és sokszor meghökkenítő metaforákkal. Mint szöveg a szövegben, ablakokként nyílnak meg ezek az allegória-világok, a szereplők gondolatmeneteként, tudatfolyamuk kiágazásaiként. Mindig éles és létfontosságú egzisztenciális közlendővel telítetten. Hangütésük Rilke

ontológiai-egzisztenciális tónusú *Duinói elégiáinak* és *Orpheusz-szonettjeinek*, Weöres Sándor orpheuszi versbeszédének századunkbeli folytatása, elsősorban a főszereplő, Horváth Béla elmélkedéseiben: „A szél is az Úré, mégis a szél dobogó és mozgó szíve önálló.”¹ Vagy: „Isten hozta világra a létet. A Semmi imádja.”²

A regény ugyanakkor a sivár flaszterélet hiteles leírásaival hexameterbe emeli a legdurvább útszéli kifejezéseket is, s gyakran fél oldallal később már ragyogó fényű allegóriát olvashatunk valamely transzcendens eszmefuttatás megvilágításaként. Így képződik egyensúly a két világ között. Például a Havanna-lakótelepre zötyögő buszon utazó másik főszereplő, Emlék elméjében így tükröződik az őt körülvevő, lehangoló valóság: „Minden lépéssel közelebb a reménytelen élet forrásához. A bunkózónához. Közelebb a koszhoz. Színmagyarok gettója: lakótelep, íme, megjöttem! Ha időbusz lenne e monstrum! Ezer, nem!, kétezer évvel előreutaznék. Ósvadon állna itt, tele vaddal. Két perc, és felfalna egy emkány. Emberpatkány.”³ Ijesztő kép egy összeomlott civilizáció romjairól.

Speciális írói jellegzetesség ezen kívül bizonyos mozdulatok, cselekedetek időtartamának hajszálpontos megadása: „Huszonnyolc másodperc telt el, s ezalatt Pityukával erősen nézték egymást.”⁴ Mindezzel életünk időbe-vettségére, végességére utal az író, arra, hogy a legparányibb időegységek egymásutániságából áll össze végül haszontalanul vagy értelemmel telítve eltöltött életünk.

A könyv aforisztikus ajánlása kiválasztottság-tudatot sugall; a műbe mélyedve e mondatok jogossága és igazsága teljesen nyilvánvalóvá válik: „Ezt a könyvet kevés embernek ajánlom. Nem is ismerem őket. De el kell jönniük, különben >>csak<< Isténért éltem.”⁵ E regényfolyam tehát a transzcendens szférában otthonos lelkeknek szól, akikben globális korunk szíkölködik, de épp emiatt egzisztenciális-emberi feladatuk annál nagyobb.

¹ Babics Imre: *Gnózis*, Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, 2013., 77. o.

² i. m., 79. o.

³ i. m., 121-122. o.

⁴ i. m., 111. o.

⁵ i. m., 3. o.

Hamvas Béla A vízöntő című tanulmányában hatodik emberfajtának nevezi ezt a lénytípust, amely a modern massa-létbe zuhant tömegtől végletesen különbözik. S épp ennek az elszakadásnak az ereje röpti őket magasba, fűzi tovább a gondolatot Hamvas a *Világválságban*. Ezek az emberek magányosak, hisz ritkák; nehezen találhatnak egymásra – az író felvetése tehát helyénvaló. Isten tudata ugyan mindent megért, de bízunk e beavatási könyvre lelő, értő szemű emberi lények felbukkanásában is.

A piramis bejárata

A mű piramisát *A lepecsételt ajtó* című, alliteráló hexameterekben írt bejárat-vers nyitja meg, utalva tartalomra és formára: „megalitese mordul (...) hűsítő-hosszú hagyományhű hexameter-had / jön jellemtelenek jeleit jóváteszi jön jön”⁶, alatta a Szfinx képével. A Szfinx a könyv piramisától különválasztott betétlapon versként is jelen van egyébként a kötetben, egyfajta ars poeticaként: „visszhangozzák majd egek, földek, vizek: / én állok melléd a teljes szétesésben.”⁷

E teljes szétesést jól példázza a kötetet indító *Gyarmati emlék* című „verses gyorsregény”, mely Bill Blaise Björn Leon y Nuss nyugat-európai üzletembernek a rendszerváltás idején hazánkban befutott karrierjét, majd megigazulását ábrázolja.

A mű ezen első szakasza a könyvpiramisba vezető folyosóként a magyar, a közép-kelet-európai rendszerváltás körképe, egy nyugatról érkezett neoliberais vállalkozó esettanulmánya, élet-története. A karrierista, pénzéhes üzletember az ígéret földjére érkezik a rendszert váltó, gazdasági kapuit kitaró Magyarhonba, és ott hatalmas pénzbeli és egzisztenciális sikereket ér el. Ám idővel ráébred önnön élete ürességére, talán a magyar föld archaikus szelleme hat rá – mindenesetre feladja üzletember-életét, vagyonát, elszegényedik, ám szellemileg megvilágosul, és egy kis faluba visszavonultan éli tovább immár magyarrá váló életét.

⁶ i. m., 4. o.

⁷ i. m., betétlap

A főszereplő neve európaiságra utal – persze, ma már csak az európai értékek utóöngéiről beszélhetünk. Kis humort is rejt e névadás: Leon y Nuss, azaz leoninus (az *Űröm* című betétvers íródott ebben a versformában.) A magabiztos befektető „a korai kapitalizmus fertőjében dagonyázó Magyarországra utaztában az olcsó munkaerő és a – számára – alacsony árak bűvöletében nagy terveket sző a repülőgép business class osztályán.”⁸ A tervek – pénzszaporítás, nőszerzés – eleinte szépen sikerülnek, ám az üzletember sorsa nem a szokványos mederben folytatódik, anti-karrierre válik, feladja léha életelveit, és alámerül a kor magyar valóságába.

Ironikus, körmönfont mondatokon át siklunk a kortárs magyar társadalom és irodalom kibontakozó kritikája felé. Végül belénk hasít a felismerés: a létformát váltott üzletember maga az író, az elviselhetetlenül feszültté váló Budapestről a Bakony rengetegének remeteségébe vonult költő, akinek nem Párizs a Bakonya, hanem hazájának valós Bakonyszüce, ő az, aki: „elhagyja az egyre agresszívebb, egyre züllöttebb, egyre mocskosabb fővárost, és országos hányódásai során a Dunántúli-középhegység egy kis falvába vetődik.”⁹

A hős és az író sorsa a helyváltoztatásban és a munkahelyekben hasonló. A naplószerű bejegyzéseket azok tartalmát továbbfonó versek követik, s végül eljutunk a megigazulásig a könyvpiramis bejárati folyosója *SUMMÁS* című záróakkordjával: „Nem hittem én, csak istenit, / horgonynak használt a zenit: / ami szent, még létezzon itt / Nem hittem én, csak istenit”¹⁰

Ezt a bevezető regényszakaszt egyébként illusztrációk is kísérik, a globális kor idegenségét, plakátszerű ürességét hűen tükröző, a szöveget követő montázsok. Például mobiltelefon, melyből feszület nő ki. Profán és szakrális egybeolvadása, és a szakrális győzelme. S hozzá a szövegben a kétsoros: „Halló, itt a megváltó! / Bűnöd égbekiáltó.”¹¹ – figyelmezteti a telefonon át megszólaló hang az üzletembert.

⁸ i. m., 7. o.

⁹ i. m., 29. o.

¹⁰ i. m., 38. o.

¹¹ i. m., 19. o.

A piramis belsejében

A bevezető elbeszélés után induló főregény nyelvezetének és stílusának sajátos eszköze a beszélő-cselekvő alany látszólagos rejtettsége, mellyel egyfajta sejtelmes-misztikus hangulatot terem: a mű elején a két főszereplő, Emlék és Atkó még névtelen, hiszen Béla nevezi el őket később; amíg erre nem kerül sor, addig rejtett alanyként gondolkodnak, cselekszenek, kilétükre csupán az egyes szám harmadik személyű igealakok utalnak.

Az 1994-ben induló főcselekmény elején így bukkan föl Emlék: „>>Hát... ez az. Ennyi. A korszak is ennyit tud csak?<< Az ablak mellett állt, bámulta a játszótéri homokba lassan ürítő vizslát.”¹² Sem ezen első mondatban, sem később nem tudjuk meg még, ki a beszélő, ez a pestszentlőrinci Havanna-lakótelep paneltömbjében élő, a mindennapok szürkeségéből kiábrándult, intellektuális férfi. Névtelenül nyilatkozik meg lénye, gondolkodása előttünk.

Macskája nevére azonban már ezen az oldalon fény derül: Bnuckó: „Kényes perzsája dorombolt. – Papa elmegy moziba, Bnuckó. Nem baj? Vékonnyá-gyerekesse változtatta a hangját: Engem is vigyél magaddal Papa! Bnuckó még sohasem volt finnszínházban”¹³ – így tud Emlék Bnuckó szerepében is beszélni, a macskatestbe zárt (általa nem is ismert és tudott) szerelmével szót váltani. Vele beszélget, vele osztja meg gondolatait. S a macska nevében ő maga válaszol is rájuk, elváltoztatott hangon: „Vékonnyá-gyerekesse változtatta a hangját.”¹⁴ Jellegzetes, eposzian visszatérő sorok egyike ez a regényben. Emlék élete szerelmi társával önmagában társalog. Szomorú, később részletesen feltáruló, valóban jég-érzés. De „párbeszédük” nem árulkodik erről, általában humoros, ironikus hangú. S őt őszintén szerető felesége persze féltékeny a macskára.

Atkót egy kocsmai jelenet alkalmával ismerjük meg, mint idült és magában beszélő, erős fizikumú alkoholistát: „S azzal a tagbaszakadt fickó, aki első pillantásra szerencsevadásznak,

¹² i. m., 41. o.

¹³ i. m., 43. o.

¹⁴ i. m., 43. o.

marcona, zord és hétpróbás szeszcsempésznek, rideg, ámde belül lágy s érzékeny zsoldosnak látszott, végre elindult.”¹⁵ Név tehát itt sem szerepel, első olvasásra még a hirtelen alanyváltás is szokatlan, ugyanis néhány oldal után már nem Emlék, hanem Atkó a beszélő. Monológjaikat idézőjelek keretezik.

Bélára rendszeresen az „ő” névmás utal, már itt következő első felbukkanásakor is, nála idézőjelet nem használ az író. Ő a közvetlen, a legautentikusabb megszólalás. Az író lelke, úgy érezzük, itt egy az egyben nyilatkozik meg. A vézna, transzcendens emelkedettségben élő, aurákat figyelő, mágikus képességekkel megáldott, éppen villamoson utazó különös férfi magasabb szintről szemléli a sivár, nyüzsgő világ jelenségeit.

Az ő tudatfolyamát egészen más regénybeszéd jeleníti meg; itt más dimenziójú olvasást kíván a szöveg. Ekkor jelennek meg a mű transzcendens kulcsmondatai, és egyben deus ex machina történik: „Felnézett, bár nem kedvelte a villamosokra később felszállók auráját. (...) Ő sosem ült le. Lába nagyon fájt, mégsem. (...) Kitörölte a Ráérős-kultúra magát a fémekből, ásványokból, s ki az összes elemből. S mégis látta. Leszállt; nem bírta tovább a magasban. (...) Ment, gyökerekhez akart lehajolni. (...) A Ráérős-kultúra törölte magát az emberi szellemből, mert tudta, a szellem aludhat. És mikor alszik a szellem, az ördög majmai ropják vastag aranyláncokban. Az ültetvényt letaposnák, mint mindent, ami később jön: sietős piramis, gyors zikkurat és oda-kent kőkör.”¹⁶

Az autók közt botorkáló, szenilisnek, örültnek tűnő Béla az isteni erők parancsát, elhivatottságát, a világ szellemi fordulatát hordozza: „Tudta, a Ráérős-kultúra felébred az emberi szívben. Ébredszik, mert minden az emberi szív, s kitörölni semmit sem lehet onnan, a csillagokat sem. Akármilyen szülte világra a csillagokat, míg emberek élnek, minden a csillagok ősi vetése az emberi szívben. (...) Emberi szív nem aludhat, az ember alszik. (...) Az ősi Ráérős-kultúra felébred, s majd a vetése körbeforog szívükben! (...) Új jeleket küldj, Ráérős-kultúra!”¹⁷

¹⁵ i. m., 48. o.

¹⁶ i. m., 49. o.

¹⁷ i. m., 50. o.

A külvárosi térben furcsán, saját törvényei szerint mozgó férfit a járókelők részegnek nézik, pedig: „Továbbment, józanon. Ő nem kóstolt szeszt, tíz éve körülbelül és aurája szinte aranylott és szégyellte magát. Egyedül volt. Néha apácák, vallás méhei mentek az utcán és átnéztek rajta. Aranyszínű aurájuk volt, de lemondás, elfojtottság foltjai, mint a sűrű mézben a megfulladt bogarak.”¹⁸ Bélát, akinek neve talán az archaikus filozófiát képviselő Hamvas Bélára utal, titkos erők vezetik a Havanna-lakótelep felé, ahol egy panelház felett földöntúli jelenség, a várt isteni jel ötlük szemébe: „És egy aranyszínű arc bontakozott ki a szélső házból. Tízemeletről magas maga is, de mosolygott és nem volt neme. (...) Legelőször nem volt más ez az arc: formátlan szikla, olyan, mint egy babafej, fiatal vargánya. Egész közel apró vízzuhatag. (...) A Ráérós-kultúra a szívbeli tájék arculatát megváltoztatta. (...) A szellem, hogyha elalszik, a szívben aranyszín arc mosolyogjon forgó, ősi vetésre. Aranyszín arc a középpont. Állt dermedten a járdán, és az Idő kikerülte, mint zátonyt, auráját.”¹⁹

Az aranyszínű arc megjelenése a durva lakótelepen azt jelzi, hogy a transzcendencia mindenütt jelen van, a legalantasabbnak, legsivárabbnak tűnő helyeken, lét-telepeken is, csak észre kell venni, tudni kell róla. Konkrét helyzete pedig Emlék lakását jelöli meg a térben. Ez a jel nyűgözi le Bélát, aki a látványtól megdermedve meg sem bír mozdulni. Egy háza előtt üldögélő néni figyel föl rá, aki már „Ősz toll az Időben”²⁰, és viteti el a mentőkkel.

Ez a rejtettalany-váltás a regény további szakaszaiban is gyakori, nem mindig ébredünk rá rögtön – főként első olvasáskor –, hogy Atkó, Emlék vagy Béla beszél, cselekszik-e. Persze, megismerve jellemüket, képességeiket, ez később már gyorsan kikövetkeztethető. Mégis, ez a narratológiai eljárás a három főszereplő egylényegűségét fejezi ki.

Talán megkockáztatható az a feltevés, amit később a szöveg is igazol, hogy itt az emberi lény hármassá tagozódásának Doppelgängerre való kivetüléséről van szó: Béla a lélek, Em-

¹⁸ i. m., 51. o.

¹⁹ i. m., 51. o.

lék a szellem, és Atkó a test. Továbbgondolva: Atya, Fiú és Szentlélek. Esetleg Brahma, Visnu és Siva istenhármassága. Az örök egy-kettő-három szentszámossága, önmagába visszatérése. A mű szerkezetéhez mintául szolgáló piramis örök-egy-pont csúcsába összefutó három él. A túlvilág egysége és a földi világ széttagoltsága. A piramis pedig az örök fel-le mozgás jelképe is egyben. A szellemiekben széthullott modern kor, mely energiát nem igénylő zuhanás a csúcstól az éleken lefelé, és a piramis alján szétszóródik, s az atomizált, töredékszemcsés homoktengerben megsemmisül; avagy felfelé mozgás, fáradságos, de kitartó emelkedés a piramis lépcsőin, élein, amíg eljutunk a csúcsig, ahonnan széttekinthetünk az egészre, egy magasabb létszférába olvadva.

Az ezzel összhangban létező Ráérós-kultúra az egzisztencialisan emelkedett, értéktelített archaikus lét, aranykori eszméidő, ahol az ember az ősboldogság állapotában létezik, egyszerű materiális igényekkel, ám magasrendű szellemi tartalommal. A regény jelen ideje ezzel szemben modern, materialista kor, rohanással, agresszióval telített, szellemiekben kiüresedett kor, a rendszerváltás utáni Magyarország s egyben a hanyatló Nyugat és provinciájának kórképe. Emlék és Atkó jelenetei festik meg szikáran, éles láttató erővel ezt a világot, míg a szellemi síkon élő Béla jelenetei a látható világ feletti szférákat járják be, ő harmadik szemével lát, ezt a regény egyik gyakran visszatérő kulcsmondata is kifejti: „Kultúrált lény szellemi síkon jár a világban.”²¹

Atkó, Béla és Emlék

A világ szemében furcsa viselkedése miatt Béla a Dél-pesti Kórház demens osztályára kerül, ahol „[v]énségsgaz volt és ürülékszag. (...) Rácsok az ablakon. Rácsos tyúkketrec. Az élet esti homálya elől ide elbújtatva elaggott kappanok és tyúkok. (...) Csibe ő, kuporodva a rácsos ágyban. (...) Embrionális lét az övé, mint magma a bolygó legmélyében. (...) Vele szemben vékony bácsi. Nyitott ágyán ült és ürülékét ette magából. (...) A combja fehér és szőrtelen.”²² Béla néz ki itt rá az ágyketrecből, és Béla látása ez, ama szenvtelen, mégis részvételi tekintet, amely az egész regény elbeszélésmódjára jellemző.

²¹ i. m., 65. o.

²² i. m., 64. o.

A kórházi ágyban próbálja ki először testelhagyó képességét Béla: „S próbát tett. Elhagyta a testét és a korongba szárnyalt.”²³ – azaz földönkívüliekkel kísérli meg felvenni a kapcsolatot, sikertelenül, mert azok – meglepő módon – nem érzékelik szellemi értékeit. Ehelyett „látta a férfit maszturbálni a parkban”²⁴ – így pillantja meg Atkót, akihez a kórházból testben-lélekben kiszökik, és akit meggyógyít.

Így és itt ismerkedik meg tehát az alkoholista Atkóval, de a járókelőket megbotránkoztató esőtáncuk miatt most már mindketten az említett zárt osztályra kerülnek. Itt kerül kapcsolatba Béla az Atkót egy mozibeli verekedésből néhány napja megmentő Emlékkal. E neveket Béla adja nekik, aki a kórteremben meglátja Emlék előző életeinek árnyait; a férfi előző életeit mint emlékeket hordozza magában.

Béla léleklátó, Emlék lelkét a férfi belépésekor a kórterembe azonnal felismeri és mélyébe lát, Bnuckó szerepét is megpillantva. Bélát épp Emlék szenttelen elme-jellege ragadja meg, így választja őt szövetségésének: „és jég-tömb-aurájában kígyók tekeredtek. (...) Csak bámulta a férfit. (...) Macska, világtengernyi. S jég-tömb úszik a perzsa macska szerelmén. Testből testbe csap át ez a tenger. Jég-hideg és viharos mindig; nem tűri a könnyű lélekvesztőket. Gonosz asszony volt az a macska és azelőtt egy macska az asszony. (...) A férfi emlék, és nem tudja, kié, mert hisz sose hallott róla, de ő kell. Jég-hegy, hol kígyók tekerednek. Pillantása, akár anakonda kicsap jaguárra lomha folyóból. Ő kell, messzire tűnt ölelése krákok csápjai közt porladt el a tengerek árján.”²⁵

S e jég-hegy-férfi elhasítja az őt igazán szeretőket, Béla előre látja Emlék feleségének tragikus sorsát is: „Halálba tart az a bárka. Viszonzatlan szerelem, ne reméld a túlsó, nagy szerelemtől, mely sohasem érhet révbe, hogy könnyörülhet. Nincs kegyelem, ha a holtak imádnak, s megszületendő, elcsúszott idejükben, a testből testbe való úton. Mert van szerelem, mely örök, de nincsen örök test.”²⁶ Pedig „[m]indig gyönyörű nőik várják őket,

²³ i. m. 70. o.

²⁴ i. m. 70. o.

²⁵ i. m., 89. o.

²⁶ i. m., 90. o.

a jéghegyeket. Ha beúszna az izzó lávafolyamra, amely nyomorult hímek temetője, hogyha kihűl, ha beúszna a jég, lecsitulna a rossz hő, s lenne parázsló, hosszú, nagy szerelem”²⁷ – azaz Emléknek a reálisan adottat, saját feleségét kellene társául elfogadnia, aki később még halála után is kíséri: „S az asszony lelke a férje felett megtorpant. S nézte hatalmas, mélységes szeretettel.”²⁸ De a sors Emléket az elérhetetlenre determinálta.

Béla e felismeréseket a felindulástól nem tudja magában tartani, és szokatlan bőbeszédűséggel közli azokat a kórteremben. Atkó ezeket nem veszi komolyan, de Emléket szíven találják szavai, hiszen sajgóan ismerős előző életsorsait sorolja fel a rácsok közt kuporgó, vézna figura. „Kik ezek? Kikről kiabál a szemembe nézve? Ki ő? Ki vagyok neki én?”²⁹ – kérdi megdöbbenve önmagában önmagától Emlék. Tudja, innentől ő és Béla összetartoznak.

Ugyanígy látja meg később Béla Atkó előző életét is, „ahol belenéz a hibátlan úrbe egy emberi lény, egy római harcos, az úr is néma, beteljesületlen vágy, (...) úgy gyöttri e néma, beteljesületlen, mély szerelem, mint tán elképzelt fegyver ütötte seb, egy kaptapulté, száz kaptapult erejét egyesítő gépezetét, fáj”³⁰. Atkó előző lényé a végtelen térbe helyezi múlhatatlan szerelmi fájdalmát, és inkább tulkokkal tapostatja magát halálra, hogy megszabaduljon az értelmetlen szenvedéstől, így oldódva el a földi világtól. Ám ilyen öngyilkosságot újra nem követhet el, döbben rá később e lépést fontolgatva egy jósnő által feltárt sorsa fejlődési irányára. Ugyanezt a jelenetet érdekes módon Emlék felesége is látja ál-mában, mint Emlék előző életét: „Római százados voltál. (...) Ott álltál a pusztaságban és viszonzatlan, fájdalmas szerelmed a térbe helyezted el, kisugározta, kilökte magadból a végtelen pusztaságba.”³¹ Ez az egybeesés is, mint sok más, Emlék és Atkó egytelnyegűségére, közös gyökerére utal, mely Bélával is közös.

A tagbaszakadt alkoholista Bélától az Atkó nevet kapja, amely a férfi vállán átmenetileg – szellemi síkon – Béla által látható

²⁷ i. m., 91. o.

²⁸ i. m., 163. o.

²⁹ i. m., 92. o.

³⁰ i. m., 487. o.

³¹ i. m., 147. o.

tetoválásból (tetcóból) ered. Ez egy angyszárnnyú majmot ábrázol, ami Béla elnevezésével: „atlantiszi makákó”³², s később ebből képzí nevét szóösszerántással: At-kó. Ez a szimbólum máris Atkó szerepére utal: ő a fizikai világban a feladatok elvégzéséhez szükséges test, mely anyagi célok szolgálatába áll, és valóban: később Atkó gazdag üzletemberként politikai leszámolásba keveredik, Emlék tervének, a szakrális terror kísérleteinek végrehajtójává válik.

A regény végén más, anagrammatikus magyarázatot is kapunk Atkó nevére, de az ott már másodlagos fejlemény. Szót kell ejteni a három férfi életkoráról is: megismerkedésükkor Béla negyvenegy, Emlék harmincnégy, Atkó pedig huszonhét éves. Könnyen észrevehető, hogy mind között hét év a különbség. Hét év alatt alakul át az ember teste-lelke. Mégis marad egy közös áramlás. Ezeket a fázisokat jelzi a három férfi, akik mégis egyet alkotnak. S ha hét évenként megünnözzük visszafelé, végül a fogantatás pillanatához jutunk.

Béla egyébként igen gyakran elmélkedik a test és lélek viszonyáról. Testéből kilépő lelke ugyanis a köztes létbe, a bardóba is belát, bár a valódi túlvilág rejtve marad előtte: „Szellemi léthez az élet kell-e, a durva anyag, vér, gáz, bélsár, hogy a lélek csírázzék? És ugródeszka a test, vagy iszappal megtöltött hordónyi medence, ahonnan alig vagy annyira sem szabadulhat a hancúrozni, lebegni kívánó lélek? De ha ugródeszka, milyen víz várja az ugrót: éteri sellők, cáparajok vagy krákok csápjai? Atlantisz vagy atomkacatok? S mind éteri formákban. Vagy csak kád, vagy akár rajzfilmekben, üres köteknő várja az ugrót? Asztrállénye a szaltó közben van, de nem ér le. Míg él, nem hűsítheti titkos hab, s agyát nem loccsanthatja ki hús csempén.”³³

Pedig ő látja a túlvilági nagy vizek torkolatát: „És sodródik roppant torkolatokhoz. És nem mer beleúszni a furcsa vizekbe, pedig hát áramlat vinné oda könnyen, akár valahány ősz tollat a felszínen.”³⁴ S a halál tiszta lelkek esetében felröppenés e vizekről: „Az angyal feltámadt; új szárnyai nőttek. Furcsa vizekről

³² i. m. 93. o.

³³ i. m. 96. o.

³⁴ i. m. 113. o.

elröppent valamennyi pihével, s egy se marad le, mert együvé tartoznak örökké”³⁵ – festi meg egy kórterembeli idős nő halálát. Az öreg ávos viszont ürülékdarabként oszlik szét ezeken a vizeken halála után.

Szagrális terror

A mű tettsor-gerincét Emlék viláगतalakító tervének megvalósítás-kísérlete képezi: a Havanna-lakótelepen élő férfi elhatározza, hogy a velejéig kiüresedett, elfekélyesedett világot, s elsősorban a magyar valóságot transzcendens kezeléssel orvosolni fogja: szagrális terrorral és líraviláguralommal. A két szokatlan kifejezés jellegzetesen babicsi szóalkotás – különösségükben lényegretörőek.

Emlék elképzelése szerint a globális média- és pénzterrornak alávetett emberiséget csakis egy másik terror válthatja meg: a szent, az ősvallás terrorja, hiszen a szellemileg-erkölcsileg eltörpült embervilág önként nem akarja; nem is tudja, mit kéne akarnia, így hát – kutyaharapást szóróval – rá kell kényszeríteni a hiteleset, az igazat, az istentudatot, a fényben-élést. Nagy kérdés, hogy ez lehetséges-e. Ez tehát az emberiség szellemi-erkölcsi alapállásának visszaállítása, Hamvas Béla kifejezésével: a transzparens egzisztencia és az univerzális orientáció újraalkotása, realizálása.

A másik cél a művészet, az irodalom újbóli méltó helyére emelése, viláგuralmának bevezetése, s a cél erővel való elérését e kifejezés is sugallja: uralom. Az elfeledett líra fénybe emelése ez, ragyogják be ismét az emberi tudatot versek, transzcendenciát sugárzó ókori eposzok, feledésbe merült, már csak Isten tudatából visszahozható líravilágok. A transzcendencia és az abban gyökerező, azt hordozó művészet emelheti ki ismét a materiális sárba süllyedt emberiséget emberhez méltó, magasabb rendű létbe. Mindezt a világ egy mélypontján: a Havanna-lakótelepen kell elkezdni, onnan terjeszteni ki az egész országra s idővel az egész világra.

Emlék megismerkedésük után ráébred, hogy össze kell fognia Bélával, és így megvalósítható lenne az emberiség szagrálisba

emelésének terve: „A medrét kellene elmélyíteni és egy irányba terelni Béla varázsfolyamának... (...) ...akkor gátakat elsőprő erejű lesz. Ekkora képességekkel be lehetne vezetni rögtön a szakrális terrort gusztustalan, ocsmány országunkban, persze, ha van terv. (...) Itt a saját, mocskos kis fegyvereikkel kell végezni a népnúzókkal a szellemi páston, és csakis ott! (...) a pénzes reklám arra való lesz ezentúl, hogy hirdesse a létfontosságát s az uralmát minden szakrálisnak, erősebben valamennyi emberi terméknél. Ez megment minket a végső tűztől, persze csak akkor, hogyha divat lesz. (...) De miért a terror? Azért, mert nem lesz választása a köznek; mindenhol fog rá isteni énje. (...) nem lesz menedéke a Nagy Menedéktől. Csak túl-éli!...”³⁶

Így avatja be Bélát nem sokkal később nagyszabású terveibe: „A lélek fenségét akarom megerősíteni, fontosabbá tenni mindeneknél. Semmit sem akarok elvenni az emberektől, mindössze azt akarom, hogy a költőiség mindennél, érted?, mindennél erősebb legyen. (...) Ez az egyetlen gyógyír.”³⁷ Béla – szokásához híven – csak egy egyszerű „igen”-nel felel. A három férfi a cél érdekében Emlék lakásába költözik össze, miután Atkó Bélát a kórházi osztályról kicsempészi.

Az emberi létromlás teljesen logikus magyarázatára ébred rá Béla, mialatt testéből kilépett lelke szemléli Atkónak Józsiával, a brutális ápolóval vívott küzdelmét. Atkó éppen őt menti ki a zárt osztályról, amikor rájön: az emberiség történelme során egyre aljasabb és kistílúbb lelkeket hordozó emberi testek születnek, mert: „Egykor a lélek szétáradt csöpp emberiségben: aranykor, mert aurájuk aranylott, s mézszínű gabonákról vettek példát, és közösen leborultak a roppant orkánban, neve isteni gondviselés, (...) S kegyelemmel hintett létük az Úr teljességébe ajánlva visszamerültek a Térből. S hogy szaporodtak a népek, úgy szaporodtak a rossz kisugárzású egyedek, mert mind, aki áldott, visszamerült, hisz elérte a célját, s újból nem született meg.”³⁸ Frappáns és logikus világhelyzet-diagnózis a Kali-jugáról. A lélek egészségét ilyen nyersanyaggal nem is lesz egyszerű visszaállítani.

³⁶ i. m., 109–110. o.

³⁷ i. m., 119. o.

³⁸ i. m., 180. o.

A nagyszabású megváltásterv megvalósításához természetesen pénz is kell: a pénzhitű világot a saját eszközével kell legyőzni. A pénz megszerzésében Béla látnoki képességei segítenek: az ő lelki szeme a jövőbe lát, így gyerekjáték neki megtudnia a lottó telitalálat-számait. Íme, egy csodás elem, ismét nagyeposzhoz illő. A két lottó ötös főnyereménye így Emlékék zsebébe vándorol. A cél, amire egy részét fölhasználják, meglehetősen egyedi elképzelés: a panelháztömbben, amelyben laknak, megvásárolják az összes alattuk és felettük lévő lakást, és ezeket mindkettőjük szobájában lézervágóval aknaszerűen összenyitják, tehát a háztömbben két négyszögletes kerületű, csaknem százméteres magasságú kút képződik.

Emlék ötlete e panelkutak létrehozása önmaga és Atkó számára, melyek jelképszerűen mintegy átjáróként szolgálnak a túlvilágra, az aranyszínű archan. Atkó feladata a kivitelezés: „Mit is kell még megvennem a héten? Igen. Csak pénzkidobás; a lakása alatti, lakása feletti tíz ingatlant Emléknek. De az ötlete az jó: lézerrel lyukat vágunk a betonba, s akár egy akna, akár egy kürtő vagy döngkút, a szobája éppen olyan lesz. S függőágyban fog csuscsukálni. Jaj, de irigylem!”³⁹ Atkó maga pedig a kútban felfüggesztett köteleken fog fel-alá közlekedni, atlantiszi makákóhoz illően, edzésben tartva izmait.

Úgy áll ez a háztömb ezután ott a Havanna-lakótelepen, mint egy égbe, a transzcendens felé meredő óriás felkiáltójel, mint egy őskori megalit tömb, modern óriásmonolit. A szakrális terror és a líraviláguralom szentélye. A kút, az alagút ősidők óta a kollektív tudat része: átjáró a túlvilágba, a lélek világába, az átfúrt paneltömb ezt jelképezi: a legsivárabb valóságból is van út felfelé, lehetséges a felemelkedés.

Maga a paneltömb azonban felsérti az ősidők óta e helyen álló transzcendens fenomént; Béla az öröklét jelkép-növényével gyógyítja az aranyszínű arc sebét: „Mert hisz a durva paneltömb, mint egy kőkori balta, aranyszínű koponyába úgy állt. (...) És most itt a borostyánhajtások sokasága összecsomózni a kettémetszett szervszövényt.”⁴⁰ Ez a gyógyítás egyben a Ráérős-

kultúra újbóli kialakításának előfeltétele is: „Ráérős kultúrát működtet valamennyi gyenge borostyánhajtás. S eljut a szívbeli tájék legszentebb ligetébe is, ámbár szárnya sosem volt és sohasem lesz.”⁴¹

Emlék tervéről elmélkedve úgy véli, hogy a történelem megvilágosodott magányos remetéi a könnyebbik utat választották: elvonulásukkal lemondtak a világról, lemondtak az emberiség megjavításáról, megváltásáról. Ő magára veszi ezt az embertelen, mégis fölemelő feladatot: ha kell, erőszakkal fogja megváltani az emberiséget. Ehhez materiális eszközre, pénzre van szüksége, amihez hozzá is jutnak. Szóljon a rádióból, tévéből verszőn, lepjék el költeményplakátok Budapestet és az országot. Hirdesse minden a metafizikát, a transzcendens eszméket. S a tömeg, eszi, nem eszi, nem kap mást. Most szellemi-lelki moslékot kap, elfogadja, és egyre lejjebb süllyed. Ha emelkedett lelki értékeket kap, ő maga is emelkedni fog, még ha nem is mindenki és nem egyforma mértékben: „Ki kell dolgoznunk, pontosabban szakemberrel dolgoztatnunk egy olyan programot, amellyel bejuthatunk az internetbe, és ott terjeszthetjük a líraviláguralmat. Természetesen angol nyelven. Minden számítógépen, amelyet már az internetre kapcsoltak, ott kell lennie a szakrális terror ismertetőjegyeinek. (...) Be kell tehát jutnunk a médiába mindenáron. A televízióban, a rádióban, az írott sajtóban meg kell jelennie a szakrális terrornak. (...) A villamosok oldalán végül is éppúgy lehetne egy négysoros vers, mint egy fogsasztareklám.”⁴²

Később így magyarázza el Atkónak a líraviláguralom eszméjét: „Tegyük fel, Magyarországon sikerül megvalósítanunk a szakrális terrort. Egy nép megváltozik, költőien él. De mi ez a tíz és fél millió ember a másik ötmilliárdhoz? Azok hogyan fognak megváltozni? És mikor?”⁴³ – kérdezi Atkó. Emlék válasza: „Mindig is egy folyamatosan, szívósan terjedő mozgalmat képzeltem el az egyszeri robbanás után. Mint mikor az atomfelhő szépen körülússza a Földet. (...) Biztos vagyok benne, hogy a többség igenis, költőien akar élni, csak nem tudja, hogyan fogjon hozzá.

⁴¹ i. m., 191. o.

⁴² i. m., 286–287. o.

⁴³ i. m., 291. o.

Hiszen a kishitűek elvették tőle ezt az életstílust. Patetikusnak, túlhaladottnak, nevetségesnek bélyegezték. Helyébe állították a gúnyt, a kételkedést, a fölényeskedő reflektálást. Az állandó teremtes helyett a saját kisszerű nyáladásukat tették követendő modellté ezek a nyomorultak. De semmi sem tart örökké. S én legalábbis remélem, hogy még a végső tűz előtt megváltozik a világ.”⁴⁴

Azonban egy végtelenen anyagba süllyedt emberiségen erőszakkal nem lehet segíteni. Akarata ellenére senkit sem lehet megváltani. A lelki vízőzónának magától kell levonulnia. Weöres Sándor szavával: a trágya-özönnek, Hamvas Béla fogalmával: létontásnak. A remete-bölcsek belátták ezt, ezért vonultak ki a világból. Emlékének is ezt kell belátniuk; és keserves a tapasztalat. A trió terve egyfajta felsőbbrendűségi tudatról, übermensch-i gőgről tanúskodik, bármily nemes is a célja, kijelöl, orientálni kíván – még ha a legnagyobb célok felé is; ám túlzottan magabiztos önmagában, céljai helyességében.

Emlék tervét máris, még a megvalósulás előtt az öröklétbe, a világot átölelve tartalmazó Isten minden-egyekedvű szemléletébe vetítve látjuk Béla, az előangyallá váló lény képzeletében; s e kép láttatja meg velünk a könyv címadásának értelmét is: „Így hát Emlék műve, a terv majd ott lesz a Semmiben: angyal, szent uralom dinamója, remény. S szétolvad a Nincsből. Tán lavínak százazrei omlanak így ki a Téből, fenséges kozmosz-hegyoromról. Folyton omolnak, egyre omolnak alá, a teremtmények magas, örült céljairól panorámát nyújtva az Úrnak: a gnózis.”⁴⁵ A gnózis, melyből az ókeresztény hit egyik ágazata nőtt ki, az objektív isteni tudat megismerése, s fő eszmeként hordozza, hogy az ember lélekútja a tökéletlen földi világ sötétségéből a tökéletes égi fénybe tart, tehát metafizikai felszabadulás, jelen esetben tehát világ- és önmegismerési út, melyen a regény önnön szereplőit és az olvasót végigvezeti.

Béla elmékedéseiből bomlanak ki általában a lételméleti fejtegetések, az erkölcsi-emberi célok mérlegelése, különleges metaforákkal világítva meg, mint az itt következő, a szakrális

terror helyességéről-helytelenségéről meditáló szakasz: „S akkor úgy érezte: felelnie kell nagy büntömegért, mit Emlék elgondolt jégcsap-hidegen, s amit Atkó majd véghezvisz mint szárnyas majom. Elszabadultak, isteni maffia ők. Mert Isten is elszabadulttá lett tán, érezvén közeledni a szörnyűt. Az úr az tágul, azonban kérdés, Istennek mi az úr? Egy gránát, felrobbant pusztító fegyver a Semmi harcmezején? (...) S harcolhat-e Isten?”⁴⁶ S harcolhat-e Emlék és Atkó az emberiség általuk elgondolt lírajaváért? „Azt sem tudják ők, mi a kín, megalázva még sose voltak, s isteni maffiaként meg akarják változtatni az emberiséget, s így megalázni?”⁴⁷ Tervük tehát manipuláció, hübrisz, s Béla szellemszemei előre látják, hogy felelni fognak érte, egyre nehezebb és nyomorultabb sorsú újjászületésekkel a jövő káoszba süllyedt Magyarországon.

S Emlék sorsát követve látja, amint titokzatos végzet által elrendelve örökké elkerüli karmatársát, az ősi-örök maja papnőt, akivel: „Akár két delfin a szkúner nyomvonalában, úsznak a tenger időben. Egyik felbukkan a vízből és a magasba vetődve halad, míg társa alul megy éppoly gyorsan, majd feldobja magát, levegőben száll, s most párja suhan lenn. És nincs párhuzamos szép mozgásukban, mert ugyanabban az ősi elemben ők egyszerre sosem tartózkodnak. S megy a szkúner, nyomvonalat húz; tenger időt. S körötte a tenger Tér, mely várja, hogy egy szkúner felszántsa idővel, vagy másféle hajó, s neve: Isten.”⁴⁸

A különleges hasonlat találóan ábrázolja Emlék és Társa reinkarnációit: Emlék mindig csak macska formájában találkozik lélekpárjával, mint az egymást kerülgető delfinek. A lélekút mégis teleologikus, az egymásnak rendelt pár a végtelen időben egyszer mégiscsak találkozik: „És majdcsak kikötőbe hajózik a szkúner, amely maga Isten, majdcsak eléri a révet. Olyan nyugalom lesz, az Úr ha horgonyt vet, melyet elképzelni felesleges, akkora őscsend. Nyomvonalat nem húz többé; nem szánt fel Idő Tért. És a tükörsima tengerből most végre együtt száll, röppen a delfinpáros fel, s a magasban a mozgás megszűnik, s ők megmerevednek, olyan nagy a csend ott, mert Isten kikötött és

⁴⁶ i. m., 208. o.

⁴⁷ i. m., 209. o.

⁴⁸ i. m., 210. o.

ősnnyugalom van. E béke nem tűri el a váltakozást; ez a kép az öröklét kettősüknek hát: tengervízből kivetődő, párhuzamos, szép testek az Úr emlékezetében.”⁴⁹ Szkúner-hasonlatnak nevezhetnénk. Mintha egy posztmodernitáson túljutott Védát vagy Mahábháratát olvasnánk a lelkek szenvedéssel teli, de végül a megvilágosodást és lélektársukkal való egyesülést elérő vándorlásáról.

Később a megváltásra váró, rendszerváltásban anyagilag-szellemileg megnyomorított Magyarország kerül Béla gondolatainak fókuszába, s fest erről az állapotról szívbemarkolóan érvényes képet: „Mindazonáltal olyan szabad ország vagy, Magyarország, mint szabad egy sivatagban a foka, vándorcirkusz felszabadított állata, hogyha nincs víz, felszabadított. Szállt és nézte: alatt a hó foltokban elolvad, akárcsak vedlik a sarki róka, de hulló szőre alatt nincs új, csak a bőre, ám az férgekkel teli, férgek: mennyi szemét gyűl lenn. Iszonyú sok, s mint a rühatkák, úgy szaporodnak, s vedlő róka sebes bőrén. S nincs nagy tudományú sámán, hogy gyógyítsa, porított tundrafüvekből készült főzettel kenegesse az állati testet, nincsen ilyen lény. Emlék tervei vannak: a durva szakrális terror. (...) leperzselné a beteg bőrt kíméletlenül. (...) S ő felelős.”⁵⁰ Mármost ő maga, Béla – döbben rá önnön kétes szerepére a tervben, amely tehát nem megoldás az országra, a világ bajára, a létrontottság állapotára.

Nagyobb kímélet, isteni tudás, mély gyógyító erő kellene erre a bajra, s ehhez ők még hárman együtt is kevesek. Maga a kor levegőtlenisége lehetetleníti el törekvéseiket. Légüres térben nem lehet a világ nyugodt lélegzését visszaállítani: „mintha egy angyal a fáknak lámpással próbálná meg pótolni a napfényt, hogyha a csillag hősín törpévé zsugorodna már, fotoszintézishez nem nyújt égbeli áldást.”⁵¹ E felismerést követően Bélában megtörik az addigi elhatározottság, és mágikus erejének gyengülését észleli. Ezt a regény végéig lassú, de folyamatos csökkenéssel veszíti el.

A fölérősödött, izompacsirtává változott Atkó egy pökhendi menedzseren próbálja ki elsőként a szakrális terrort az utcán,

⁴⁹ i. m., 211. o.

⁵⁰ i. m., 212. o.

⁵¹ i. m., 615. o.

letérdeltetve az őt sértegető ficsúrt: „Úgyhogy mondd szépen utánam a következő mondatot, és akkor elengedlek: Vesztettem, a szakrális terror erősebb nálam.”⁵² A menedzser, csak hogy szabaduljon, kényszerből elismétli. Kérdés, beindul-e ettől a váratlan jelenettől életében valamilyen jellememelő fordulat.

Atkó később, már a nagy feladattól való menekülés kezdeti jeleként – hétvégékre – Bakonyszücsre költözik, ahol telket és házat vásárolt, s egy különleges kertet hoz létre; az író itt (is) magától értetődő önéletrajzi elemet sző szövegébe, hiszen ő maga is e faluban lakik, s Atkóéhoz hasonló kerttel rendelkezik. Atkó, Attila tehát, Isten ostroma, lényegében szintén ő maga. Amint a többi szereplő is az ő tudatának kivetülése: Atkó, Emlék, Béla, az ő vagy akár az általános ember személyiségének három oldala. Erre – bár addig is nyilvánvaló – a mű végén egyértelműen fény derül, hiszen itt, feladatuk végeztével Atkó, majd Emlék beleolvadnak alkotójuk, Béla szellemébe, aki maga az író.

A szakrális terror és a líraviláguralom mély és nagyszabású terve hoz ugyan részeredményeket; 2000. január 1-jére tervezett bevezetésére mégsem kerül, nem kerülhet sor. Részeredmény az elfeledett költészet darabjainak földi világba hozása Isten tudatából Béla által, „az Úr emlékezetéből őneki kell valamennyit az emberi síkra egyenként újra lehúznia.”⁵³ (ezek természetesen az író saját költeményei, s alapvetően szintén metafizikai indíttatásúak), szintén Béla ment meg egy idős nőt a lakásmaffia által való kilakoltatástól; külön történeté kerekedik, ahogy Atkó mőresre tanít egy újjgazdag politikuscsemetét a Bakony rengetegében.

Atkó lépéseit azonban a szakrális terror kérdésességére rádöbbenő Béla ezután mindig visszafordítja, semlegesíti. Megakadályozza az Atkóval szóváltásba keveredő nyegle politikusivadék kivégzését azáltal, hogy lélekként – Atkó teljesíthetetlennek tűnő életben-maradási feltételét teljesítve – verset tölcsérez a Bakony egyik fájához kikötözött ficsúr fejébe, amelyet egy öngyilkos írt senki által nem ismert búcsúversként épp e fa tövében, de a vers ott lebeg a túlvilági térben. Atkót annyira megrázza az élmény –

⁵² i. m., 207. o.

⁵³ i. m., 217. o.

hisz Béla közreműködéséről nem tud – hogy hetekig meztelenül bolyong a Bakony rengetegében, míg végül Bakonyszücsre vetődik. Béla menti meg az ő és Emlék életét is, mikor bérgyilkosok a lakótelepi lakásban rátörnek, Atkót keresve.

Atkó pedig megment egy idős csillagászt a Havanna-huligánok karmai közül – ekkor küld először verset Béla a Túlból – e csillagász unokája Xénia, akit az öreg elhunytá után kvázi örökbe fogadnak.

Xénia

Xénia kezdetben idegenkedik Bélától, de későbbi vallomása Emléknek az őt különösen kedvelő látnokról s a köztük kialakuló mély lelki kapcsolatról tanúskodik: „Bélából még öntudatlan állapotban is árad a szeretet, a hála és a figyelem. Állandóan figyel rám, tudom. Te pedig soha. Egyáltalán nem is érdekellek. És Béla nevel is engem, tudd meg! Arra nevel, hogy a lélek a legfontosabb a világon és a lélek teremtményei, nem pedig a körülöttünk lévő világ.”⁵⁴ Béla lélek-lényegűségét egyébként neve is világosan jelzi: a Béla név az ómagyar „bél”, azaz belső rész, lélek jelentésű szótóból ered.

A líraviláguralom szolgálatában Isten tudatából visszahozott költészetről így mesél Béla a kislánynak: „Az eltűnt költészet birodalmában nincsen már nyelv, Xénia. (...) És egyszer csak megszólal benned a saját nyelveden. (...) beléd árad, ugyanakkor köréd hömpölyög. Mert Isten emlékezetében sokdimenziós a papírra vetett költészet, Xénia”⁵⁵ – magyarázza Béla Xéniának a költemény-vadászat jellegzetességeit, az Isten tudatába került költészet földi nyelveken túli létmódját. Béla egyébként a dupla lottónyeremény megvalósításával elvesztette jövőbelátó képességét, mert materiális célra használta, s így visszavétetik tőle. Ő maga nagyon is tisztában van azzal, hogy hübriszt követett el, s hogy a szakrális terror maga is hübrisz.

Béla később felnyitja a vele egy szobában élő Xénia harmadik szemét, így a lány hozzá hasonlóan látóvá válik. Ezt a lá-

tást is találó hasonlat szemlélteti: „akárha periszkóp nyúlna a tenger tükre fölé, kémlelni az étert”⁵⁶. Emlék viszont nem akarja, hogy saját harmadik szeme megnyitassék, titkon érzi ő is a hübriszt: „tudta, ha meglátná a valót, valamennyi terve a líraviláguralomról, s céljai kútba esnének, mert tiszta megértés”⁵⁷.

A regény további eseménysora valóban arról tanúskodik, hogy küzdelmüket a fensőbb hatalmak mégsem támogatják, vagy legalábbis közömbösen szemlélik: az emberhármast sorscsapások érik, amelyek ráébresztik őket, hogy a szakrális terror líraviláguralma jelenleg időszerűtlen, megvalósíthatatlan. Lehet, hogy ők csak az előhírnökei, lehet, hogy csak utolsó szikrái az egykor voltak.

Az első csapás az, hogy az iskolából hazafelé tartó Xéniát emberrablók hurcolják el, és prostitúcióra akarják kényszeríteni. A kegyetlen defloreálásra Dabason kerül sor. (E sorok íróját különösen érinti e fejezet – lévén maga is dabasi lakos.) Mivel Béla már korábban felnyitotta Xénia harmadik szemét, így információt tudnak egymással cserélni – versüzenetet –, így derül ki Xénia holléte, Béla lelke követi a versjelzés irányát: „S a Szegedre tartó úton elérte Dabast. (...) egy vakolatlan ház és elhanyagolt udvar, szemetes, kutyaszarral bőven meghintett terület volt, honnan e vers jött.”⁵⁸

Megsejtve Xénia eltűnésének okát, a két főhős jellemének megfelelően látszólag ellentétes, de lelkileg azonos reakciót ad: „És Atkó sírt. És cellájából ledobált már minden tárgyat a kútba, le-fel járt, és hadonászott és öklével verte a durva panelt, s keze vérzett. S Emlék függőágyából kútjába lenézett állandóan, s nem volt képes sírni csak ült.”⁵⁹

S milyennek látta Béla lelki nyomozóútja során Xénia elrablót?: „Pedig ő látott a gazember gyermekrablók retkes, barna nyakában elég sok Szűzanya-képet ovális aranykeretekben, egyujnyi vastag láncokon; ékszereik nem az ingük alatt, de kívül

⁵⁶ i. m., 413. o.

⁵⁷ i. m., 421. o.

⁵⁸ i. m., 575. o.

⁵⁹ i. m., 567. o.

hordották, mint egykori nagy fejedelmek. S nem félték az Urat, noha hirdették a nyakukban. (...) a sátán bűzös majmai, nemcsak az ékszer, az emberi forma is csak maskara rajtuk.”⁶⁰ A többieknek is elmeséli mindezt, Atkó egyébként csak ekkor értesül megdöbbenve Emléktől Béla látnoki képességeiről.

Xénia megnyitott harmadik szeme ellenére sem tud felül-emelkedni a rettenetes élményen, amely ebben a házban történik vele: „És nem tudta felülről nézni, ahogy be-bemennek hozzá, orrfacsaró cellába bűdös, koszos ifjak s férfiak, és megütik, s azután megerőszakolói lesznek előlről, hátulról, tudják, mi a módi, dik nem az első spinkó ez kit majd kocsisorra küld a család hogy hozza a lóvét (...) mindzsód hadd basszam (...) gringó kurva (...) most most spriccelek én végeztem mára”⁶¹ – tekinthetünk bele az egyik erőszaktevő aktus közbeni fennkölt gondolataiba.

A tragikus tényt ugyanakkor költői szépséggel is megfogalmazza az író: „homokórafiúk egy harmattal teli testet hogy tesznek sivataggá: Xénia testében belső sivatag, noha magvak.”⁶²

A három férfi a helyszínre utazva – Béla „csak” odarepült lélekben van jelen, bár szerepe annál fontosabb – különös, a legocsmányabb közönségességet és a legkülönösebb csodát ötvöző jelenetben mentik ki Xéniát a rájuk szögezett ajtajú, visszataszító putriból – a tetőn át emelkednek fel a térbe a lézervágó és Béla erejének segítségével, a kint ordító leányfuttatók nem kis megdöbbenésére, és a légen át jutnak haza Pestre, az aranyszínű koponya paneltömbjébe.

Ez a regény egyik csúcspontja, e tetőfűrés a panelkutak létrehozásának paralellje: „És felemelték archaikus fejük és fegyelemtől átitatottan vártak. A hűség és az alázat a talpuk alá nyúlt végül. (...) S ő a magasból értük nyúlt. És rejtve maradt az érintése, bilincsként megmarkolta a lényük mégis. (...) S lézer törte tetőn át tágasságba jutottak egy rövid és függőleges úton, a hús levegőbe, Ég gyönyörének alatta együtt valahányan.”⁶³

⁶⁰ i. m., 567. o.

⁶¹ i. m., 577. o.

⁶² i. m., 583. o.

⁶³ i. m., 587. o.

Hiába azonban a megmenekülés, Xénia, nevében is előre jeltetett vendégből idegenné vált e léttől, testi-lelki sérelmeit már semmi sem teheti jóvá; megundorodik a nemiségtől, az emberektől, és a Béla nevére utaló bakonybéli zárdába vonulást választja. Ő tehát remete lesz, kivonul a világból. Ez indítja el ezen az úton a három férfit is.

Bnuckó és a kert pusztulása

A következő csapás Emlék kedvelt macskájának, Bnuckónak balsorsa: a macska egy poszméhet üldözve a panelkútba zuhanva leli halálát. A pusztító átjáró, melyet góg hozott létre, melyben veszélyes mélységek fölött Emlék ágya leng kihívóan (gondoljunk itt Zarathustra kötél tánccsára Nietzsche-nél!), nos, ez a túlvilágba vezető átjáró elnyeli Emlék karmikus szerelmét, Bnuckót: „Felborzolt szőrrel a mélybe hullt. Három másodperc telt el, míg a fülébe ért egy tompa ütés zaja. (...) Szemébe nézett: mindkettő üveges volt. Tátva maradt az állat szája; a jobb felső metszőfoga alsó állkapcsába hatolva kitört, amikor feje földet ért, padlóhoz vágódott, de egyéb nyoma nem volt annak, hogy lezuhant.”⁶⁴

A regény elején értesültünk arról, hogy Emlék életei során igazi szerelmével ember formájában sohasem találkozott: ezért magányos kapcsolatban is, ezért nem szereti igazán ezen életében sem feleségét, aki pedig rajong érte. Ezért hagyja (látszólag) hidegen felesége halála, ám ezért omlik össze macskája halálától, Bnuckó testében ugyanis az ő lélektársának lényre rejtezik. Minden életében macskaként kíséri őt igaz szerelme. „Van szerelem, mely örök, ámde nincsen örök test”⁶⁵ – foglalta össze aforisztikusan ezt a végzetes időbeli eltolódást az író a mű kezdetén.

Mindezt Béla látja meg első találkozásukkor, Emlék addig nem is tud előző sorsairól – mint általában az ember. Bnuckó halála figyelmeztetés: lejárt az idő, eredj örök szerelmed után! Talán a Túlban eléred őt! Nagyon különös, hogy Emléket egyéb-

⁶⁴ i. m., 589–590. o.

⁶⁵ i. m., 90. o.

ként sokáig kíséri halott felesége elszakadni nem tudó lelke, sőt, szemében is bent lakozik kicsinyített lélek-imágója, akit az Emléken szemműtétet végző Arcibasev professzor pillant meg először rendkívüli megdöbbenéssel: „S akkor a főorvos belenézett, és a szemének nem hitt, nem hihetett, mert éjszín szembogarában ennek az embernek, legutolsóként operálnak egy gyönyörű asszony lebegett. (...) S Arcibasev doktor számára megállt az Idő, mert látta: a nő szeme él szép szempár szembogarán e férfinak. (...) És szomorú szempár nézett szeretettel a doktor szembogarába pupillából. (...) S úgy érezte, a kép megszólította: Vigyázz rá, kérlek!”⁶⁶

Ez is a regény egyik kulminációs pontja, ahol szinte vibrálnak a sorok attól a katartikus többlettől, amely belső reszketést és szív-emelkedettséget hoz létre az arra fogékony olvasóban.

A harmadik katasztrófa Atkó bakonyszücsi kertjének pusztulása: az öngyilkosságra vágyó növények irányította vihar pusztítja el Atkó és Béla gondos munkával létrehozott kertjét, rombolja le házát; pedig ez a csendes falusi lak már kivonulás, már félig-meddig remeteség volt – mégsem maradhat meg! Nem lehet sem a nagy feladatot teljesíteni, sem elbújni előle! Kozmikus-egzisztenciális patthelyzet. Csak a pusztulás szabadíthatja fel Atkót. S e szélroham „utána keringett egyre tovább, le egészen a kert aljáig az örvény, szélből, szellemből. (...) Ámde a Csillagkerttől visszariadt a dühöngő tornádó: kikerülte a satnya magoncokat”⁶⁷.

Emlékeztet ez az összeomlás Wagner Tetralógiájának befejező nagy Tűzvihar-jelenetére, melyben elpusztul a gőg építette isteni hajlék, Walhalla, a gőg áldozatául esett Brünnhilde bosszúja által. S marad csupán a békés, örök Létfolyó, a Rajna, visszakapva kincsét. Minden emberi alkotás gőg, dac a kíméletlen mulandósággal: végül vissza kell térnie az őselemekbe, ahogy Mallarmé írja egy szonettjében: este a gőg elfüstölög. Ezt jelképezi a kínai gondossággal megtervezett kert pusztulása, ezt az örök leckét kell megtanulniuk Atkóéknak. És persze az emberi ellenpont: a falu lakói másnap szépen elhordják mindazt, ami a romok közt hasznosítható: léceket tüzelőnek, betonoszlopokat kerítésnek.

A pár nappal később érkező Atkó már csak hétvégi házának, kertjének lecsupaszított csontvázát találja. A különleges erők által óvott Csillagkerten kívül egyedül az életének öngyilkossággal véget vető Paár Zoli fája, egy kőris marad meg épségben, isteni erők óvták meg az orkánerejű szélben. Paár Zoli Emlék jóbarátjaként mellékszereplő, s mégis, az a jelenet, amikor Béla segítségével a túlvilágról felhívja telefonon materialista világnézetben nevelődött anyját, s néhány szót intéz hozzá, s ekkor anyja egész életét átértékelve döbben rá a Túl létezésére – a regény egyik legszívszorítóbb jelenete, érzelmi tetőpontja: „S Paár Zoli anyja a kagylót éppen visszahelyezte volna, mikor Zoli hangja elért a füléig, egyetlen szó: *Anyu...* És azután kicsivel: *...te vagy az?* S eme kérdés volt minden, s csend, végtelenül nagy csend Odaát. (...) S csak markolta az éjszínű kagylót a kezében Paár Zoli anyja: világ, ami nincs, s a halottak mégis vannak, mondjál még valamit Zolikám csak egy szót honnan küldöd a hangod jól vagy-e békéd meglelted mi hiányzik? S csak markolta kezében, és nem akarta letenni a kagylót Paár Zoli anyja, és nem tudta: belül homokóra, amely ma lepergett, benne az eszméldő lefutott, a legeslegutolsó szem gúlájának legtetéjére leért, s valamely Kéz megfordítja e másodpercben, olyan homokóra, mely kétféle időegység-mérésre való: hit és balhit. Balhit hullott le alulra, felülről hitként hull le megint sebesen, labilis tetejéről hogy talpára, szilárd és széles, s isteni talpra állította a kéz. Mindünkben van homokóra, hitekké másként s másként megtöltött. (...) És ő (Béla) angyalföldi lakásban nézte csak egyre, Paár Zoli anyja miként fut végig a múlton agyában, hogy tart meg néhány csöpp porszemet, és hogyan osztja egyre nagyobb részekre, amíg a valódi hegyek már látszanak, és a futóhomokot hogyan engedi szélnek.”⁶⁸ Olyan átfordulás, szellemi kopernikuszi fordulat ez, amelyet Ivan Iljics él át haldoklása végén, vagy amelyet Nádas Péter tapasztalt meg *Saját halál* című elbeszélésében, amikor evilági élményei összletéről leválva póré léleként halad tovább a Nagy Átjáróban.

A piramis csúcsán

A három főszereplő e tapasztalatok hatására, lelkipleg átalakulva csüggedten lemond a nagyravágyó világterv megvalósításáról,

⁶⁸ i. m., 605–607. o.

triumvirátusuk önnön akaratukból felbomlik. Nagy utazásra indulnak, Atkó Bélával, Emlék külön. Béla Atkóval marad, mert ő, a Test, mindig nagyobb gyámolításra szorul a lélek részéről, mint a szellem. Az összeomlásnak egyébként Béla esetében (is) konkrét tünetei vannak: fokozatosan elveszti mágikus képességeit, teste is zsugorodni kezd. Végül Atkó óceáni tutaján már egy mózeskosárban is elfér: visszatér a csecsemő, majd az embrió ősállapotába, amely, akárcsak a Kút, szintén archetípus.

Béla egy palackban, mint inkubátorban úszik az új kezdet felé, melyhez a halálon át vezet az út. Ő azonban úgy halad előre az időben, hogy közben visszafelé tart. Emlékeztet ez a jelenet Arthur C. Clarke: 2001. *Űrodisszeia* című regényének zárójelentére, a David Bowman lényéből születő Csillaggyermek genezisére. És ott is van Kút: a Monolit, a térvilágok közötti átjáró. Itt Béla tart egy új lét felé, s vele együtt Atkó és Emlék is.

Emlék Tibetben, a világ szakrális felföldjén időzik, Bnuckóhoz hasonlóan szakadékba zuhan, ám csodás segítséggel túléli, majd a Huang-ho forrásától repül Béla utolsó ereje segítségével óceáni tutajukra; így a három szereplő ismét együtt lesz. S így egyesülnek, immár csaknem a túli vizeken. A fejezetek és azok időintervallumai egyre rövidülnek, egyre gyorsuló mozgással repülünk, emelkedünk a végkifejlet felé, a regény piramis-élein felfelé haladva, közelítve a csúcshoz.

Itt döbben rá véglegesen az olvasó arra a különleges tényre, hogy a regény személy- és időszerkezete óegyiptomi piramist formáz: a három főszereplő a Kheopsz-piramis három éle, melyek a csúcspontba futnak össze, általános emberi tudattá. Mivel a piramisnak négy éle van, feltételezhető, hogy a negyedik él magának az olvasónak a mű folyamán szintén feltisztuló lelke: „Összefutó élek, mielőtt gúlába bezártok hármat, Egyet kirekesztetek, az ki a megszületésre vár, elhagyná most, amit el sose érhet: a tengert.”⁶⁹

E piramisszerkezetről tanúskodik a regény naplószerűen dátumozott fejezeteinek arányosan rövidülő idő- és szövegbe-
li terjedelme: míg a regényfolyam elején egy-egy fejezet jóval

vaskosabb, és hónapokat fog át, addig a mű végfejezetei csupán napokat, végül órákat, perceket fognak át, egyre gyorsuló tempóban, alig oldalnyivá, sornyivá zsugorodva. Mintha szintről szintre a piramis csúcsa felé haladnánk. Ezt igazolják a szövegben ekkor elszaporodó *gúla*, *üvegpíramis* kifejezések is.

A gúla csúcsa pedig az utolsó előtti, az ezredforduló előtti perc, a Terv bevezetésének eredetileg tervezett időpontja, a mulandó ember-én öröklétbe való felemelkedésének pillanata, az eposzi apoteózis.

E napon a hexameterek már sorokba tördelve szólalnak meg, hét, egymást egyre sűrűbben követő időpontra tagolva, mialatt a versek hossza feleződik. Az első hatvannégy soros, a következő harminckettő, így jutunk el az egysoros záróversig, amely a piramis csúcsáról való lélek-elröppenés misztikus pillanata: „... Tiszta, szabályos idom csúcsáról indulok Én. Most”⁷⁰ – a regényfolyam-mondatvégi pont hiánya a „most” szó után az „én” maradéktalan feloldódását, megszabadulását, karmikus beteljesülését jelzi, a végtelenbe nyitás, az öröklétbe nyíló időtlenség pillanata a piramis csúcsán.

A gúla-szerkezetet támasztja alá az utolsó fejezet címe is: **Akna** (*a Gnózis alatti; tizennégy kamra, fedőkő*), mely az író szellemébe visszaolvadt főszereplők és egyben az író búcsúszava: „Győzelmet arattam sötét démonomon, (...) indulok Egy felé szétszórt versalakban.”⁷¹, az író démonán aratott diadala, az Egy-be olvadása karmabeteljesítésének nyugtázása, immár nem hexameterben, hanem szonettkoszorúban. Az utolsó hexameter e szonettkoszorú címe.

További jelkép, hogy a főregény egyes fejezeteinek vastaggal szedett kezdőbetűit összeolvasva a következő mondatot kapjuk: „Hexameterrenumból itt nyugszik Babics Imre, egykor bűnös lény, mára növénylehelet.” Az iniciálék száma hatvannégy, tehát szent szám alkotja a titkos sírfeliratnak szánt, rejtett disztichont. Misztikus szám, kettő a hatodikon, a Ji Csing száma, ősi vármegyénk száma.

⁷⁰ i. m., 794. o.

⁷¹ i. m., 804. o.

A kezdőbetűk mérete és a fejezetek terjedelme párhuzamosan csökken a regénypiramis csúcsa felé haladva, ahogy a szavak regényföldje, a találó szóösszerántással kifejezett hexameter-piramis-építőkövek birodalma és a testi lét felől a növények kilehelte éltető levegőbe, lélekvilágba jutunk. Egyben az író önbeteljesítésének megnyugvó kifejeződése is a jövőből visszatekintve: megírta élete főművét, teljesítette életfeladatát, testileg kötött, esendő földi lényé szétoldódhat az elemekbe, a transzcendensbe. Ezt a tapasztalatot kell átélnie az olvasónak is.

A szakrális terror és a líraviláguralom tehát csak önmagunk megváltásaként valósítható meg, ez a regény végkicsengése. Nem objektív, hanem szubjektív fejlődési folyamat. E főcselekmény mellett és azzal szimbiózisban valóban ott vonul a szubjektum végtelen belső tere, ez pedig Béla folyamatos belső elmélkedése, mialatt lélekben bejárja a Föld és önmaga térvilágait. Gondolatfolyamából, mely a regény immanens belső cselekménye, fokozatosan áll össze világlátása, s ez egyben az író metafizikai szemléletű világgépe is.

Legfontosabb axiómája Béla alapvető felismerése, mely lényegében az óind időtlen bölcsesség újrafogalmazása: „a képzelet Isten igazi kiterjedése.”⁷², az egész mű és a világ szubjektivitásának jelzése.

S e képzelet, az Istenből származó lélek szárnyalni-próbálása a Földön állandóan szűkös korlátokba ütközik: „S íme, a Földön nincs lehetőség, hogy bemutassa a szellemiség, mire képes: a Föld túl apró.”⁷³ Emberi lényünk oly keveset láthat meg a térből szűkre szabott idejében: „Mint ahogyan gyönyörű freskó póknak felület csak, úgy a tudatnak a Mindenség felület; soha formát nem vehetünk ki, se tartalmat. Jelenetsokaságon mászkálunk, mint pók a falon fel-alá fut örökké, és nincs távlat alattunk, s háttér. És felület csak.”⁷⁴

A túli világból még kevesebbet fog fel az elménk, még a kiválasztottaké is: „S füsttől, nadragulyától, gombától kábult sámánok, táltosok is csak égbeli, langyos konyha örök megtúrtjei

voltak mindig; a tiszta tudat nagy lélek támogatója, és más semmi, de semmi, hiába az elhivatottság.”⁷⁵ A szintén kifürkészhetetlen jövődőt is találó metaforával jeleníti meg a főszereplő képteremő gondolatvilága: „szép kígyó hát a jövő, makulátlan, pillanatonként vedlő és tovakúszó.”⁷⁶ A világ eme rejtélyességét egy nihilistának tűnő alapkijelentés próbálja feloldani: „És nevetés az egész lét, és a talapzata Semmi.”⁷⁷ Ez az első, amire az egyébként szűkszavú Béla a mélyponton lévő Atkót megtanítja.

Még a hasonló gondolkodású olvasónak is furcsán hathat első olvasásra, hogy a csillagokat Béla minden modern asztronómiai tudásunk ellenére sorshordozó élőlényeknek tekinti. Pedig valóban ez az őskori szemlélet: „a Nap, mely nem gázgömb, neve: Sors, de addig a pillanatig teljesség.”⁷⁸ A mű egyik fő kijelentéseként sokszor felbukkanó mondat ez.

A fizikai és a transzcendens szemlélet igen gyakran olvad össze egy metaforában, sajáttságosan élő, átlelkedített világegyetem-élményt hozva létre, a legparányibbtól a világegészig röppenve: „Sokezernyi ősi neutrínó száguldott ott a befőttesüvegben, minden atomban sok-sok ezernyi. (...) szűnyogszemen át sokezernyi száguld, és öregebbek a Napnál. Isteni hírnök mind, és rettetet kelt: aprónak kötelesség lenni, hatalmasnak luxus. Csak a legpicinyebbek tudnak az Úrról ezt-azt. (...) Az Úr könnyű görgeői talán ők ebben a kis gömbcikkelyben, neve: kozmosz.”⁷⁹ S e legkisebbség az archaikus létet termő szív: „Zsugorodva a szívig, (...) Ráérős-kultúra emelkedik ott: sziget. (...) Isten lakik ott (...) Le-lesüllyed éránként a sziget: beleomlik az emberi szívbe: újra felébred a Ráérős-kultúra. (...) És ő hírnöke ennek.”⁸⁰ Mármint Béla, aki felismeri az archaikus és materialista kultúrák ciklikus váltakozásának örök és kozmikus táncát.

A modern csillagászat még bizonyítatlan világegyetem-keletkezés sejtelmei is költői formában fogalmazódnak meg, archaikus hexameterek lüktetnek a fenséges témáról: „És a mi Nagy Bummunk oka itt keresendő: más Térben roppant vonzású át-

⁷⁵ i. m., 485. o.

⁷⁶ i. m., 177. o.

⁷⁷ i. m., 82. o.

⁷⁸ i. m., 118. o.

⁷⁹ i. m., 120. o.

⁸⁰ i. m., 133. o.

vezetőben, mely csak nyelte a holtta váló testeket egyre *másutt*, s görbe Időben rettenetes tömegűvé nyomta az összest össze, de térfogatában aliggá, majd születési csatornáján át Semmibe lökte, hol rögtön felrobbant és gyorsan növekedni kezdett, sejtjük a többit.”⁸¹

Néhol ez a komoly hang egyenesen tréfássá, ironikussá válik, bár lényege továbbra is egzisztenciális: „Oly sok Isten-szellőzőnyílás: féreglyuk időzik itt, a világűrben. Lám, csak, lám, mint-ha szökésre csábítnák a Gonoszt, s az Urat szintúgy. Menekül majd mindkettő?”⁸² Majd ismét szenvtelenebb tónusra vált a világtörténet komolyságának tudatában: „S a fehér lyukakon, hol anyag tör a Térbe, egyvalamely szellem behatolhat energiamaszokban erre a gazdátlan térrétre, akárha a farkas jön, ha a vén pásztor, s hamis, éjszínű ebe elment.”⁸³

Olykor igen bonyolult képzettársításokon át halad a filozófiai elmélkedés fonala: „szellemi lények (...) mint vastag tollal húzott átlóban a porszem mind, olyaténképpen letapadnak, amíg a jövő fel nem szárad, s kifakult múltból feledésbe repülnek aztán, szélfújt porszemek. És az Idő marad ott, a meghúzott, egyenes vonal. És a világegyetem sem más: letapadt porszem, s az Idő, a világegyetemben megszületett, belső, kis idő éppúgy viszonyul csak hozzá, mint porszem sivataghoz, időknak **IDŐJE**, Semmibe sodródó univerzumokat letapasztó.”⁸⁴ Lassan araszolva mégis minden mondat értelme világosan kitapintható.

Megszívlelendő analógiákra ébred rá Béla a különböző tudatszintű élőlények gondolkodásmódját és azok átjárhatóságát illetően: „Kimondani kell-e: mint ahogyan nem időzhet az ember a majmok agyának, zárt tudatának kedves káoszban, zavarosság, szétszórtság, örökös rögtönzések közepette, mert az meggyilkolná hosszabb távon a lelkét, úgy démon s angyal logikától kedveszegett lesz, sőt frusztrált, így ott nem időzhet? (...) És angyaltudatoknak és démontudatoknak az ellentmondani látszó képek egyértelműek az érzéktűli időben.”⁸⁵ Ez az a gondolkodásmód,

⁸¹ i. m., 595. o.

⁸² i. m., 149. o.

⁸³ i. m., 150. o.

⁸⁴ i. m., 561. o.

⁸⁵ i. m., 564–565. o.

amelyet Hamvas Béla a *Scientia sacrá*-ban egységlogikának nevez, az érzékfeletti világ logikája, gondolkodásformája, melyre a fejlett tudatú embernek is el kell(ene) jutnia.

Időtlen Időfa

A lélekként Szibéria ősi tajgája felé röpködő, Japánba haiku-vasdászatra induló Béla kimeríthetetlen-látomásos képzeletében a könyv egyik legszerteágazóbb allegóriája bontakozik ki, melyet Időfa-allegóriának is nevezhetnénk: „Az emberi szellemet egyszer mindenképpen messzebb fújja a szél. S a Halálnak hívják ezt a szelet”⁸⁶ – indul a gondolatmenet a lelket repítő szél képzetéből, majd a sámán-világfa gondolat felbukkanásával az allegória egy japáni versvadászatra és a *Széthajtogatott fekete doboz* után bomlik ki a maga teljességében: „Oly sok idő van. Akár egy fának az ágai. S mint az ágak végén ott a levél, s a gyümölcs is a végén, úgy valamennyi időhajtás végén tömegükben szörnyű pontok. Az Úr levelének hívhatod őket mind. S az időgallyak csúcsán van a Semmi, ezer, sőt százezer. És az az isteni termés mind.”⁸⁷

Az emberi világ az Időfa törzsén belül létező, abból kitekinteni nem tudó szűbogarak nyüzsgő-rágó sokasága: „Emberi tér: az Időfa egyetlen gallya csak. És már hozza a hajtás pontlevelét, és érik a Semmi is, hogy örökre lelőgjon az ágról friss-ropogósan. Addig perceg benne az Isten képzeletétől távol a szűbogarok sokasága: az emberi lények. Íme: időtlen Időfa. A képpé lett paradoxon. Mindig nő, sosem volt kezdete. Semmigyümölcsöt hoz, soha nincsen vége, nem ér teljébe sosem. Nem sorsa favágófejsze. Sosem szárad ki, örökké áll.”⁸⁸

Az Időfa képzetéből ezután a Ráérós-kultúra rengetege nő ki, mely végül beérve elpusztítja önmagát: „S a fának az ágai mintha ezüstös fejszékben végződtek volna. Kerek leveles nyél mindegyik ág, és fejsze a termés, balta a termés. (...) Egymást vágják ekkor majd ki a fák, s közben csupaszítják egymás lomb-

⁸⁶ i. m., 225. o.

⁸⁷ i. m., 279. o.

⁸⁸ i. m., 280. o.

koronáját. Szertefutó gyökerükkel felszívják az ezüstöt a földből, és a vasat s (...) mind átalakítják: fejsze a termés, balta a termés.”⁸⁹ Ismét a kultúrák ciklikus váltakozásának metszően tragikus ábrázolása. Szkúner-hasonlat, Időfa-allegória. Mélyen az elmébe vésődnek.

Ars poeticaként így vall Béla nevében az író – kettejük azonoságát ily módon is igazolandó – a fajsúlytalan, aktuális célokat, korkívánalmakat kiszolgáló irodalomról, Atkó elvetett ponyvaregénye kapcsán: „Ha a lélek újra erős lesz: a lélek nélkülieknek örök sár. S tűnő álom a túlélők s szolgák irodalma. (...) sietősek: versenyzők irodalma. Fogalmuk sincsen ezeknek arról, hogy van mű, amely élőlény. S eme dúvad önmaga írja magát. Nagy lélekben fogan, ott nő, emberi lélekben, bábája alázat, igény és önfegyelem. (...) S majd a leírtakat olvasván rájön: valamely lény írja magát művében, s nem más ő, kisegítő ott. Nem szerző, társszerző, de egy ostoba tollnok.”⁹⁰ Rádöbbenünk, hogy a szerző magának a *Gnózis*nak keletkezésmódját fogalmazza itt meg, melyet karmabeteljesítésként egy magasabb entitás diktált neki. Az ember átkok szülte démonát és imák szülte angyalát egyaránt háttérbe szorítja egy ilyen intenzitású fensőbb közlés.

Atkó bakonyszücsi kútja a következő asszociációt kelti a kertet gondozó Bélában: „Emberek ősi menyasszonya minden kút, s vödrönként küldi imáit felfele. És ha végre kiszárad: meghallgatták.”⁹¹ Az emberi-írói karmabeteljesítés megkapó megfogalmazása ez.

Béla egy másik önvallomása saját jelleméről, életszerepéről, mely egyben szintén írói önreflexió is, a szellemi-lelki ember korunkban oly nehéz, sodródó-szorongató idegenségét, az értő olvasókra találás kérdésességét taglalja: „Mindegy ez annak, akit már egy ponttá zsugorított régen a tompa kitartás. Tudja, a végzete mindenképpen eléri, az élet nem. Megöregszik anélkül, hogy sodródna az árral s élvezné a haboknak mulékony csacsogását: pontgát ő a folyóban, s egyben az önmaga-örvény. És odalett fiatalságáról csak szavakat tud összekaparni, amíg mások habzsoltak a létben. Jobb lett volna üressé válni a megszületés-

kor, vagy ha nem, akkor a kornak megfelelően ürülni és utolérni a többieket. (...) Téged csak az archaikus ragyogású elmék érthetnek meg, azonban az archaikus lét csillagerőt követel, nem távolodást: az esélyed semmi.”⁹²

Az egykor az emberi tudatban általánosan jelenlévő, és mostanra hiányzó költészet archaikus korbeli létmódjáról így nyilatkozik Emlék álma kapcsán az író: „Mikor primitívek a rég-múlt álomidőről szólnak, a költészet birodalmát említik, mely az ébrenlétben a térbe suhanni látszott és szárnyalt, minthogyha a sólyom az égen. S nem kellett olvasni, varázsló-metrumokat sem kellett várni a tábortűznél, mert lecsapott a líra az akkori emberiségre, akárha a sólyom, és belevájt szívébe, mivelhogy nem tehetett mást.”⁹³ S a költészet a túlvilágba hazatért lelkek üzenete felénk: „S odalett költészetek oly szabadok már, mint bábból szabadult lepkék. S röpködnek az Isten végtelen, izzón vibráló emlékezetében.”⁹⁴ Ebből az isteni tudatból hozza vissza őket Béla vers-horgászatai során. Rengeteg példát lehetne még hozni Béla eszmevilágának bemutatására; itt csupán annak főbb pilléreinek megvilágítására szorítkozhattunk.

S lehetne még hosszan ecsetelni az általa föllelt írásművek üzenetét is, hiszen nagyon fontos ellenpont a *Gnózisban* e betét-darabok jelenléte, az elveszett költészet képviselői ezek, Béla legterjedelmesebb halászszákmányai (*Gyarmati emlék, A szét-hajtogatott fekete doboz, Warning, Embertelen*). Szerepük a hexameter-folyamban kisebb szigetek képezése, egyfajta jellegváltás, mint ahogy a piramis hasábkövei is folyosókat, kamrákat zárnak magukba. Mindegyikük az adott, elgépiesedett, silány és egy lehetséges, jobb, lélegzsgazdag világ ellentétére világít rá. Mindőjük külön elemzést igényelne. Ez legyen immár az értő olvasó feladata, akinek a hosszú, de különleges célhoz irányító úton végigvezető *Gnózis* kapcsán majd joggal idéződhet fel akár Spinoza bölcsességről szóló zárógondolata a szintén nem könnyű, ám annál magvasabb *Etika* végén: „De minden, ami kiváló, éppoly nehéz, mint amilyen ritka.”⁹⁵

⁹² i. m., 495. o.

⁹³ i. m., 363. o.

⁹⁴ i. m., 218. o.

⁹⁵ Benedictus de Spinoza: *Etika*, Gondolat Könyvkiadó, 1979. , 401. o.

- 3 Böszörményi Zoltán: Megmaradni (vers)
7 Bányai Tamás: A szír menekült (novella)
15 Szőcs Géza versei: I. Egy úrhajós naplójából, II. Papírlapok egy
kocsmasztalon, Levél Lei-nek, A halál és az éjszaka, A megváltásról,
Medve az égen, mancsában messzelátó, A visszatérő
20 Podmaniczky Szilárd: Három szék (novella)
23 Élet-kaddis – Szépirodalmi összeállítás Kertész Imre emlékére
23 Turcsi István: Közel az idő
24 Böszörményi Zoltán: A vámos egyetlen szál virága
25 Petőcz András: Kertész Imre halálára
26 Balázs Imre József: Szinte napra tíz évvel korábban
32 Dimény H. Árpád: Élet-kaddis
34 Hegedűs Gyöngyi: Fosztóképző
35 Acsai Roland: Kaddis a megszületett kiskutyáért
36 Kántor Zsolt: Kertész Imre a szív pitvarában
37 Kun Árpád: Megint hazavárunk (regényrészlet)
46 Csepcsányi Éva versei: ez történt, Tizennégy állomás, Nagycsütörtök,
Nagypéntek, Nagyszombat, „Itt – nem lesz feltámadás”
50 Filip Tamás: Közelítések egy ünnephez (vers)
53 Wehner Tibor: Öt rövid szöveg
63 Láthatár
63 Jó utat! – Sherman Alexie novellája Mohai Szilvia fordításában
68 Szőcs Géza: Érdemes volna elővenni azokat a Kamondi-felvételeket...
(tárca)
72 Demény Péter: Elképzeljük a soát (tárca)
74 Az irodalmi életnek is megvannak a maga Nérói – Varga Melinda
beszélgetése Farkas Wellmann Endrével
80 Szőcs Géza: A világ problémakatalógusa 50 miniatűr fejezetben (Benyhe
István: Megoldóképlet)
83 Bárdos József: Mese a lányról, akit örökbe fogadtak (Tóth Krisztina:
A lány, aki nem beszélt)
85 Kadlót Nikolett: A negyvenes, ha versel (Verslavina)
87 Hétvári Andrea: Szózsonglőr Egérszágban (Kovács András Ferenc:
Egerek könyve)
92 Boldog Zoltán: „Vadnak születünk” (Fenyvesi Ottó: MINIMUM
Rock&Roll)
97 Füleki Gábor: Piramiskönyv – Esszé Babics Imre Gnózisáról

Mert az is elmúlik, ami fölemelt.
És az is, ami meg se történt.
Ez a nap is a papírra csordul:
erőszakkal, némán, önként.

Közel az idő, és közel a múlása is.
A szájakon, a szíveken lakat.
Ítélni innen lészen eljövendő
eleveneket, holtakat.

(Turczi István: Közel az idő)

Élet-kaddis

• Szépirodalmi összeállítás Kertész Imre emlékére

Turczi István: Közel az idő

Böszörményi Zoltán: A vámos egyetlen szál virága

Petőcz András: Kertész Imre halálára

Balázs Imre József: Szinte napra tíz évvel korábban

Dimény H. Árpád: Élet-kaddis

Hegedűs Gyöngyi: Fosztóképző

Acsai Roland: Kaddis a megszületett
kiskutyáért

Kántor Zsolt: Kertész Imre a szív pitvarában

23. oldal

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

